

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**ŞARK MESELESİ BAĞLAMINDA SURİYE
SORUNU**

Yüksek Lisans Tezi

MUSTAFA SAİT ÖZKAN

İSTANBUL, 2018

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

**ŞARK MESELESİ BAĞLAMINDA SURİYE
SORUNU**

Yüksek Lisans Tezi

MUSTAFA SAİT ÖZKAN

Tez Danışmanı: PROF. DR. SÜHEYL BATUM

İSTANBUL, 2018

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS PROGRAM ADI

Tezin Adı: Şark Meselesi Bağlamında Suriye Sorunu
Öğrencinin Adı Soyadı:
Tez Savunma Tarihi:

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Ünvan, Ad ve SOYADI
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Ünvan, Adı ve SOYADI
Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Tez Danışmanı
Ünvan, Adı ve SOYADI

Ek Danışman
Ünvan, Adı ve SOYADI

Üye
Ünvan, Adı ve SOYADI

Üye
Ünvan, Adı ve SOYADI

ÖZET

ŞARK MESELESİ BAĞLAMINDA SURİYE SORUNU

Mustafa Sait Özkan

Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Süheyl Batum

Şubat 2018, 111 Sayfa

Tarih boyunca stratejik bir öneme sahip olan Ortadoğu, aynı zamanda üç büyük dine de ev sahipliği yaptığından, jeolojisi bakımından sahip olduğu petrol ve doğalgaz yatakları, Akdeniz'e sahip olan kıyıları ve en önemlisi de Süveyş kanalı nedeniyle büyük güçlerin ilgi odağı olmuştur. Esas baş aktör ABD olup, Rusya ve Çin bölgedeki çıkarlarından dolayı bölgede olan ülkelere sahip olma istekleri yıllarca süre gelmiştir. İran, Suriye, Türkiye ve daha birçok Ortadoğu ülkesi bu aktörler ile sahip oldukları topraklarını korumak için tarih boyunca mücadelelerde bulunmuşlardır. ABD'nin yıllarca planladığı ancak bir türlü tam olarak sahip olamadığı toprakları 11 Eylül 2001 İkiz Kuleler terör saldırılarını da bahane ederek Orta Doğu topraklarına ayak basmıştır. Soğuk Savaş, Arap Baharı ve Kürt hareketleri, baş aktörlerin yıllarca Ortadoğu'da istedikleri politikaları, istedikleri şekilde ve zamanda uyguladıkları bir platforma dönüştürmüştür. Ortadoğu topraklarında uygulanan siyaset böl ve yönet olduğundan Afganistan, Irak ve Suriye, ABD'nin siyasetlerinden bolca zarar görmekte-dirler. Şuanda Ortadoğu'da yaşanan olayları takip etmek zor dahi olsa, işlenen insanlık dışı suçlar ve dramlar tarihe utanç olarak yazılacaktır. ABD'nin terör örgütleri ile işbirliği yapması ve Dünya genelinde İslamofobi yaratması, birçok İslam ülkesini platformlarda zor durumda bırakmaktadır. Böylesine değerli topraklarda uygulanan planlar ile Büyük Ortadoğu Projesi'nin (BOP) uzun yıllar daha gündemde kalacağı kesindir. Bu topraklar üzerinde barışın gelmesi ve yurtlarını terk eden binlerce insanın tekrardan topraklarında hayat bulması en büyük dileğimizdir.

Anahtar Kelimeler: Büyük Orta Doğu Projesi, ABD, Kürt Hareketleri, Türkiye, Rusya, Çin, İran,

ABSTRACT

SYRIA PROBLEM IN THE CONTEXT OF EASTERN QUESTION

Mustafa Sait Özkan

Global & International Affairs Master Program

Thesis supervisor: Prof. Dr. Süheyl Batum

February 2018, 111 Pages

The Middle East, which has a strategic prescription throughout history, has been becoming center of attraction from the great powers of the World since it hosts three great religion at the same time, has petrol and natural gas resource in its geology, the coasts with the Mediterranean Sea and the most importantly the region belongs to Suez Canal. The leading actor is USA, Russia and China have been aspiring to the countries in that region for their gain. Iran, Syria, Turkey and many countries which are located in the Middle East, throughout history, they were fighting a running battle for protecting their land. The USA which has been planning for so long to fully own the region, has landed the Middle East with the pretext of terrorist attacks on the September 11, 2001 Twin Towers. The Cold War, Arab Spring and Kurdish movements have transformed leading actors politics in the Middle East issues as they wanted to. Divide and rule policy had been used to Afghanistan, Iraq and Syria which were suffering from USA's policy. Nowadays although it is difficult to consecute, subhuman crimes and punishments will be writing in the history as a disgraceful situation. The USA cooperating with terrorist groups and the creation of Islamophobia around the World have put many Islamic countries on platforms. No doubt that, Great Middle East Project will remain on the agenda for many years. It is our greatest desire that peace will be bringing on those lands and thousands of homelands could return their lands and save their lifes.

Key Words: Great Middle East Project, USA, Kurdish Movements, Turkey, Russia, china, Iran

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
1. SURİYE SİYASİ TARİHİ.....	1
1.1 SURİYE SİYASİ TARİHİ.....	1
1.1.1 Suriye ve Eski Medeniyetler.....	1
1.1.2 Suriye’de İslam Hakimiyeti.....	2
1.1.3 Suriye’de Osmanlı Hakimiyeti.....	3
1.1.4 Suriye’de Fransız Manda Yönetimi (1920-1946).....	4
1.2 BAAS PARTİSİ.....	8
1.2.1 Birleşik Arap Devleti.....	10
1.2.2 Baas İçin Yeni Bir Evre, Neo-Baas (1966-1970).....	11
1.3 SURİYE YENİ DÖNEMİ, HAFIZ ESAD VE BAAS (1970-1991).....	14
1.3.1 Arap Milliyetçiliğinden Sapma.....	17
1.4 BEŞAR ESAD DÖNEMİ VE SURİYE.....	18
2. ŞARK SORUNU VE SURİYE.....	22
2.1 ŞARK SORUNUNUN BAŞLANGICI VE SEBEPLERİ.....	22
2.2 RUSYA VE ŞARK SORUNU BAŞLANGICI.....	27
2.2.1 Rusya ve Ortadoğu Politikası.....	29
2.2.2 Rusya-İran İlişkileri.....	29
2.2.3 Rusya-İrak İlişkileri.....	30
2.2.4 Rusya-İsrail İlişkileri.....	31
2.2.5 Rusya-Suudi Arabistan İlişkileri.....	32
2.2.6 Rusya-Suriye İlişkileri.....	32
2.3 ÇİN VE ŞARK SORUNU BAŞLANGICI.....	36
2.3.1 Çin’in Dış Politika Yaklaşımları.....	37
2.3.2 Çin ve Soğuk Savaş Döneminde Ortadoğu Politikaları.....	40
2.3.3 Soğuk Savaş sonrası Çin ve Ortadoğu.....	42
2.3.4 Çin-Suriye İlişkileri.....	44
2.4 İRAN, ORTADOĞU PROJESİ VE SURİYE.....	46
2.4.1 Suriye ile İlişkiler İvme Kazanıyor.....	50

2.4.2	Angajman Siyaseti ve Suriye.....	53
2.4.3	Suriye İsyanı ve İran.....	54
2.4.4	Neden İran Suriye İçin Bu Kadar Israrlı Davranıyor?.....	56
3.	TÜRKİYE, ABD VE YASAL OLMAYAN ÖRGÜTLER.....	57
3.1	BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ İÇİNDE BİR ÜLKE, TÜRKİYE...57	
3.1.1	Türkiye ve Irak.....	62
3.1.2	Türkiye ve Suriye.....	63
3.2	BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİNİN BAŞ AKTÖRÜ ABD.....65	
3.2.1	Obama Dönemi ve Ortadoğu Projeleri.....	71
3.2.2	Donald Trump ve Ortadoğu Politikası.....	74
3.3	BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ VE YASAL OLMAYAN ÖRGÜTLER.....	75
3.3.1	Kürt Hareketleri ve PKK-PYD-YPG.....	77
3.3.2	DEAŞ.....	84
4.	SONUÇ.....	92
	KAYNAKÇA.....	95
	EKLER	107
EK.1	Suriye 1980'lerden Bu Yana Kimyasal Silah Kullanıyor.....	108
EK.2	T.C Dışişleri Bakanlığı'nın 21 Ağustos 2015 Tarihli BBC'nin Terörizmi Açıkça Destekleyen Yayını Hakkında Kınama.....	111

ŞEKİLLER

Şekil 1.1: Sykes-Picot Antlaşmasına göre Osmanlı topraklarının paylaşımı.....6

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
DAEŞ veya IŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
GAP	: Güney Doğu Anadolu Projesi
GKO	: Geçici Koalisyon Otoritesi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
MÖ	: Milattan Önce
PKK	: Partiya Karkerên Kurdistanê (Kürdistan İşçi Partisi)
PYD	: Partiya Yekîtiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)
SB	: Sovyetler Birliği
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Sovyetlerin dağılmazdan önceki ismi)
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
YPG	: Halk Savunma Birlikleri

1. GİRİŞ

1.1 SURİYE SİYASİ TARİHİ

Toprakları üzerinde birçok kültür ve medeniyet barındıran Suriye, güneybatı Asya'da bulunmaktadır. Resmi adı Suriye Arap Cumhuriyeti olarak geçen ülkenin başkenti Şam'dır. Etnik yapısının yüzde seksen sekizini Arapların oluşturduğu ülkede sırasıyla yüzde altı oranında Kürt, yüzde üç oranında Ermeni ve yüzde bir oranında da Türk bulundurmaktadır. Kalan oranları ise Rum, Keldani, Süryani, Çerkez, Nasturi ve Yahudiler oluşturmaktadır. Ülkenin yüzde yetmiş dördü Sünni Müslüman olmakla birlikte birçok dini üzerinde barındırmaktadır. Yüzde on bir Nusayri, yüzde on Hristiyan, yüzde üç Dürzi ve küçük oranlarda İsmaili ve Yezdi bulunmaktadır (Yolcu 2012).

1.1.1 Suriye ve Eski Medeniyetler

Suriye'nin ilk yerleşim tarihine gitmek istersek, medeniyetten önceki tarih olan Milattan Önceki (MÖ) devreye gitmemiz gerekmektedir. Eliçalışkan'a (2014) göre bölgeye ilk yerleşen toplum Samilerdir. Samiler, Hz Nuh'un oğlu Sam'ın neslidir. Yazıcı'ya göre (2012) ise en eski toplum avcı olan Natufien kültürünü oluşturan halktı. Bölgeye sırasıyla MÖ2240-2000 yıllarında Akadlar, MÖ2000-1800 yıllarında Amuriler, MÖ1750-1550 yıllarında Yamhad Krallığı ve MÖ1500-1360 yıllarında da Mitanni devleti hakim olmuştur.

Tarihteki ilk yazılı antlaşma olan Kadeş Antlaşması MÖ1286 yılında Hititliler ve Mısırlılar arasında imzalanmış olup Hititliler Kuzey Suriye'ye, Mısır ise Güney Suriye'ye sahip olmuştur. Asurlular, Medler, Babilliler, Persler ve Makedonyalılar kurulmuş diğer medeniyetlerdir (Yazıcı 2012).

Suriye topraklarında birçok küçük krallık MÖ devirlerde kurulmuş olup, egemenlik kuramayan krallıklar sırasıyla; İrsal Krallığı, Yahudi Krallığı, Halep Krallığı, Şam Krallığı ve Fenike Krallığı olarak sıralanabilir. Milattan sonra dördüncü asırda Bizans hakimiyeti ile yaklaşık olarak bir buçuk asır yönetilmiştir.

1.1.2 Suriye’de İslam Hakimiyeti

Suriye ile Müslümanların ilk görüşmeleri Resul-i Ekrem’in davet mektupları ile başlamıştır. 629 Mute ve 634 Ecnadeyn Savaşında Bizans’ın yenilmesiyle birlikte Suriye ve Filistin’in kapıları Müslümanlara açılmış oldu. 636 yılındaki Yermük Savaşı sırasında Halid bin Velid komutasındaki ordu Bizans İmparatorluğunu yenilgiye uğratarak Suriye’nin tamamını fethetti (Karadeniz 2017). Bu fethin bir sonucu olarak Suriye’nin kimliği Müslüm Arap olmuştur.

660 yılından 750 yılına kadar geçen neredeyse bir asırlık süre içerisinde Emeviler tarafından yönetilen Suriye, 750 yılında Abbasilerin Emevileri yıkmasının ardından halifelik merkezi olan Şam, Bağdat olarak değiştirilmiştir. Emevi hakimiyetine giren Suriye topraklarında Müslüman-Hristiyan tartışması gündeme oturmuştu.

Tolunoğulları 868-905 yılları arasında Suriye ve Mısır’da yaşayan Müslüman Türklerin kurmuş olduğu ilk bağımsız devlettir (Karadeniz 2017). Suriye’nin Tolunoğulları’na bağlanmasının sebebi ise Abbasilerin gittikçe gücünün kaybolmasından ibaretti (Yazıcı 2012). Böylece Suriye’de Müslüman-Türk yönetimi başlamış oldu.

Onuncu yüzyıla gelindiğinde ise, Tolunoğulları’nın 905 yılında yıkılmasının ardından Suriye ikiye ayrılmıştır. Halep’te bulunan Hamdeniler ülkenin kuzey kısmını, 935’de Mısır’da kurulan Türk-İslam hanedanı olan İhşidiler de güney kısmını yönetmeye başlamışlardı. İlk önce Filistin’i ve hemen ardından da Şam’ı 969 yılında işgal eden Mısır’a hakim Fatimi orduları da böylece hakimiyet topraklarını genişletmiş oldu.

Oğuz Türklerinin kurduğu Büyük Selçuklu Devleti (1037-1194) ki sınırları Çin’den başlayıp Filistin, Suriye, Güney Anadolu, Türkistan, Afganistan, Azerbaycan, İran Arap Yarımadası ve Irak’ı kapsayan Türk-İslam devletiydi. Suriye topraklarının Büyük Selçuklu Devleti’ne katılması ise 1128 yılında gerçekleşmiştir. Ancak Suriye hakimiyeti Haçlı Seferleri sebebi ile kısa sürmüştür.

Halep ve Musul merkezli olan, Suriye ve Doğu Anadolu’da hakimiyete sahip Türk-İslam hanedanı Zengiler’in (1127-1233) komutanı olan Selaheddin Eyyübi, 1171 yılında Mısır ve Suriye’yi de kapsayan bir devlet oluşturmuştur (Yazıcı 2012). Selaheddin Eyyübi’nin kurmuş olduğu Filistin, Mısır ve Suriye’de etkili olan Türk-

İslam devleti olan Eyyübiler (1171-1250) 1174'de Suriye şehirleri olan Şam, Halep, Humus, Ba'lebek, Hama şehirlerini işgal etmiştir (Karadeniz 2017).

1250 yılında Eyyübi Devleti'nin yıkılmasının ardından Memluk Ordusu, Sultan Barbaros komutasında 1260 yılında Suriye'yi hakimiyetine almış ve yönetimi Suriye'li Arap ailelerin idaresine bırakmıştır.

1.1.3 Suriye'de Osmanlı Hakimiyeti

400 yıl Osmanlı hakimiyetinde olacak olan Suriye, Yavuz Sultan Selim tarafından 24 Ağustos 1516 Memluk ordusunun Mercidabık Savaşı'nda yenilmesi ile beraber Osmanlı idaresine geçti.

Osmanlı idaresinde olan Suriye vilayet idi. Osmanlı idaresinde kaldığı dört yüzyıl boyunca gelişen Suriye, en huzurlu devrini yaşadı (İzafet 2013). Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı yönetiminde kalan Suriye, tarım, kültür, sosyal, ulaşım ve ilim dünyasında birçok yeniliklerle karşılaşmış ve tabiri yerinde ise altın çağını yaşamıştır (Yazıcı 2012).

Bilau'ş Şam olarak da isimlendirilen Suriye, Osmanlı döneminde dört eyalete ayrılmıştı. Bunlar; Halep, Sayda (veya Akka), Şam ve Trablusşam (Karadeniz 2017). Osmanlı, on altıncı yüzyılda kendi idari düzenine göre bir yapıya getirmek istediği Suriye'de, askeri ve mülki açıdan merkeze bağlı idari şeklini getirmiş, adli ve dini örgütlere de Hanefi mezhebinden kendi idaresini getirmiştir (Buzpınar 2009). Bu dönemde birçok Osmanlı eseri inşaa edilmiştir. Örneğin Yavuz Sultan Selim döneminde Şam'da yapılan İbnü'l Arabi Camii ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında 1554-1559 yıllarını da kapsayan Mimar Sinan'a ait Süleymaniye Külliyesi. Yine aynı şekilde Murad Paşa, Koca Sinan ve Lala Mustafa Paşa gibi beylerin yaptırmış oldukları camiler, hanlar, medreseler ve kervansaraylar ile Trablusşam tekrardan ticari akışların fazlalaştığı liman şehri olmuştur (Buzpınar 2009).

Osmanlı'nın Suriye için önemli olan iki amacı vardı; Birincil olarak iç güvenliği sağlamak, ticari ve iktisadi hayatı normal bir düzende sürmesi, ikinci olarak da bölgenin dini ve ticari açıdan önemli olan hac kervanlarının güvenli ve düzenli bir şekilde Haremeyn'e ulaşımını sağlamaktı. Osmanlıların hac kervanı yönlerini Şam üzerinden

yapmalarından dolayı Şam-Mekke-Medine yolu üzerine de birçok burç ve kale yapıldı (Buzpınar 2009).

1798 yılında Mısır'a sefer düzenleyen Napolyon Bonapart idaresindeki Fransız ordusu Suriye'ye de girmek istemiş ancak Akka'da bulunan Cezar Ahmet Paşa Osmanlı Ordusu tarafından bozguna uğratılmıştır. İşte tam da bu noktada Bölüm 2'de konu olan Şark Meselesi gündeme gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin 1832'de ki kriz durumundan yararlanan Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa, 1832-1840 yılları arasında sürececek olan Mısır'daki hakimiyetinde gelenek haline gelmiş birçok uygulamaya son vermiştir. Mısır'ı işgalinden sonra Suriye'ye de bir ordu göndererek, bu toprakları da himayesine katmıştır. Avrupa'yı kendine çekmek için Müslüman-gayri Müslim ayrımı kaldırıldı, misyoner faaliyetler serbest bırakıldı, Kudüs'e giden Yahudi ve Hristiyanlardan her hangi bir ücret alınmamaya başlandı. Mahalli isyanların sebep olduğu askeri masrafları karşılamak amacı ile vergiler artırıldı, ticari değeri olan pamuk, sabun ve ipek gibi ürünlere tekelleştirme sistemi getirildi, zorunlu askerlik uygulaması başlatıldı (Buzpınar 2009).

Tüm bu uygulamalardan ve gelişen dinci ayrılıklardan dolayı isyanlar çıkmaya başladı. Suriye'yi tekrardan kendine bağlamak isteyen Osmanlı 1839 Nizip savaşında yenilgiye uğradı. Bölgede yeniden barışın getirilmesi için Avrupalı devletler müdahale etmiş ve 1840 yılının Temmuz ayındaki Londra Antlaşması ile Osmanlı Devleti yeniden Suriye'ye sahip olmuştur (Buzpınar 2009)

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı, müttefiklerinin yenilmesinden dolayı savaştan yenik olarak çıkmıştır. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Suriye Fransızlara devredilmiştir. Böylelikle Suriye için Fransa Mandası altındaki dönemi başlamış oldu.

1.1.4 Suriye'de Fransız Manda Yönetimi (1920-1946)

16 Mayıs 1916'da Fransızlar ve İngilizler arasında imzalanan ve Rusya tarafından da onaylanan Sykes-Picot antlaşması ile Osmanlı toprakları paylaşılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Kut'ül Ammare Kuşatması 29 Nisan 1916'da Osmanlı'nın İngilizleri bozguna uğratmasının ardından 16 Mayıs 1916'da İngiltere tarafından Mark Sykes ve

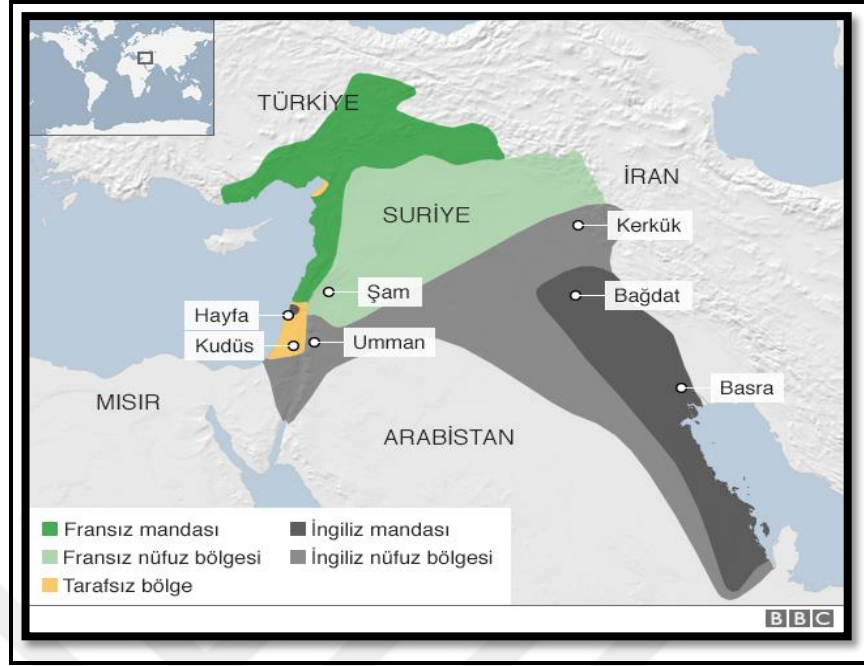
Fransa tarafından da François Georges Picot arasında imzalanan, Osmanlı'nın Orta Doğu'daki topraklarının paylaşılmasını öngören gizli bir antlaşmadır (Milliyet Gazetesi 2016).

Arabistan Yarımadasını 1915'de işgal eden İngiltere, Mekkeli Şerif Hüseyin'in Türkiye'ye karşı ayaklanmasını desteklemiş, Filistin ve Irak topraklarında bağımsız bir Arap Devleti kuracağı sözünü vermiş ve Mısır'da bulunan İngiliz Yüksek Komutanı McMahon ile Mekke Şerifi Hüseyin arasında gizli bir antlaşma imzalanmıştır (Beycan 2015).

Sykes-Picot Antlaşmasına göre Rusya, Fransa ve İngiltere, Osmanlı topraklarını aşağıdaki gibi paylaşmayı kararlaştırmıştır;

- i. Rusya, Erzurum, Trabzon, Bitlis, Van ve Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmı,
- ii. Fransa, Adana, Urfa, Antep, Doğu Akdeniz, Diyarbakır, Suriye kıyıları ve Musul,
- iii. İngiltere, Akka ve Hayfa limanları ile Basra, Bağdat ve Güney Mezopotamya,
- iv. İngiltere ve Fransa'ya geçen topraklarında İngiliz ve Fransa yönetiminde Arap Devleti veya Arap devletleri konfederasyonu kurulacaktır,
- v. İskenderun serbest liman olacaktır,
- vi. Filistin toprakları kutsal yer olmasından dolayı uluslararası yönetim kurulacaktır (Milliyet Gazetesi 2016).

Şekil 1: Sykes-Picot Antlaşmasına göre Osmanlı topraklarının paylaşımı

Kaynak: BBC.com [erişim tarihi 17 Eylül 2017] http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160516_sykes_picot_100_yil

İngiliz Askeri İstihbarat Şefi bu antlaşma için “Bana öyle geliyor ki, daha çok ayıyı öldürmeden postunu paylaşan avcılar konumundayız” sözlerinin ardından, bu antlaşmanın gerçek olmamasını umuyorlardı. George Picot tarafından bu antlaşmaya ortak olduklarından dolayı pişmanlık yaşıyorlardı. İngilizler özellikle Filistin’in statüsünden dolayı tatmin olmamışlar ve savunmalarından kaynaklı olan açığı gidermenin yollarını bulmaya çalışıyorlardı (Barr 2016, s.42).

1917 yılında gerçekleşen Bolşevik İhtilali ile Çarlık Rusya’sının yıkılmasının ardından Komünist Ruslar tarafından Çarlık Rusya’sının tüm gizli diplomatik belgeleri yayınlanarak, dünyaya Emperyalist Batı’nın Türkiye ve Arap toprakları üzerindeki planlarını deşifre ettiler. İhtilal sonrası yeni kurulan Sovyetler, Çarlık zamanında Fransa ve İngiltere ile yapılan tüm gizli ve diplomatik antlaşmaları yayımlayacağını açıkladı. *Sarı Kitap* adıyla açıklanmaya başlanan belgeler 11-24 Kasım 1917 tarihleri arasında da Lev Troçki tarafından *İzvestia* gazetesinde yayımlanmıştır. Bu tarihler arasında yayımlanan gizli antlaşmalar Türkiye ile ilgiliydi. Bu belgeler *The Manchester Guardian*’ın 26 Kasım 1917’deki basımında yayımlandı. Stockholm’de Fransızca olarak tercüme edilen bu belgeler daha sonra Türkiye’ye gönderildi. Böylelikle İngilizler tarafından vaat edilen Arap Krallığı da suya düşmüş oldu (Sabah Gazetesi 2016).

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı ordusu Suriye'den çekilmek zorunda kaldı. Fransa da hiç vakit kaybetmeden Suriye işgali için ordusunu hazırladı. Ancak İngiltere'nin Suriye'den çıkmak istememesi Fransa'yı oldukça endişelendiriyordu. Fransa'nın Suriye üzerinde hak iddia etmesinin ardından, Beyrut dahil olmak üzere Suriye sahil şeridi Fransız idaresine girmiş, Hama, Şam, Halep ve Humus bölgelerinde de Arap Devleti kurulması kararlaştırılmıştı. Ayrıca bu bölge için öğretmen ihtiyacının Fransa'dan temin edilmesi de İngiliz hükümeti tarafından kabul edilmişti (Akbıyık'dan aktaran Umar 2002, s. 300)

İngilizlerin Suriye'yi işgali sonrası, İngilizlerin koruması altında kurulan Faysal krallığı, İngilizlerin 1919'da Suriye'den çıkmasının ardından Fransızlar ile ilişkileri bozulmuş, Lübnan ve Suriye üzerindeki Fransız baskıları artmıştır. 1920 Temmuz'unda bağımsızlık kararı alan Lübnan İdari Meclisi Fransızlar tarafından dağıtılmış ve üyeleri yargılayıp on yıla kadar hapis edilmişlerdir. Bu arada Fransa'nın uygulamış olduğu şiddet, sürgün ve hapis cezaları ile halkı susturmaya çalışmışlardır (Zadeh'den aktaran Umar 2002, s. 301).

Fransa'nın uygulamış olduğu böl ve yönet politikası ile Büyük Lübnan Devleti, Aleviler Devleti, Dürzi Devleti, Halep ve Şam Devletleri kurulmuştur. Daha sonra Şam ve Halep Devlet olmaktan çıkıp, Suriye'ye bağlanmıştır (Yazıcı 2012).

Eğitim alanında tam bir misyoner gibi davranan Fransızlar, resmi Arap okulların bütçelerini kısıp, Katolik okulların sayılarını artırarak Fransız mandasına sadık emperyalist kişiler eğitmeye başlamıştır. Arapça ile Fransızca'yı aynı dil kategorisinde tutmuş, Arap-İslam kültürü yerine Fransız kültürünü aşılama çalışmış, Fransa marşını söyletmiş ve Fransa bayrağını selamlatmıştır (Beledi'den aktaran Umar 2002, s. 304).

Birinci Dünya Savaşı sonrası manda yönetimine girmiş olan Suriye, İkinci Dünya Savaşı sırasında hala daha Fransız manda yönetiminde idi. 1941'de nüfus idaresi Fransa'da kalmak kaydı ile Suriye'ye kısmi bağımsızlık verildi. (Eliçalışkan 2014).

Suriye ve Lübnan'ın bağımsız devlet olarak tanınmasından sonra (Sovyetler Birliği Temmuz 1944, ABD Eylül 1944, İngiltere 1945) Fransa üzerindeki baskılar gittikçe artmaktaydı. Fransa, tüm Dünya'ya Suriye topraklarından çekildiğini 17 Nisan 1946

yılında duyurmuştur. Böylelikle yirmi beş yıllık manda yönetimi Suriye’de bitmiş oldu (Yazıcı 2012).

1.2 BAAS PARTİSİ

“Baascılık, Arap milliyetçiliğinin sosyalizm ve laiklikle harmanlanmış biçimidir” (Stratejikortak 2016).

Fransız mandasının sona ermesinden sonra Suriye karmaşık bir döneme girdi. 1949 yılında gerçekleşen üç darbe ve 1954 yılında da gerçekleşen başka bir darbe ile sarsıldı.

Baas, Suriye’nin Fransız mandasında olduğu dönem olan 1943 yılında Selahaddin Bitar (1911-1980) ve Mişel Eflak (1912-1989) tarafından Şam’da kurulmuştur. *Arap Yeniden Diriliş Partisi* anlamına gelen Baas, kurucusu olan Bitar ve Eflak’a göre Arap topluluğu tarihte devamlılık göstermiş ve artık yapılması gerekli olan Arapların tekrardan dirilişini sağlamaktır (Özkoç 2008, s. 33-34).

Sosyalizmin ve Arap Milliyetçiliğinin birleşiminden oluşmuş olan Baas’a göre, Dünya üzerindeki Araplar tek bir devlet çatısı altında sosyalist ve özgür bir düzen içerisinde toplanmalıdır (Ertürk 2011, s.45). Tek çatı altında birleşecek olan Arap ülkelerinin laik, sosyalist ve milliyetçi bir yönetimi amaçlamıştır (Stratejik ortak 2016).

İlk kongresini 1947 yılında gerçekleştiren Baas ilkelerini, “birlik, özgürlük ve sosyalizm” olarak açıklamıştır. İlk ilkesi olan birliğe göre; milliyetçilikten çok Arap kimliğini savunan Baas, bölünmüş ve dağılmış olan Arapların birliğini sağlamaktır. İkinci olarak; Arapların sömürgecilikten kurtarılıp, özgürlüğe kavuşturulmalarını sağlamaktır (İlim ve Medya 2016). Dolayısı ile İngiltere, Fransa ve diğer ülkelerin manda yönetimlerine karşı kurulmuş bir parti idi. Eflak’a göre “Baas Partisi Arap milliyetçiliği ruhundan kaynaklanan ve Arap dünyasının uğradığı yozlaşmanın üstesinden gelmeye çalışan ideoloji temelinde devrimci bir hareketti” (Dawisha’dan aktaran Özkoç 2008, s. 46). Üçüncü olarak da iktidar ve zenginliğin asillerden devlete aktarılması ve sosyal adalet ile toplumun rahatı ve huzuru sağlanmalıdır (Ataman 2012, s. 15).

Hatay, İslamiyetten daha çok Araplığı öne çıkaran Baas'ın, özellikle ilgilendiği konular arasında yer almaktaydı. 1947 yılındaki programda; Baas'ın sosyalist, halkçı, milli, ve devrimci olduğu, Arap anavatanının Basra Körfez'inden Toros Dağları'na kadar olan coğrafik bölgenin olduğu, buna ek olarak Akdeniz'den Hint Okyanusu'na kadar olan coğrafyanın da kendilerine ait olduğunu bildirmişlerdir. Tek Arap ulusu ve tek bir Arap devletinden bahsedilen programda, dış politikanın temelini Arap milliyetçiliğinin olduğu belirtilmişti (Arı 2017).

Toplumdaki her kesim halkın birleşimi düşüncesi ile başlayan Baas, eşitlik ve dinden ziyade daha çok dünyasal olaylar ile ilgilendiğinden azınlıkların daha çok ilgisini çekmiştir. Elit tabakanın ve Sünni Arapların elinde olan Arap milliyetçiliğini dine bulaşmadan yeniden oluşturan Baas, partisini Batı düşüncesine uydurmaya çalışmış dolayısı ile azınlıkların ilgi odağı olmuştur. İslamı ise siyasetten uzak tutarak, milli kültür ile bir tutmuştur. Sömürgeci yeni kurtulmuş olan Arap halkının tekrardan kendi özüne dönmesi ve Arap kimliğine bürünmesi için çalışmıştır.

Suriye ve SSCB'nin ilişkilerindeki güçlenme Mısır lideri olan Nasır'ı rahatsız etmiş ve Suriye'yi olası bir komünist rejimin kontrolüne girme ihtimaline karşı kontrol altına almak istemiştir. 1956 yılında gerçekleşen Süveyş Krizini yakından takip etmiş ve Nasır'ın uygulamış olduğu politikalar ile ilgiyi artırmıştır. Bu hareketlenme ile Mısır ve Suriye'nin birleşimi 1 Şubat 1958 yılında gerçekleşmiş ve Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) kurulmuştur (Aydın 2016).

BAC'ın kuruluşundan sonra bütün partiler tüm gücü eline alan Nasır tarafından kapatıldı. Nasır ile kendi ilkelerinin farklı olduğunu anlayan Baas, 28 Eylül 1961'de yapılan bir darbe ile Mısır ve Suriye birbirinden ayrıldı. 1962 Mart'ında gerçekleşen darbe ile Kudsi istifa etmiş ve yerine Salahaddin Bitar başkanlığa seçilmiştir. Darbeler ile ünlü olan Suriye'de hemen bir ay sonra Nisan ayında yapılan başka bir darbe ile de Kudsi tekrardan başkan olmuştur (Aydın 2016).

8 Mart 1963 yılında gerçekleştirilen bir darbe ile Baas yönetime el koymuştur. Bu darbeyi Suriye'deki Baascılar ile birlikte bağımsız subaylar ve Nasırcılardan oluşan askerler yapmışlardır. Baas darbe için hazırlıklara katılmış olsa da darbeyi yapanlar

Alevi subayların yönetiminde olan Askeri Komiteydi. Eski Baasçı Bitar tarafından yeni hükümet 9 Mart 1963 tarihinde kuruldu (Nuri 2016).

1.2.1 Birleşik Arap Devleti

1 Şubat 1958 tarihinde Suriye ve Mısır'ın birleşmesinden doğan Birleşik Arap Cumhuriyeti, Arap Birliği düşüncesi ile Nasır'ın gerçekleştirdiği en önemli adımlardan biridir. Suudi Arabistan ve Ürdün'ü de BAC bünyesine almak için çabalasa da bunda olumlu bir cevap alamamıştır. Bu süreçte Suud kralı Abdülaziz ile Nasır arasında başlayan gerginlik neticesinde, Suud kralının Nasır'a düzenlemiş olduğu suikast, olayın başından öğrenildiğinden başarısız olmuştur. 1960 yılında Nasır, İran'a karşı yapmış olduğu uygulamalar neticesinde, Mısır ile İran arasındaki diplomatik ilişkiler durmuştur. Bu sırada 1961 yılında Suriye'de gerçekleşen darbenin ardından, Suriye birlikten kopmuş oldu. Nasır'ın BAC için kurmuş olduğu hayalleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Abdünnasır ve Dursun 2009).

Bitar, Eflak ve eski jenerasyonun isteği olan Mısır ile birlik kurulmasının gerekliliği iddiası ve inancı Baas tarafından tekrar gündeme getirildi. Ancak bu birliğin içerisine Irak da ekleniyordu. Birlik için görüşmelerin başlaması veya birliğin tekrardan oluşturulması için çalışmaların başlatılması parti için olumlu bir etmendi. Bunları sıralamak istersek; Birinci, başarısızlıkla sonuçlanmış olan Arap Birliğinin ikincisinde Irak da dahil ediliyordu. İkinci olarak, Suriye'deki Nasırcılar BAC döneminde çok güçlüydüler ve çöküşten sonra birçok Baasçı, Nasırcılar ile birlik olup Bitar'ın kurmuş olduğu hükümette yerlerini aldı. Nasırcıların gücünden korkan Baas, onlardan daha erken bir adım atmak istedi. Üçüncü, Arap birliği ile öncülüğünü artıracığını tahmin ediyordu. Dördüncü olarak, Suriye milliyetçiliğini kontrol altına almak ve Arap milliyetçiliğini öne çıkarmak (Özkoç 2008, s. 124-125).

1963 yılında Irak ve Suriye'de Baas'ın devletin başında yer almasının ardından Suriye, Mısır ve Irak ile görüşmeler yapılmış ve başkentler arasında yapılan görüşmeler ve temaslar neticesinde 7-17 Nisan 1963 tarihinde Kahire'de toplanılmış ve 13 maddelik Anayasa talağı ile Birleşik Arap Cumhuriyeti Federasyonu anayasası hazırlanmıştır. Kurulan bu federasyonda sosyalist Arap ülkeleri olduğundan, Suudi Arabistan ve Ürdün gibi "geleneksel monarşiler" bu birliğin içerisinde yer alamadılar. Dolayısı ile böyle bir

durumda, daha çok birlik yerine Araplar arasında bir ayrımcılık oluşmuştu. Suriye’de meydana gelen Baascılar ile Nasırcılar arasındaki iktidar kavgasının Nasır’ın taraf olmaması, görüş içerisinde bulunan bu federasyonun başlamadan dağılmasına neden olmuş ve yapılan açıklama ile de federasyondan vazgeçildiği bildirilmiştir (Köprülü 2017).

Mısır ve Irak arasında tekrardan bir birleşme üçüncü kez söz konusu olmuş ve Kahire’de gerçekleşen 26 Mayıs 1964 tarihindeki görüşmelerle ancak 1966 yılında askeri ve ekonomik bir entegrasyon ile birleşme kararı alınmıştır. Ancak 1965 yılında bu birleşmeden vazgeçilmiştir. Araplar bir kez daha BAC’nin kurulması için teşebbüsde bulunmuş ve 1971 yılında Sudan, Suriye, Libya ve Mısır’ın katılımı ile Arap Cumhuriyeti Federasyonu kurulmuştur. Libya’nın Devlet Başkanı olan Muammer Kaddafi, Libya petrolünü kullanarak Suriye ve Mısır’ın silahlanma düşüncesine sıcak bakmadığından birlikten çekilmiştir. Nasır’ın ölümünün ardından Devletin başına geçen Enver Sedat, İsrail ile yakınlaşması neticesinde Araplardan uzaklaşmıştır. Bu sıralarda da Suriye’de Hafız Esad yönetiminde Nusayri’lerin başa gelmesi ve Irak’ta da Saddam Hüseyin’in iktidara gelmesi ile birleşmeler yerini Arap dünyasında bir yarışa bırakmıştır (Köprülü 2017).

1.2.2 Baas İçin Yeni Bir Evre, Neo-Baas (1966-1970)

Dürzi ve Alevilerden oluşan, Hafız Esaf ve Selah Cedit liderliğinde olan Marksist düşünceli Neo-Baas grubu, 23 Şubat 1966 tarihinde askeri darbe ile hükümeti ele geçirdi. Bitar ve Eflak, darbe sonrası tutuklandılar, böylece eski jenerasyon Baascılar için pek de hoş olmayan bir hayat başladı, tasfiye ve sürgün.

Eflak, Irak Baas ile teması geçti ve 1968 yılında Irak’ta Baas iktidarın başına geçti. 1968-1979 yılları sürecinde Irak Baas’ın genel sekreterlik görevinde bulundu. Bu dönemde her iki ülke için de ayrı yapılanma söz konusu idi; Suriye Neo-Baas evresini yaşarken, Irak da eski jenerasyon Baas çizgisini takip etmekteydi. Her iki parti arasındaki bu sürtüşme Saddam Hüseyin ve Hafız Esad’ın iktidarlarına kadar devam etti. Bu arada ilk durak olarak Lübnan’a giden Bitar da daha sonra Bağdat’a giderek Irak Baas’da faaliyetlerine devam etti.

Ordu içinde Sünnilere karşı yapılan ayrımcılık gittikçe fark edilmeye başlanmıştı. Komutanlar mezhep bağlarından dolayı kendilerine yakın olan kişileri siyasi ve stratejik açıdan önemli olan askeri birliklere yerleştirmişlerdi. Sünni olmalarından dolayı diğer ordu mensubu askerlere “güvenilmeyenler” sıfatı takılmış ve bunlar, Suriye-İsrail cephesine veya Lazkiye-Halep gibi merkezden uzak bölgelere gönderiliyorlardı. Yapılan bu mezhepçilikten dolayı başkent Şam’dan uzak olan bölgelerde Sünniler güç kazanırken, başkent merkezde ise azınlık mensupları yoğunlaşmıştır. Mezheplere göre askeri personeli dağıtma politikasının sonucu olarak 23 Şubat 1966 askeri darbesi gerçekleşti (Dam 2000, s. 72). Bu darbe ile Suriye bağımsızlığının ardından on üçüncü darbeyi tarihine yazmış oldu. Bu darbe, Baas’ın askeri taraftaki iktidarı ele geçirmesi ile sona ermişti. Darbenin ardından Baas İktidarı kurumsallaşma yoluna gitmiş ve Suriye’nin tüm tarih boyunca belirleyicisi olmuştur (İnce 2017, s.275) Darbenin hemen ardından 1 Mart 1966 yılında yeni hükümet kuruldu. Yeni hükümette radikaller ve azınlıklar çoğunlukta idi. Başbakanlığa Yusuf Züveyyin, Genelkurmay başkanlığına da Marksist düşünceleri ile tanınan Ahmed Süveydani, Savunma Bakanlığına ve buna bağlı olan Hava Kuvvetleri Komutanlığına da Hafız Esad getirildi. Sünni kökenli olan Nurettin el-Atasi de Devlet Bakanı olarak görev aldı. Gerçek güce sahip olan Salah Cedid ise Alevi kökenli olduğundan devlet bakanı olamadı. Suriye siyasetinde devlet bakanlığı görevinde hep Sünniler görev yapmıştır (Yazıcı 2012, (b) s. 20)

BAC’nin yıkılmasının ardından Baas’ın yönetimi ele geçirmesi ile birlikte Rusya ile ilişkiler önemli bir boyuta geldi. Uluslararası tanınma sürecinde Rusya ile yakınlaşma zorunluluk olarak görülmüştü. Zorunluluk olarak başlayan bu yakınlaşma beraberinde askeri ve ekonomik konularda da kendini gösterdi. Bu yardımlara karşılık da Baas kabinesine komünist bir bakan yerleştirdi. Buna ek olarak komünist bir partinin faaliyete geçmesine, sürgünde bulunan komünist kişilerin geri dönmesine, programını da Marksist-Leninist bir kapsama çevirdi. Tüm bu gelişmeler neticesinde Rusya bir rapor yayımlayarak “İlerleme yolunda Suriye” başlığı altında Suriye’ye övgüler yağdırıyordu. Baas’ın yayınlamış olduğu raporda ise Rusya ile ilişkisini şu sözler ile açıklamaktadır: “Arap Baas Sosyalist Partisi, emperyalizme karşı mücadele sorununu uluslararası bir çerçevede yorumlamaktadır ve bu nedenle Sosyalist kampa bakışı negatif değildir (...) Parti iki kampa da eşit mesafede değildir, zira sosyalist blok Arap ulusunun çıkarları ile daha uyumlu bir programa sahiptir” (Oğuz 2014, s.37). Sürekli olmasa da, 1954 ve 1970

yılları arasında Doğu Bloğu ve SB tarafından Suriye'ye yapılan askeri yardım beş yüz seksen milyon dolar üzerinde ve ekonomik yardım da dört yüz kırk milyon dolar dolaylarında idi. Bu rakamlarla Suriye, SB'den en çok maddi destek alan ülkeler arasında yedinci sırada yer aldı (Gordon'dan aktaran Özkoç 2008, s. 145).

Bahsedildiği gibi, Filistin'i İsrail'e karşı korumak Neo-Baas'ın Arap milliyetçiliğine karşı olan tutumundan kaynaklı idi. 1968 yılında kurulan Saika adı verilen örgüt tamamen Filistin'in özgürlüğü için kurulmuştur. Buna göre yapılacak olan mücadelede sosyalist dönüşüme başlayan ülkeler ile hareket edile bilirdi. Marksizm ile birleştirilmiş olan Arap milliyetçiliği, yeni ilerici ve birleşmiş bir Arap siyasal ve sosyal düzenini kurmak için bir adım olan Filistin kurtuluşu için çaba sarf ettiler (Davişa'dan aktaran Özkoç 2008, s. 146).

1966 Ekim ayından itibaren Suriye topraklarından İsrail topraklarına doğru El-Fetih fedailerini tarafından saldırılarda bulunuldu. Bu saldırılar neticesinde İsrail, Güvenlik Konseyine şikayette bulundu ancak Rusya'nın veto hakkından dolayı Suriye aleyhine her hangi bir karar çıkarmak mümkün olamıyordu. Bunu fırsat bilen Suriye "Biz İsrail'in güvenliğinin bekçisi değiliz" diyordu (Yılmaz 2017). Suriye kendi içinde darbeler ile uğraşırken, Mısır ile tekrardan gündeme gelen bir antlaşma için bir araya geldiler. Buradaki amaç bölgede sıcak gündem yaratan Arap-İsrail uyuşmazlığına karşı güç oluşturmaktı. Diğer bir düşünce de radikallere karşı işbirliği oluşturmaktı. Bu iki nedenden dolayı aralarında Kasım 1966 yılında savunma antlaşması imzaladılar. Suriye'nin bunu yapmada iki nedeni vardı; Bölgedeki yalnızlığına son vermek ve İsrail'e karşı herhangi bir mücadelede güçlü durmak. Nasır'ın düşüncesine göre ise de, yeniden Arap ülkeleri arasındaki liderliğini kazanmak bunu da Filistin konusunda Suriye'ye yardım etmekle kazanacaktı. El-Fetih fedayilerinin saldırıları sürdürmesinin neticesinde, 6 gün savaşları olarak da bilinen ve Suriye'nin ağır yenilgisine neden olan savaş Nisan 1967 tarihinde Golan Tepelerinde olan jet uçakları Suriye'nin altı uçağı İsraililer tarafından düşürüldü. Bunun üzerine Mısır'dan acil yardım talebinde bulunuldu. Haziran itibari ile savaşa Irak ve Ürdün de katılmasına rağmen, altıncı günün sonunda İsrail savaşı kazandı. İsrail 1967 Savaşı ile Sina Yarımadası, Golan Tepeleri, Batı Şeria ve Kudüs'ü işgal etti. Savaşta Arapların yenilgiye uğramaları, hem Nasır'ın itibari ile hem de Arap milliyetçiliğinin konumu itibari ile ağır bir yara aldı. İsrail'e

karşı birlik olan Arapların amacı bundan böyle işgal edilen yerlerin tekrardan geri alınmasıydı. BM Güvenlik Konseyinin 22 Kasım 1967 tarihinde alınmış olunan 242 sayılı karara göre; toprak kazanılmasının savaş yolu ile kabul edilemeyeceği, bölgedeki her ulusun güvenli sınırlar içerisinde ve barış ortamında yaşayabileceği gönderiminde bulunuldu. Ayrıca İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesine ve savaş ortamının bitmesi isteniyordu (Gürbüz 2015, s. 33). Bu kararın İsrail yanlısı olduğunun ve ayrıca işgal edilen toprakların mı yoksa güvenlik sınırlarının hangisinin öncelikli olduğunun muallakta kaldığı gerekçesi ile Suriye ve Mısır tarafında kabul edilmedi. Neo-Bass'ın, İsrail karşıtlığı sertleşti ise de savaş ve kaybedilen yerlerden dolayı hem katı eleştirilere maruz kaldı hem de Suriye iç siyaseti fazlası ile etkilendi.

Neo-Bass'ın Suriye üzerindeki tüm hakları ve yürütmesi Kasım 1970'de aşiret ve bölge bağlarını kullanarak kendi aile üyelerini ve yandaşlarını ordu kademelerine yerleştiren Esad tarafından yapılan kansız bir darbe ile son buldu ve Suriye yeni bir döneme başladı.

1.3 SURİYE YENİ DÖNEMİ, HAFİZ ESAD VE BAAS (1970-1991)

Onuncu kongrenin gerçekleştiği tarih olan 30 Ekim 1970'de Hava Kuvvetleri Komutanlığı ve Savunma Bakanlığı görevlerinde olan Esad, Genel Kurmay Başkanlığı görevine atandı. Genel Kurmay Başkanı olan ve Esad'a yakın olan Mustafa Tlas da Esad'ın görevlerini aldı. Esad'ın eline geçen bu güçle, Baas'ın denetimi altında olan tüm örgütlerin ve sivil birimlerinin ele geçirilmesini, ayrıca Devlet Bakanı Nurettin el-Atasi ve Selah Cedit'in yakalanması için emir verdi (Dam 2000, s.122). Esad ve yanındakiler, rejimin güçlü kişilerden olan Salah Cedit'i "Hareket Tashihiye" veya diğer adı ile "Düzeltilme Harekatı" olan askeri darbe ile devirip (Can 2011) 16 Kasım 1970 tarihinde iktidarı ele geçirmiş ve birçok neo-Bass üyesi kişiler ya hapisaneye ya da sürgüne gönderilmiştir. Yakalanan Cedit ise Şam'daki bir hapisanede, 1993 yılında ölene kadar tutuklu kaldı. Cedit'in değil de Esad'ın kazanmasına neden olan tek etken belki de Esad'ın bölge ve aşiret bağlarının güçlenmesi ve yetkilerini kullanarak Baas'ın askeri tarafına ve ordudaki önemli yerlere kendine yakın kişileri koymuş olmasıydı. Kansız bir şekilde gerçekleşen bu darbe Suriye tarihindeki en son darbedir.

1971 Mart ayında gerçekleşen bir referandum ile Esad yedi yıllığına devlet bakanı olarak seçildi. Böylece Suriye yönetiminde ilk Alevi kökenli bir devlet bakanı olmuş oldu. Hazıf Esad 1973 Anayasasını hazırlatarak başkanlık sistemini yürürlüğe koydu, bununla birlikte yürütme, askeri ve yasama alanlarında kendisine geniş yetkiler vermiştir. Bu başkanlık sistemi ile Suriye'deki tüm kurumlar üzerinde “mutlak hakimiyet” sağlamıştı. Bu anayasaya göre; “Suriye’li bir Arap olması beklenen devlet başkanı, ülkenin genel politikalarını belirler ve bakanlar kurulunun danışmanlığında yürütme gücünü kullanır. Ordunun başkomutanı olan devlet bakanı üst düzey sivil ve askeri memurları atar ve/veya görevden alabilir” (Suriye devrimi 2015).

Bass’ın toplum üzerindeki etkisi ve denetimi yıllar geçtikçe artıyordu. 1960 yıllarında kurulmaya başlayan öğrenci ve köylü örgütlenmeleri ile işçi sendikalarının üye sayıları 1970 yılları boyunca artarak çoğaldı. Baas partisinin toplumun her yerine ulaşmasındaki esas etki denetim mekanizması haline gelmiş olmasıydı. 1980 yılına gelindiğinde ise sendikalar ve köylüler birliğinin her birinin üye sayısının beş yüz bini, kadınlar birliğinin ise yüz on bin üyesi mevcuttu. Öğrenci birliğine üye olan Suriyeli öğrenciler yaklaşık yüzde yetmiş idi (Lobmeyer’den aktaran Özkoç 2008, s.162). Bu rakamlardan da anlaşılacağı gibi, kurumları denetim altına alan Esad rejimi, kendine karşı olabilecek olan tüm hareketleri önceden kontrol altına alabilme yetkisine sahip olmuştu.

Siyasal sistemini düzene koyduktan sonra, iktidarını “iç içe geçmiş halkalar” denilebilecek bir yönetim sistemi oluşturmuştur. Ortaya çıkabilecek durumlar karşısında bu halkalardan birini ön plana çıkararak çözüme ulaşmaya çalışmıştır. Esad’ın kişiliği en dar halkayı temsil etmektedir. Esad’ın kişiliğinde bulunan güç ve otorite, tecrübe, karakter, siyasi anlayışı ve ideolojisi Baas’ın iktidarında olan ülkenin genel siyasi görüşünü belirlemektedir. Baas partisi genel sekreteri, silahlı kuvvetler komutanı sıfatıyla ordu ve devlet başkanı sıfatı ile de tüm idari yapıyı elinde tutan Hafız Esad, Suriye’nin siyasi yapısını şahıs merkezli bir iktidara dönüştürmüştür. İkinci halka olarak aile ve kabile bağlarının güçlendirilmesi geliyordu. Hafız Esad’ın kabilesi olan Kelbiye aşireti üyeleri devletin en temel kurumlarına ve kilit yerlere yerleştirilmiştir. Örneğin; kuzeni olan Adnan Esad Şam güvenliğinden sorumlu olan Şam Birliklerinin komutanı olmuştur. Yine aynı şekilde Lazkiye milislerinin başına kardeşi olan Cemil Esad ve Başkanlık Sarayını koruyan Cumhuriyet Muhafız komutanı da kayınbiraderi

olan Adnan Mahluf idi. Bunlara ek olarak sivil bürokrasi ve ordu içerisindeki tüm kilit yerlere kendi ailesi mensuplarını yerleştirerek kendi güvenceye almıştır. Üçüncü halka ise liderliğin mezhebe, cemaate ve etnistiye bağlı olmasıdır. Hafız Esad'ın iderliği ile ilk kez Suriye'de bir Nusayri'li devletin başına gelmiştir. İsihbarat ve orduda güçlü olan Nusayrililer bu sebeple siyasal düzende mezhepçilik ve cemaatçilik dolayısı ile bu yeni rejimde temel unsur olmuşlardır. Dördüncü halkada Baascılar yer almaktadır. Sosyalist ve milliyetçi düşünceden yana olan Baas partisi, Esad yönetimi ile birlikte askeri otoriter, halktan kopuk ve baskıcı yapısı ile halk ile iletişimi sağlayan tek unsur olmuştur. Bir devlet partisi olan Baas, Suriye'de yaşayan tüm halkın, Müslüman ve Arap olduğuna bakılmaksızın, bir olarak yönetilmesini sağlamıştır. Baas Partisini kullanarak, tüm toplumun ve köylülerin güçlenmesinde katkıda bulunmuştur. Son halka olarak da Baas rejimine destek veren Sünni zenginleri ve kabilelere de devlette görev vermiştir. Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlar ve Savunma Bakanları Sünni Müslümanlar arasından seçilerek alınmıştır. Buradaki amaç hem kendine ait bir Sünni eliti oluşturmak hem de Sünnileri yatıştırmak içindi (Ataman 2012, s. 13-14).

Suriye'de bulunan özel sektör güçlü olmadığından Esad yönetimine destek vermiştir. Esad da bunu kullanarak, destek tabanını hem güçlendirmiş hem de genişletmiştir. Arap ülkelerinden gelen maddi yardımları ve ülkesinde bulunan petrol üretiminden kaynaklı maddi desteği kontrol altına almış olmasından da kaynaklı olarak, mezhep bağlarını kullanmış ve tüm sınıflara mensup ve küçük grupları da gücünün altına almıştır (Ataman 2012, s. 14).

1980 yılında Müslüman Kardeş örgütünün hedefi konumundaki Hafız Esad'a yapılan suikas girişimi başarısız olmuştur. Bu başarısızlık ülkede Sünni Müslüman-Nusayri çatışmasını farklı bir boyuta taşımıştır. 2 Şubat 1982 tarihinde sert tavrını ortaya koyan Hafız Esad, Hama'da bu çoğunluğu Müslüman birçok kişinin ölümüne neden olan bir katliam gerçekleştirmiştir. Bu olay sonrasında Müslüman Kardeşler örgüt üyelerinin kaçması ve siyasi faaliyetlerinin durması neticesinde gücünü kaybetmiştir. Bu katliam sonucunda binlerce kişi hayatını kaybetmiş ve yine bir o kadar da kişi yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır (Yazıcı (a) 2012).

1.3.1 Arap Milliyetçiliğinden Sapma

İsrail'in 1948 yılında ilan edilmesinden sonra, Arap ülkelerinin İsrail'e karşı saldırısı, Arap milliyetçiliğinin ve Pan-Arabizmin önemini belirttiğini gösterse de, esas amacın rekabete dayalı ve kişisel odaklı olduğu gözlemlenebilmektedir. Arap orduları yetersiz askerlerinin yanında birbirlerine güvenmediklerinden ağır bir yenilgiye uğramışlardır. İsrail, Araplara karşı zafer kazanmış ancak Arap milliyetçiliğinin de darbe aldığı kaçınılmaz bir noktadır (Yenal 2007, s. 209).

1970 yıllarına gelindiğinde, Arap Milliyetçiliği düşüncesi ve ideali yerini ülkesel çıkarların ön planda tutulduğu bir döneme bıraktı ve Arapların arasında bir rekabete dönüştü. Halbuki Nasır'ın ölümüne kadar Arap Milliyetçiliği hep gündemde tutulmuş ve uygulamaya özen gösterilmişti (bkz Birleşik Arap Devleti). 1973 yılındaki Arap-İsrail savaşında yenilgiye uğramalarından sonra Araplar iyice birbirlerinden uzaklaşmaya başladılar. Her ne kadar da bazen iki veya daha fazla Arap ülkesi bir araya gelip birliği kurmak istese de, hem Dünya'ya hem de halklarına verilen itibar yalnızca uyumsuzluk ve zayıflık olarak tarihe geçti. 1973 yılında başlatılan Arap-İsrail savaşının nedeni İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği toprakları geri almaktı ancak bu savaşta Araplar bir yenilgi daha aldılar. Bunun üzerine Mısır, İsrail ile antlaşma yaparak barış istedi. 1973 savaşı Enver Sedat için askeri başarı kazanmaktan ziyade, Araplar ve İsrail arasındaki tüm problemlerin müzakereler yoluyla çözülebileceğini gösterecekler ve muhtemel başka bir çatışmanın veya krizin olmasını önleyebileceklerdi (Hourani'den aktaran Özkoç 2008, s. 172).

1977 Kasımında İsrail ile barış isteminde bulunan Enver Sedat, "adalete dayalı kalıcı bir barış" istediğini açıklamıştır. İsrail tarafından işgal edilen toprakların geri verilmesi, bölgede bulunan devletlerin güvenli sınırlarda barış içerisinde yaşama haklarının kabul edilmesi ve Arap-İsrail sorununun temelini oluşturan Filistin Araplarının vatanlarına şip çıkmaları gerektiğini vurguladı. Bu görüşmeler Arap ülkeleri tarafından kınama almıştır. 5-17 Eylül 1978 tarihinde yapılan İsrail, Mısır ve ABD arasında Camp David antlaşması 17 Eylül 1978 tarihinde imzalanmıştır. Bu antlaşmada "Ortadoğu barışının esasları belirtip Batı Şeria ve Gazze ile Filistinli Arapların" durumları ile Mısır-İsrail barışının ana konuları görüşüldü. İsrail ile Ürdün'ün de görüşmelere başlaması kararların arasında idi. Kudüs sorunu ile alakalı görüşme yapılmaması ve bunun

üzlerine İsrail başkentinin Tel Aviv'den Kudus'e taşınması, Arap devletlerinde tepkiyle karşılandı. Libya, Cezayir, Irak ve Yemen bu antlaşmayı kabul etmediklerini açıklayarak Sovyetlere karşı yakınlaşma kararı aldılar. Hafız Esad öncülüğünde Kasım 1978'de toplanan Arap Ligi, "Filistin konusunun ortak vir dava olduğunu, hiçbir ülkenin tek başına hareket edemeyeceğini" söyleyerek, Mısır'ı Arap ile ortak bir şekilde hareket etmeye çağırdı. İsrail ile Mısır'ın 1979 yılında Camp David'de barış antlaşması için masaya oturması, Arap ülkeleri tarafından hem Arapların hem de Filistinlilerin temel haklarına ihanet olarak değerlendirildi. Bu antlaşmada Mısır, 1967 yılında kaybettiği Sina Yarımadasını geri almıştı. 27-31 Mart 1979 tarihinde on sekiz ülkenin dışişleri bakanlarının katıldığı toplantıda Mısır ile alakalı kararlar alınmıştır. Alınan kararlara göre; Mısır ile tüm diplomatik ilişkiler kesilecek ve büyükelçiler hemen ülkeden geri çekilecektir, Mısır Arap Birliğinden çıkarılacaktır, Arap Birliğinin merkezi Kahire'den Tunus'a taşınacaktır, Arap ülkeleri tarafından yapılan tüm maddi yardımlar durdurulacaktır, Mısır'a ekonomik boykot uygulanacaktır (Valansi 2008).

Mısır'ın İsrail ile imzalanan antlaşmanın ardından, Suriye ile SB arasındaki yakınlaşma arttı. Moskova Suriye'ye askeri ve ekonomik yardımda bulunurken iki ülke arasında 1980 Ekim'inde yirmi beş yıllık Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalandı. 1973 Savaşının ardından Sovyetler Birliği Şam'a silah yardımında bulundu. 1975-79 yılları arasında yapılan yardımın maddi boyutu üç buçuk milyar dolar değerindeydi. Suriye, SB'nden en çok yardım alan ülkeler sıralamasına girdi.

1.4 BEŞAR ESAD DÖNEMİ VE SURIYE

Baba Hafız Esad 10 Haziran 2000 yılında öldüğünde istihbarat ve ordu servislerinde Nusayrilerin üstün olduğu bir dönem ve Suriye'nin tarihi ile bir olmuş güçlü bir Baas partisi bırakmıştı (Çelik 2017). İktidarın başına geçen Beşar Esad, karşılaşmış olduğu uluslararası sorunlar ile baba Esad'ın uygulamış olduğu dış politikaları devam ettirmiştir. Hem İsrail'e karşı güçlenmesi açısından hem de uluslararası ve bölgesel kriz zamanlarında ülkesini korumak amaçlı olarak birçok ülke ile ittifakını geliştirmeyi amaçlamıştır. ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgali ve bunun hemen ardından ABD ve İsrail'in tutumlarından dolayı Türkiye ile ilişkilerini yakınlaştırmıştır (Salık 2011, s.21-

22). İsrail ile uygun bir barış sürecine girmesi ve Golan Tepelerini tekrardan alması Beşar Esad döneminin en önemli dış politikalarından biridir (Salık 2011).

Beşar Esad'ın başa geçtiği andan itibaren, AB ve ABD'ye karşı politikaları daha yakın ve uzlaşıcı bir süreç almıştır. Irak'ın işgali sırasında yapmış olduğu yardımlardan dolayı ABD'nin yanında olması, Batı ile yeni bir sürecin başlangıcının sinyalini vermişti. Irak ile 2001 yılından itibaren geliştirmiş olduğu ilişkileri nedeniyle de 1991 Körfez savaşının aksine 2003 Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinde ABD'ye destek vermemiştir (Çelik 2017). 2006 yılındaki İsrail ve Hizbullah arasındaki savaşta, Suriye'nin hem Hizbullah'ın yanında olması hem de Hamas'a destek vermesinden dolayı ABD tarafından uyarıda bulunmuştur. Bu uyarılara rağmen Suriye, ABD ile ilişkilerini "düşmanlık boyutuna" getirmemeye özen gösterirken bir taraftan da Hizbullah ve Hamas'a destek vermeyi sürdürmüştür (Mercan 2010, s. 110).

Hafız Esad'ın aksine Rusya ile ilişkilerinde ilerleme kaydeden Suriye, soğuk savaş sırasında Rusya'nın yanında yer almıştır. Rusya'nın bölgede daha etkin olabilmesi için de uluslararası ilişkilerde Suriye'nin yanında olması iki ülke arasında olumlu yönde etkilemiştir.

AB ile ilişkilerini güçlendirmeye özen göstermiş ve özellikle soğuk savaş sonrasında bu ilişkilerde önemli bir yol kat edilmiştir. Bunların içerisinde eğitim ve ticaret alanlarında anlaşmalar, AB ülkelerinin Suriye'de açmış oldukları üniversiteler ve Suriye'nin Avrupa'ya yönelik uyumlu politikaları bu dönemin en önemli gelişmeleridir (Mercan 2010, s. 111).

Beşar Esad yalnızca ABD ve AB ile değil, komşu ülkeleri ile de ilişkilerini kuvvetlendirme çabasında idi. Bunun yanında İsrail ile olan sorunlar özellikle Golan Tepelerinin İsrail tarafından işgali, Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'nin suikasta kurban gitmesi ve bununla ilgili olarak Beşar Esad'ın sorumlu tutulması diğer ülkelerin baskısına sebep olmuştur. Baskılar neticesinde Suriye Lübnan'da olan askerini geri çekmiş ve Lübnan ile olan ilişkileri yaralanmıştır. Ancak suikastın soruşturması döneminde Beşar Esad'ın izlemiş olduğu politika kamuoyunda olumlu tepkilerle karşılanmış ve Şam'da Lübnan Büyükelçiliği açılması ile birlikte Lübnan'ın özgür ve

bağımsız bir ülke olarak tanınmasına yönelik önemli bir adım atılmış olundu (Mercan 2010, s. 111-113).

Türkiye ve İran ile ilişkilerini düzenli olarak geliştirmeye çalışmış ve İran-Irak savaşında diğer Arap ülkelerine rağmen İran'dan yana destek olmuştur. ABD'nin İran'a karşı olan nükleer silahlara karşı tutumuna karşılık Ortadoğu'da İsrail'in de silahsızlanması gerektiğini savunup İran'dan yana tavrını sürdürmüştür. Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan, Suriye'nin İran yanlısı tutumundan rahatsız olup, Beşar Esad'ın bu konuda geri atmasını istemişler ancak ret cevabı almışlardır.

AKP hükümetinin benimsemiş olduğu “komşularla sıfır problem” ilkesi çerçevesinde Suriye ile ilişkileri düzelme noktasına gelmiş ve iki ülke arasında yaşanan su ve Hatay sorunları gelişen ilişkiler sayesinde farklı bir yere oturtulmuştur. Hatta Türkiye, Suriye-İsrail arasında arabuluculuk yapmış ve Suriye tarafından bu hareket memnuniyetle karşılanmıştır.

Hafız Esad'ın ölümü ile başlayan ve 2000 yılında başlanan ve 2003 Irak'ın işgaline kadar devam eden “Şam Baharı” olarak bilinen reform hareketleri Beşar Esad'ın güçlenmesine neden olmuştur. Ancak Irak'ın işgali ile duraklamaya giren reformlar, Batı'nın baskısının artması ve 2006 Lübnan Başbakanının öldürülmesi ile son buldu (Deyupoğulları 2012).

2011 Mart'ta başlayan gösteriler birçok şehirlere sıçramış ve ordu birliklerinin set tepkisi ile yüzlerce kişi ölmüştür. Beşar Esad bu olaylar karşısında 1964'den beri yürürlükte olan “olağanüstü hal yarasını” ve “Devlet Güvenlik Mahkemeleri”nin kaldırıldığını, bunun yanında da Suriyeli olan ancak kimliği bulunmayan Kürtlere de vatandaşlık verildiğini ilan etmiştir. Gösteri yapan halkın üzerine tanklar ile saldırılması ve yüzlerce kişinin hayatını kaybetmesi sonucu ABD tarafından kınanmış, siyasi ve ekonomik yaptırımlarını ağırlaştırmıştır. Dönemin ABD Başkanı Barak Obama 18 Ağustos 2011 tarihinde Beşar Esad'ın görevden çekilmesi gerektiğini açıklamıştır. AB ile ilişkileri kötüye giden Şam hükümeti ve ekonomik yaptırımlar uygulayan AB de aynı şekilde yaptığı açıklamada Beşar Esad'ın istifa etmesini istemiştir. Ancak Rusya ve Çin, Esad yönetimine süre verilmesini ileri sürmüşlerdir (Çelik 2017).

2013 Ağustos ayında Doğu Guta'da kimyasal silah kullanılması, 1500 kişinin ölmesi ve bunların 450 kişinin çocuk olması uluslararası toplumlarda derin yankılar uyandırdı. Doğru Haber Gazetesinin 23 Ağustos 2013 tarihli ve "Suriye 1980'lerden bu yana kimyasal silah üretiyor" başlıklı haberine göre; Esed rejiminin ilk kimyasal silahını Sovyetler Birliğinden 1973 yılında aldığını, üretimine ise 1980'li yıllarda başladığını yazıyor. Ayrıca Suriye'nin bu kimyasal silahları üretmek için 4 fabrikası, 2 mühimmat deposu ve 1 de laboratuvarı olduğunu yazıyordu. Haberin tamamını Ek 1'de bulabilirsiniz.

Obama yönetimi, Esed'in masum insanlar üzerine kimyasal silah kullanılmasını eleştirmiş, Suriye'ye müdahale edileceğini ve beyan edilen kırmızı çizginin de aşılabileceğini açıklamıştır. Esed'in rejimini eleştiren İngiltere de ABD yanında olacağını açıklamıştır. Ancak İngiliz parlamentosunda Muhafazakar Parti Lideri Başbakan David Cameron koalisyon ortağı olan Liberal Demokrat Partiden yeterli desteği sağlayamamış ve müdahaleye dahil olamamıştı.

2. ŞARK SORUNU VE SURİYE

2.1 ŞARK SORUNUNUN BAŞLANGICI VE SEBEPLERİ

Şark Meselesi sözcüğü ilk kez 1815 Viyana Kongresi'nde Avusturya Başbakanı Meternich tarafından, Batılı devletler ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkileri tanımlamak üzere kullanılmıştır (Yavuz 2003, s. 90). Aynı zamanda Şark Meselesini; Batı Avrupa ülkelerinin, Osmanlı topraklarını aralarında paylaşmak için yapmış oldukları stratejiler ve bu topraklar için birbirleri ile yapmış oldukları rekabet olarak da tanımlanabilir (Kodaman'dan aktaran Yavuz 2003, s. 91).

Uluslan'a göre (2009), Şark'ın anlamı Doğu ve Şark Meselesi de Batılıların gözünde Osmanlı Devleti'ni anlatmaktadır.

Borjva'ya göre Şark Meselesi, Ortaçağ'ın başlamasından itibaren Hristiyan ve Hristiyan olmayan toplulukların çarpışması olarak tanımlanmaktadır. Edward Deriyo tanımında ise, Müslümanlar ile Müslüman olmayanların arasındaki kavga olarak geçmektedir. Soloviyef'e göre ise çok uzun zamanlardan beri Avrupalılar ile Asyalıların çarpışması olarak tanımlanmaktadır (Karadağ'dan aktaran Uluslan 2009, s. 230).

Şark Meselesinin başlangıcı Avrupalılara göre, Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılması ve Doğu Roma İmparatorluğunun varlığının bitmesine kadar olan döneme geri gidilebilecek kadar eskidir. Kilisenin etkin olarak çalıştığı Roma İmparatorluğu'nun dengeleri Hun Türkleri nedeniyle bozulmuştu. Avrupalılar bu bozulan dengeden dolayı Türkleri, Avrupa'dan çıkarma çabasına düşmüşlerdi. Bu doğrultuda İslam-Hristiyan çatışmasından ziyade Şark Meselesi, Türk-Avrupa çatışmasına dönmüştür (Yuvalı'dan aktaran Uluslan 2009, s. 230).

Yılmaz'a göre (2014), şark sorununun başlangıcı daha eskilere gitmektedir. 1071-1923 yılları arasındaki dönemi kapsayan Türk-İslam ile Batı Hristiyan dünyası arasında olan ilişkilerin tümüdür. Şark sorununun iki dönemi vardır; birincisi Türklerin 1071 batıya açılma dönemi, ikincisi ise 1699 Karlofça antlaşmasından 1923 yılına kadar olan süreç.

Birinci süreçte yani 1071 Malazgirt savaşından sonra, Osmanlı'nın Batıya girmesi ile Avrupalı ülkeler bu ilerlemeyi Haçlı Seferleri ile durdurmak istemişlerdir. Bu dönemdeki şark sorunu Osmanlıyı Avrupa'dan çıkarmaktı, çünkü Balkanlar Avrupalılar tarafından Hristiyan toprağı olarak sayılmaktaydı.

İkinci dönem olan şark meselesinde ise Osmanlı 1683 İkinci Viyana kuşatmasında ağır bir yenilgi alınca, 1699 Karlofça antlaşması ile amaçlarına ulaşmışlardı. Bu dönemde, Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan Hristiyan halkı koruma bahanesi ile Osmanlı topraklarına sahip olmak ve Osmanlıyı yıkmak en büyük emelleri idi. On dokuzuncu yüzyıl ikinci yarısından itibaren haçlı düşüncesinin yanında bir de sömürgecilik faaliyetlerini de ekleyen Batılılar, bu düşüncüyü Hristiyan halkın insani haklarını korumak adı altında göstermişlerdir. Bu sürede güçlenen Rusya, sıcak denizlere inmek için politikalar gerçekleştirmeye başlamış ve Batı için tehlikeli olarak görülmekteydi. On dokuzuncu yüzyılda güçsüzleşen Osmanlı'nın varlığı Batı için sömürgelerini korumak anlamında önemliydi. Fransa tarafından da desteklenen bu İngiliz düşüncesi, Osmanlı'yı Rusya'ya karşı koruma altına almıştır. Böylelikle boğazlar ve Mısır'ın konumu da Osmanlı'nın lehine dönen bir durum aldı.

Fransa ve İngiltere'nin amacını anlayan Rusya, Osmanlı topraklarını paylaşmak için İngiltere'ye teklifte bulundu. İlk önce teklifi kabul etmeyen İngiltere, Almanya'nın Osmanlı üzerindeki etkisini gördükçe, Balkanlar ve boğazlar konusunda Rusya'yı tamamen özgür bıraktı. Böylece Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü koruma düşüncesinden vaz geçti. Şark meselesinin boyutu da Avrupa topraklarından Osmanlıyı atmak ve İstanbul'u Osmanlı'dan alarak tekrardan Bizans İmparatorluğunun oluşmasına doğru bir politikaya büründü (Yılmaz 2014, s. 13).

Fransız İhtilalinin (1789-1799) yaralarını saran Avrupa'da 1850'li yıllara doğru Fransa ve İngiltere güçlerini ön plana çıkarmaya başlamıştı. Avusturya-Macaristan ve Rusya ise tabloya bakıldığı zaman daha geride kalmışlardı. Aynı dönemde Osmanlı Devleti çok geniş bir coğrafyaya sahipti; Kafkaslardan Kuzey Afrika'ya ve Balkanlar'dan Arap Yarımadası'na kadar olan ülkeler. Bu alana bakıldığı zaman, karakteristik özellik olarak İslami kimlik olduğu görülmektedir. Bu dönemde Osmanlı Devleti gücünü kaybetmeye başlamış ve Yavuz'un (2003) deyimini ile "*kafirlere karşı Müslümanları koruyabilecek bir devlet*" olarak durmuyordu. Osmanlı devleti artık yeteri kadar güçlü olmadığından,

egemen olduğu ülkelerin stratejik konumlarından dolayı, bahse konu olan büyük ve güçlü ülkelerin hedefi olmuşlar, aynı zamanda da uluslararası rekabete maruz kalmışlardır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Şark Meselesi;

- i. Avrupalıların hedefi, Osmanlı devletini parçalamak, yönetime el koymak ve Osmanlı idaresi altındaki ülkeleri bağımsızlıklarına kavuşturmak,
- ii. Hristiyan olan Avrupalıların, Müslüman olan doğu ülkelerini hem idari hem de ekonomik olarak idareleri altına almak.

Mustafa Erkal'ın, “*Küreselleşme ve Dinlerarası Diyalog*” makalesinde açıkladığı üzere; Dinler arası diyalog terimi, Hristiyanların etkili oldukları alanları genişletme, Hristiyan olmayan kişilerden taraftar edinme, Büyük Orta Doğu Projesine veya diğer ismi ile Yeni Şark Meselesine karşı çıkmayacak, gerçek İslam anlayışından uzaklaşmış ve misyonerliğin şartlarına uydurulmuş bir şekildir.

“Dinlerarası diyalog Müslümanları yumuşatmak, tepkisiz kılmak ve Yeni Şark Meselesi olan Büyük Orta Doğu Projesine (BOP) yol açmak ve destek olmaktır. Bir taraftan İslâm; İslâmi terör görüntüsü altında öcü gösterilmeye, yapay sözde cemaatler, görevini yapıp zamanla ortadan kaybolan ve garip işlerle uğraşan yapay tarikatlar yolu ile itibar kaybetmeye zorlanırken; diğer taraftan bazı Müslümanlar vasıtasıyla altı oyulmak istenmektedir.”

Batılı ülkelerin Osmanlı devletini zayıf düşürerek topraklarını paylaşmak için uyguladıkları planlar ve stratejiler çerçevesinde;

- i. Balkanları Türklerden temizlemek veya Balkanlarda yaşayan gayri Müslümanları Türk hakimiyetinden kurtarmak. Bunu sağlamak için gayri Müslüman halkı isyan için teşvik etmek ve ilk önce muhtariyetlerini daha sonra da bağımsızlıklarını ilan etmek,
- ii. Balkanlarda yaşan Türk ama Müslüman olmayan halkı Osmanlıdan ayırmak,
- iii. Osmanlı Devletinin sahip olduğu Asya topraklarında yaşayan Hristiyan azınlıkları Osmanlı'dan ayırmak,
- iv. Türkleri Anadolu'dan çıkarmak ve bu toprakları aralarında paylaşmak (Kodaman'dan aktaran Yavuz 2003, s. 92).

Türkleri özellikle Osmanlı Devletini, Avrupa’da atmak isteyen batılıların söylemelerine örnek verecek olursak;

1876 W.E. Gladstone’nun konuşmasından:

“Türkler kötülüklerini ancak bir şekilde silebilirler; o da kendiliklerinden bu topraklardan gitmekle mümkün olacaktır. Umarım, zaptiyeleri ve müdürleri, binbaşı ve yüzbaşılari, kaymakam ve paşaları eşyalarını toplayıp kirlittikleri bölgeden uzaklaşır.” (Winstone’dan aktaran Yavuz 2003, s. 92).

Fransız tarihçisi olan Albert Sorel’in açıklaması ise;

“Türkler, Avrupa’da görünür görünmez ortaya bir şark meselesi çıktı. Papazların ve küçük küçük zorbaların idaresine kendisini rahatça teslim etmiş, şarabını içip uyuklayan Avrupa’nın kapısından içeri giren bu dipdiri, erkek güzeli insanlar; yepyeni bir nizam içinde akıp gelen başarılı muazzam kuvvetler, o zamanki Avrupalının örümcekli ve bulanık kafasında bir şok tesiri yaparak onda şifa bulmaz bir dehşet hastalığı (!) doğurmuştur. Türklerin, uyuklayan Avrupa’nın afyonunu patlatması hâdisesi öylesine derin bir tesir yapmıştır ki, aradan yedi asır gelip geçmiş olmasına ve bir gün eski dipdiri delikanlının, hasta adam (!) şekline sokulmasına rağmen, Avrupalının yirminci batın torunları dahi bu Türk hastalığından, Türk şokundan tamamen şifa bulamamıştır.” (Sorel’den aktaran Yavuz 2003, s. 92).

İngiltere’nin 1878 yılında Kıbrıs’ı almasından sonra, Mısır’ı da sömürgesine katmıştır. Mısır’dan Hindistan’a kadar olan ülkeleri, Irak ve Arabistan’ı ve Suriye’nin bir kısmını kendisine dahil etmek istemiştir. Fransa ise ilk önce Cezayir’i ardından da Tunus’u işgal etmiş, Suriye üzerinde de hakkı olduğunu iddia etmekte idi. Bu arada Bosna-Hersek de Avusturya tarafından işgal edilmişti.

Amerika’nın İstanbul Büyükelçisi olan ve 1913-1916 tarihleri arasında görev yapmış olan Henry Morgenthau, Türkiye üzerinde Almanya’nın etkili olduğunu dile getirmektedir. İstanbul’da Alman Büyükelçisi görevinde bulunan Baron Von Wangenheim’in bu görevini çok iyi yaptığını açıklamıştır. Morgenthau’nun verdiği bilgiler ışığında, Wangenheim’e göre yalnızca üç büyük devletin olduğu ve bunların Almanya, ABD ve İngiltere olduğu ve beraber hareket edilirse kendilerinin dünya çapında çok önemli rollerde oynayacaklarını açıklamıştır. ABD büyükelçisine göre Almanya büyükelçisi Türkiye üzerinden Fransa, Rusya ve İngiltere’ye karşı propagandaya başlamıştır.

Morgenthau’dan alıntı yapan Uslan (2009), Almanya’nın Türkiye ile yakın ilişkisinden rahatsız olan ABD’nin Ermeni konusunda da Türkiye’yi suçladığını açıklamaktadır.

1915 yılında Ermenileri üstlenmiş olan ABD, Şark meselesini Ermenileri kullanarak başlatmayı planlamaktadır.

Osmanlıdan sonra Ortadoğu'nun şekillenmesindeki Sevr Antlaşması (10 Ağustos 1920)¹ taslağında tamamen Batılı büyük devletlerin Osmanlıyı Avrupa'dan nasıl atacaklarına ait entrikalarla doluydu. Aynı entrikalar ve oyunlar da günümüz Ortadoğu'sunda uygulanmaktadır. Batılı güçler tarafından Ortadoğu en güzel şekli ile Ermeniler, Kürtler ve Araplar ile kontrol edile bilinirdi (Olca'y'dan aktaran Yavuz 2003, s. 94). Parçala ve yönet politikası ile yönetmeyi düşündükleri topraklarda unuttukları bir nokta vardı, üzerinde yaşayan halkın iradesi. İlk olarak, Ermenistan toprağı olarak düşündükleri arazinin "Ermenisiz bir Ermenistan" olduğunun farkına varmışlar ve Yavuz'un (2003) deyiimi ile "ham bir hayalden ibaret" olduğunu görmüşlerdir. İkinci olarak, Kürdistan tasarısı Atatürk ile oluşan birlik iradesi ile çok uzun bir süre raflarda kalmıştır. Ancak bilindiğı üzere, toz tutan dosyalar şuanda Türkiye Cumhuriyeti'nin doğu bölgesi için raflardan indirilmiş olsa da, Türkiye Cumhuriyeti birliğı ve Türklük kimliğı ile, devletimizin ve ordumuzun bölünmez bütünlüğü ile, bir karış toprağımız bile verilemez. Üçüncü olarak da Araplar, hala daha ülkeler için muhakkak bir müdahale sebeplerinin olması yıllardır uyguladıkları planlardan biridir. Özetle şunu diyebiliriz ki, Ortadoğu'da bulunan hassas dengeler, büyük ve güçlü ülkeler tarafından isteyerek ve bilerek müdahale, hatta ve hatta işgal sebeplerini yaratabilecek şekilde planlanmıştır.

Sovyetlerin Ortadoğu'da güçlenmesini önlemek amacıyla, Batı ülkelerin politikalarında İran İslam Devriminden sonra bir değışiklik olmuştur. Yeraltı kaynaklarının paylaşılması yani Ortadoğu'nun zenginliğı olan petrole karşı bağımlılığın yeni boyutlar kazanması planlanmıştır. Almanya'nın 1990 yıllarından itibaren etkinliğini artırması ve SSCB'nin 1991'de dağılmasının ardından şark sorunu yeni bir boyut kazanmıştır.

SSCB'nin dağılmasından sonra, ABD bu durumu kendi lehine döndürmek için Ortadoğu'da yeni stratejiler geliştirerek bölgede uzunca bir süre yerleşmeyi hedeflemektedir.

¹ 1. Dünya Savaşına son veren antlaşmadır. Osmanlı devletini tamamen bölmeye yönelik olan bu antlaşma hiçbir zaman uygulamaya girmemiştir. İmzalayan devler; Osmanlı Devleti, İngiltere, İtalya, Fransa, Belçika, Japonya, Ermenistan, Polonya, Yunanistan, Romanya, Hicaz, Sırp-Hırvat-Sloven ve Çekoslovakya.

Kaynak'a (2004) göre ise Büyük Ortadoğu Projesi ekonomik kaynaklıdır. Bölgeye kim hakim olursa, dünyada en büyük gücün o ülke olacağını aktarmaktadır. Dolayısı ile ABD, bölgeye Rusya'dan önce hakim olmak istemektedir. Demokrasinin bölgedeki ülkelerde mümkün olmayacağını, demokratikleşme için ekonominin güçlü olması gerektiğini belirtmektedir. ABD iyi ilişkiler içerisinde olduğu ülkelere herhangi bir operasyon yapmamaktadır. Eğer ülke ile uzlaşmıyorsa, ülkede bulunan farklılıkları tahrik ederek, ülkede karışıklık yaratarak, demokrasi adına ülkeye müdahale etmektedir. "...konu ele geçirmektir. Burada eğer önünde bir engel var ise, orada yerleşmiş bir yapı var ise, demokrasi adına oraya müdahale edilecektir. Oradan demokrasi talep edilecektir. Demokraside de tarafların çatışma nedeni sadece dini ve etnik nedenler olacaktır. Batıdaki nedenlerin hiç birisi burada söz konusu olmaz. Bizim anladığımız manada farklı çözümler üreten siyasi partilerin ortaya çıkması söz konusu değildir." (s.13-21)

2.2 RUSYA VE ŞARK SORUNU BAŞLANGICI

Şark Meselesi kapsamında Rusya için iki soru önemliydi; Birincisi, İstanbul ve Çanakkale Boğazları hangi hüküm ve nüfuzla aittirler? İkincisi ise, bu boğazların tasarrufu kimdedir? Ayrıca Karadeniz'e kıyısı olmasından dolayı, Karadeniz Rusya için çok önemliydi. Hatta Karadeniz için "*bikr-i pak-damen*" yani "*eteğine el değmemiş kırlık*" olarak isimlendirilmiş ve Karadeniz'in Rusya için öneminin bu derece önemli olduğu açıklanıyordu. O halde Şark Meselesi, Rusya için Boğazlar ve Karadeniz üzerinde hakimiyet kurmaktı. Bu hakimiyet için de Hristiyanları kullanmayı seçmiştir. Rusya'nın ekonomik, stratejik ve siyasi planları sıcak denizlere inmek için Boğazlar üzerinde olmuştur (Bodger'den aktaran Ulusan 2009, s. 231).

Rusya isteklerine 1. Dünya Savaşı sonrası ulaşmak üzereydi. Osmanlı'nın Karadeniz'e açılarak Breslau, Goeben ve Türk zırhlıları ile 29 Ekim'de Rus limanlarını bombalamalarının ardından, Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Rus Büyükelçisi Benckendorff ile İngiltere Kralı V. George arasında geçen konuşmada "İstanbul artık sizin olmalı" denilmekteydi. İngiliz Hariciyesi tarafından Petrograd'a² gönderilen notada şunlar yazmakta idi; "*Osmanlı Hükümeti'nin hareketleriyle Orta Doğu sorunu*

² Çarlık Rusya'sı döneminde imparatorluk başkenti ve günümüzde Sankt Petersburg şehri

tamamen çözümlenmiş olacaktır. Türk Boğazları ve İstanbul Rusların da kabul ettiği bir şekilde sonuçlandırılacaktır” (Melek’ten aktaran Ulusan 2009, s. 231).

1453’de İstanbul’un fethi ile Rum Ortodoks Kilisesi, Rum Patrikhanesinden ayrılmış, bağımsız olmuş ve kilisenin başına da Rus Çarı geçmişti. Rus Çarı böylelikle güçlenmiş ve İstanbul’un bir gün Türklerden kurtarma hayalini kurdurtmuş ve Rusya’nın muhtemel güneye doğru açılma politikası olmuştur. İkinci Katerina’nın 1774’de Kırım’ı Türklerden alması, güneye doğru açılmada ilk adım olmuştu. Küçük Kaynarca Antlaşması (1768-1774) ile Rusya, Osmanlı Devletindeki Ortodoksların haklarını korumaya başlayacaktı. Küçük Kaynarca Antlaşması, Osmanlı Devleti’nin imzalamış olduğu en ağır antlaşmalardan biriydi. Antlaşmaya göre; *“Kırım bağımsız olacaktı, Rus ticaret gemileri boğazlardan rahatça geçebilecek ve Rusya Karadeniz’de donanma bulundurabilecek, Rusya’ya kapitülasyon verilecek, Osmanlı Devleti, Rusya’ya savaş tazminatı verecek, Rusya Osmanlı Devletindeki Ortodoksların haklarını koruyacak.”*

Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı Devleti ağır bir yenilgi almıştır. Bununla da kalmayıp, Kartal Meydan Muharebesinde otuz bin kişilik Rus ordusuna karşı yüz seksen bin kişilik Osmanlı ordusu ağır bir yenilgi almıştı.

Bu antlaşma ile;

- i. Ortodoksların haklarını savunacak olan Rusya, Osmanlı’nın iç işlerine karışma hakkına sahip oldu,
- ii. Müslüman halk olan Kırım, Osmanlıdan ayrıldı. İlk kez bir Müslüman halkı Osmanlı’dan ayrılmış oldu,
- iii. Türklere ait olan Karadeniz’de artık Ruslar da olacaktı,
- iv. Ruslar kapitülasyonlardan yararlanmaya başladı,
- v. Boğazlar ve Balkanlar artık Rus tehdidi ile karşı karşıya idi.

Osmanlı Devleti’nin topraklarını taksim etmek için Rusya, İngiltere, Avusturya, Prusya ve Fransa gerçek olmayan bir Şark Meselesi oluşturdu. Bu devletlere 1871 yılında Almanya da eklenmiştir. Rusya ve İngiltere, bu konuda etkili ve öncü olmuşlardı. İtalya ise ancak 1911 Trablusgarp Savaşı sonrası Osmanlıyı paylaşma sırasında katılabildi.

2.2.1 Rusya ve Ortadoğu Politikası

Rusya'nın dağılmasından sonra güney sınırlarına bakıldığında Müslüman ülkeler ile komşu olduğu görülmektedir. Dağılan bu bölgede yıllarca Kominist rejim hakim sürdüğünden, bastırılmış olan Müslümanlık yeniden alevlenmeye başlamıştı. İran başta olmak üzere, Moskova Orta Doğu ilişkilerini tekrardan gözden geçirme kararı almıştır. Moskova'nın korkusu radikal İslamcıların, dağılan bölgeye gelmeleridir. Rusya'nın İran ile ilişkilerinin iyi olmasını gerektiren sebeplerden bazılarını sıralamak gerekli ise; Çeçenistan sorunu, ticari ilişkiler, Hazar Havzası'daki enerji kaynakları ve ticari ilişkiler olarak adlandırabiliriz (Kamalov 2012, s. 7).

Orta Doğu'da en büyük ticari ortağı olan İsrail ile iyi ilişkileri vardır. Ancak SSCB döneminde, İsrail karşıtı olan Arap Birliğinin kurulmasını destekleyen de yine Rusya idi. Yıkılan SSCB sırasında ülkede yaşayan Yahudiler, Rusya'yı terk etmiş ve İsrail topraklarına yerleşmişlerdir. İsrail-Rus ilişkilerinin iyileşmesindeki en önemli etmelerden biri de Çeçenistan savaşı sırasında İsrail'in Rusya'yı desteklemesidir. Daha sonraki zamanlarda Rusya'nın Suriye ve İran ile askeri ve nükleer alanlarda işbirliği yapması İsrail ile ilişkilerine sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Rusya'nın avantajlı ülke olmasının bir sebebi de Orta Doğu'daki tüm ülkeler ile, İsrail dahil, iyi ilişkiler içerisinde olmasından dolayı, sorunları bilmesi ve çözüm odaklı olarak yaklaşması onu arabulucu olarak nitelendirmektedir.

2.2.2 Rusya-İran İlişkileri

1980-1988 yılları arasında süren İran-İrak savaşında ilk önce Irak tarafında yer almışken, sonradan fikir değiştirerek İran'ı desteklemiştir. Su-24 ve MİG-29 olarak adlandırdığı silahları satarak, Rus teknolojisini İran'a tanıtmıştır. Silah ticaretleri bununla da kalmayıp atom reaktörlerini İran'a satmaya başlamıştır. ABD'nin çok karşı çıkmasına rağmen, 1997 yılında Basra Körfezi ve İran'da gaz yatakları ile alakalı araştırma yapmıştır. Afganistan ve Tacikistan ile olan savaşlarda İran, Rusya ile beraber hareket etmiş ve Taliba'nın Afganistan'ı ele geçirmesini engellemişlerdir. Kendi çıkarları için Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına karşı çıkmışlardır.

Yeltsin döneminde iki ülke arasındaki ilişkide sorunlar yaşanmıştır. İran, Rusya'dan almış olduğu atom reaktörlerini ödeyememiş, buna ek olarak da Hazar'da bulunan yeraltı kaynaklarının kullanımını konusunda anlayamamışlardır. Birinci Çeçenistan Savaşı sırasında iki ülke arasındaki ilişkiler iyi olsa da, Putin'in başa geçmesi ve hemen ardından da İkinci Çeçenistan Savaşının olması aralarındaki ilişkiyi zedelemiştir. Buna paralel olarak İslam Konferansı Örgütünde (İKÖ) İran'ın başkanlık etmesi Rusya ile olan ilişkisine zarar vermiştir.

İran nükleer yardım ve askeri teknoloji nedeniyle hem Rusya ile olan ilişkilerine önem vermiş hem de İKÖ'nün başkanlığını sürdürmüştür. Çeçenistan Savaşı'ndan dolayı Rusya'yı dozunda eleştiren İran'ın ödülü çok uzun sürmemiş ve ikinci nükleer santralin İran'da inşaatı için hazır olduklarını belirtmişlerdir (Kamalov 2012, s. 8).

2.2.3 Rusya-İrak ilişkileri

Sekiz yıl süren İran-İrak savaşında Rusya'nın Irak'tan vazgeçip İran'ı desteklemesi, Irak'ın bu süreç içerisinde Kuveyt'i işgal etmesi iki ülke arasındaki ilişkileri ve samimiyeti etkilemiştir. SSCB son Devlet Başkanı olan Yeltsin bozuk ilişkilerine rağmen, ABD'nin Irak'a müdahalesine engel olmaya çalışmıştır. ABD'nin Orta Doğu'ya yerleşmesi ile birlikte Rusya'nın bölgedeki gücü zayıflamıştır.

Rusya'nın Irak'a uygulamış olduğu yaptırımların kaldırılması gündeme gelmiştir. En büyük etmen de Irak'ın Rusya'ya olan yedi milyar dolarlık borcun ödenmesi ve Rusya'nın enerji şirketlerinin tekrardan İran'da çalışmaya başlaması yaptırımların kaldırılması için en önemli konular arasında gelmekte idi (Kamalov 2012, s.10). 1997 yılında BM tarafından Irak'ın petrol ihracatı yapılmasına izin verilmiş olsa da, İkinci Irak Savaşından dolayı bozulmuştur. Her ne kadar da ABD'nin Irak'a karşı müdahalesine karşı çıkan Moskova başarılı olamadıysa da, ilişkilerini de bozmak istememiştir. Saddam Hüseyin'in Irak yönetiminden devrilmesi ile Moskova ile Irak ilişkileri de son bulmuştur.

Saddam'ın devrilmesinden sonra başa geçen Cumhurbaşkanı Celal Talabani ile Rusya ilişkileri beklenildiği düzeyde olamamıştır. Ancak 2009 yılında Başbakan Nuri el-

Maliki'nin Rusya'ya yapmış olduğu ziyaret neticesinde iki ÷lke arasındaki ilişkiler normal standartlara gelmişti. Bu ziyaret sonrasında, Rus petrol şirketi olan Lukoyl, Irak'da bulunan Batı Kurna'daki iki petrol yatağının işletmesini almıştır. Bu iki kuyudan tahmini çıkacak olan petrol 12,9 milyar varil kadardır.

Irak'ın ABD g÷çlerine karşı alternatif silah arayışlarında Rusya ile ilişkileri artmıştır. Rusya ile Irak arasında yapılan bir antlaşma ile askeri, enerji ve ticari olarak 2012 yılında işbirliği antlaşması imzalanmıştır (Kamalov 2012, s. 10).

2.2.4 Rusya-İsrail İlişkileri

Arapların yanında İsrail ile ilişkilerini s÷rd÷rmesinde en baştaki sebeplerden biri de, SSCB'nin dağılmasından sonra birçok Rusça konuşan Yahudi'nin İsrail topraklarına g÷ etmesidir. Bu g÷ eden kişiler arasında askeri teknoloji ile ilgilenen bilim adamının olması her iki ÷lkenin de ilişkilerine yansımıştır. B÷ylelikle askeri projelerde beraber alışılabilecekti. Diğer taraftan İsrail'in istediği, Rusya'nın Arap ÷lkelerine silah ticaretini durdurması b÷ylelikle İsrail'e g÷re Rusya tarafsız olacaktır.

Mayıs 1996'da Netenyahu'nun seçimleri kazanması ile birlikte daha önce ilişkileri bozuk olan Rusya ile iyi ilişkiler kurulmaya başlanmış ve ekonomik açıdan bir kriz d÷nemine giren Rusya'ya elli milyon dolarlık kredi açılmıştır. Bu arada İsrail'in ilgisi Rusya doğal gazına doğru kaymaya başlamıştır. İlişkiler d÷zelmeye başlamışken, Rusya'nın İran'a f÷ze satışından dolayı her iki ÷lke arasındaki ilişkiyi tekrardan bozulmuştur. Rusya'nın dışışleri bakanı olan Yevgeniy Primakov, Araplar ile iyi ilişkiler içerisinde olmaktan yana olduğundan Filistin politikaları nedeniyle İsrail'i eleştirmiş, 1998'deki Rusya ekonomik krizde de İsrail ile ticareti etkilenmiştir. Putin'in iktidara gelmesinin ardından, Yeltsin'den farklı olarak, yalnızca İsrail'i değil, Filistin'i de suçlayarak her iki ÷lke arasında sorunların öz÷mü için g÷r÷şme çağrısında bulunmuştur (Orme'den aktaran Kamalov 2012, s. 12).

İsrail ile ilişkileri zedeleyen belki de en önemli fakt÷r Putin'in Hamas'a destek vermesi bununla da kalmayıp Hamas yöneticilerini Rusya'ya davet etmiştir (Cohen'den aktaran Kamalo 2012, s.12). Hamas, İsrail ve ABD'nin ter÷rist listesinde olan bir rg÷t

olmasına rağmen Rusya için bir sorun teşkil etmiyordu. Mısır, İran ve Suriye, Filistin'deki seçimlerin ardından ilişkilerinin devam edeceğini açıklamışlardır. Rusya ise bu ülkelere yapmış olduğu davet ile dahil olmuştu. Rusya, Orta Doğu'da bu hareketi ile güç kazanmıştır.

2.2.5 Rusya - Suudi Arabistan İlişkileri

27 Mayıs 1927'de bağımsızlığını ilan eden Suudi Arabistan'ı ilk tanıyan ülke SSCB olmuştur. Ancak Putin'in iktidara geçmesi ile birlikte ilişkileri gelişmeye başlamıştır. Suudi Arabistan kralının Rusya'yı ilk ziyareti de 2003 yılında gerçekleşmiştir. Bu ziyaret sırasında Suud Krallığı ile Rusya arasında enerji işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Putin 11 Şubat 2007 tarihinde Suudi Arabistan'ı ilk ziyareti eden Rus lideri idi. Bu görüşme sırasında Putin'in açıklamalarına göre her iki ülke de enerji kaynaklarından dolayı rakip olarak görülse de, aralarındaki ilişkinin ortaklık olduğunu söylemiştir (Şeglov'dan aktaran Kemalov 2012, s.13). Bu arada Rus petrol şirketi olan Lukoyl ile Suudi Arabistan arasında kırk yıllık enerji antlaşması imzalanmıştır. İki ülke arasında yapılan görüşmeler neticesinde Suud Krallığına helikopter ve tank ihracatı gerçekleşecektir.

2.2.6 Rusya – Suriye İlişkileri

SSCB ile Suriye birbirleri ile yakın ilişkiler içerisinde olmasına rağmen, 25 Şubat 1954 Suriye'deki askeri darbeden sonra yönetimin Baas partisine geçmesi ile Rusya açısından önemli bir ülke olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Ortadoğu'ya inmek isteyen Rusya, Suriye ile iyi ilişkilerini daha da ilerletmek istemiştir. Rusya, Filistin toprakları üzerinde İsrail'in kurulması fikrini benimsemiş ancak İsrail'in ABD ile olan ilişkilerinden dolayı Orta Doğu'da kendisine başka yandaşlar aramaya başlamıştır. Baas Partisinin Suriye'de iktidara gelmesinden sonra SSCB ile ilişkilerini ilerletmiş ve 1 Şubat 1946 yılında aralarında gizli bir antlaşma imzalamış hemen akabinde de 1 Nisan 1950 tarihinde saldırmazlık paktı imzalanmıştır. Baas'ın komünizme olan yakınlığı ve bunu propaganda olarak kullanması da SSCB ile daha çok birlik olmasını sağlamıştır.

SSCB'nin Suriye ve Mısır'ı müttefiki olarak seçmesindeki en büyük etmen ABD'nin İsrail tarafından müttefik olarak seçilmesidir.

SSCB'nin Orta Doğu'da bulunmak istemesinin tek nedeni, ABD'ye karşı güçlü olmak ve tek güç olmasını engellemektir. Çünkü ABD Orta Doğu'ya petrolden dolayı hakim olmak ve Rusya'nın sınırlarına yakın olmak istemektedir. Süveyş Krizi patlak verdiğinde Suriye ve Rusya arasında askeri işbirliği antlaşması imzalanmış ve Suriye'ye altmış milyon dolarlık yardım yapmıştır. İki ülke arasında 28 Ekim 1957 tarihinde yapılan diğer bir antlaşma sonucunda Suriye'ye giden yardım yüz altmış sekiz milyon dolar olarak hesaplanmıştır. Ancak bu yardımlar askeri alanda değil daha çok köprü, demiryolu ve baraj yapımında kullanılarak ekonomik yönde kalkınmasını sağlamak amaçlı verilmiştir.

Hafız Esad'ın 1979 yılında başa gelmesinden sonra ilk ziyaretini SSCB'ine gerçekleştirmiştir. Böylelikle SSCB'ye vermiş olduğu önemi göstermiş oldu. Hafız Esad'ın asker kökenli olmasından dolayı, yönetimde de askeriye mantığı öne çıkmakta idi. Nasır'ın Mısır'da ölümünden sonra başa geçen Enver Sedat'ın ABD yanlısı olması, Suriye ile SSCB'yi daha çok yaklaştırmış ve aralarında 26 Mart 1976'da Camp David Anlaşması'nı imzalamışlardır. Bunun hemen ardından da 8 Ekim 1980'de SSCB-Suriye Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasını imzalamışlardır. Böylelikle Suriye ve SSCB arasındaki ilişkiler en üst seviyeye taşınmıştır. On beş maddeden oluşan bu anlaşmanın beşinci maddesi bir birlerine verdiği desteği çok güzel bir dille açıklıyordu. Buna göre *“taraplardan herhangi birinin barış ve güvenliğinin tehdit edilmesi halinde, bu tehdidin bertaraf edilmesi ve barışın yeniden tesisi amacı ile işbirliği yapmak için derhal birbirleriyle temasa geçeceklerdi. Bir anlamda garantörlük anlaşması niteliği taşıyan bu anlaşmanın gizli protokolüne göre SSCB olası bir İsrail saldırısında tüm gücüyle Suriye'ye yardım etme garantisi de veriyordu”* (Karabulut 2007, s. 75)

1980'li yıllarda Suriye ve Rusya arasındaki ilişkiler yapılan antlaşmalar ile en doruk noktasına çıkmışken SSCB'nin dağılması ile birlikte yeni bir döneme girmiştir. Rusya ülkesini düzene koymak için iç meseleleri ile ilgilenmeye başlamış ve istemeden de meydanı ABD'ye bırakmış oldu. ABD tek başına ve baskıcı politikalar ile Orta Doğu'da kendini daha çok göstermeye başlamıştır. 1991 yılındaki Birinci Körfez Savaşı'nda

Irak'a karşı savaşan Suriye, Sovyetlerin dağılması ile birlikte silah sıkıntısı çekmeye başladı.

1990'lara gelindiğinde, Rusya'nın Orta Doğu politikası “*yakın çevre*” politikası kapsamında devam etmiştir. Putin'in 1999'da Rusya'nın başına gelmesi ile birlikte dış politikada hareketlilik başlamıştır. Bölgedeki saygınlığını ve etkisini artırmak için Putin'in izlediği yollardan bazıları; bölgedeki rejimlere silah satmak ve desteklemek, enerji konusunda yeni iş birlikleri geliştirmek ve bazı ülkelerin SSCB zamanından kalan borçlarının silinmesi olarak sıralanabilir. Böylece Putin yirmi birinci yüzyılda Orta Doğu'daki etkinliğini yeniden artırmaya başlamıştır.

BM Güvenlik Konseyinin 31 Ekim 2005 tarihinde yapılan toplantısında, 14 Şubat 2005 tarihinde Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'nin Beyrut'ta düzenlenen bombalı suikastta öldürülmesinden dolayı ekonomik yaptırımlara maruz kalmış ancak Rusya sayesinde kurtulmuştur. Ticari ilişkileri gelişen iki ülkenin 2005 ile 2010 tarihleri arasında yaptıkları silah ticareti rakamı 2,5-3 milyar dolar değerinde olup 2010 ticaret hacmi iki milyar dolar civarındadır. Suriye Rusya'ya olan 1,5 milyar dolarlık borcunu da 2005 yılından itibaren taksitle geri ödemeye başlamıştır. Rusya'nın Suriye'den ithal edilen tekstil ürünlerindeki gümrük vergisini yüzde yirmi beş oranında indirmesi, enerji ve askeri teknoloji alanında işbirliğinin artması, ticaretin de artmasında etkili olmuştur. Enerji alanında Mısır, Ürdün ve Suriye'yi birbirine bağlayacak olan doğalgaz boru hattı yapımının Suriye üzerindeki bölümünün Ruslar tarafından yapılmasına 2005 yılında karar verilmiştir. Soğuk savaş sırasında Suriye'nin Tartus Limanı, Ruslar tarafından bakım ve ikmal üssü olarak kullanılmış ve 2010 yılından itibaren de Ruslar tarafından yenilenmek amacıyla çalışmalar başlatılmıştır. Limanı yenilemenin yanında Rusya Akdeniz'e yakın olmaktadır.

Tunus, Libya, Mısır, Yemen ve Suriye'yi de içine alan Arap Baharı, Suriye'de bir türlü bitmek bilmiyordu. Suriye harici diğer ülkelerde sonuca varılmasına rağmen, etkileri Suriye'de devam etmekte idi. Suriye'de yaşanan olaylar Rusya'nın yakın takibinde olmakla birlikte, Rusya çok dikkatli davranmaktaydı. Arap Baharı sonrası Orta Doğu ülkelerindeki yönetimlerin yerine tamamen Batı yanlısı tarafların gelme olasılığı Rusya'yı oldukça endişelendirmişti. Bunun bir sebebi de Rusya'nın bölgedeki etkisini kaybedeceği korkusuydu. Coğrafi açıdan Suriye'yi kaybetmesi demek hem ticari

üstünlüğünü hem de Suriye’de bulunan Çerkez Diasporası’nı kaybetmek demektir. 4 Şubat 2012 tarihinde BM’de veto hakkını Suriye’ye yönelik herhangi bir dış müdahale istemediğinden yana kullanarak ambargo kararını veto etmiş ve Esad yönetiminin çözüm bulması gerektiğini belirtmiştir. Libya’da sahip olduğu silah ticareti pazarı ile gaz/petrol yataklarının işletmesindeki kazancını kaybetmiş olduğundan, aynı durumu Suriye’de de yaşamak istememesi Esad rejimine son ana kadar desteğini verecekti (Yazıcı 2012, s.43). Muammer Kaddafi’nin Libya’da devrilmesi ve hemen ardından da öldürülmesi neticesinde Rusya’nın tutumu bölge için sertleşmiştir. Libya’ya müdahale olan 1970 sayılı BM Güvenlik Konseyi’ne karşı çıkmayan Rusya bu müdahaleyi “haçlı seferi” olarak değerlendirmiştir. Bu gelişmelerin ardından sıranın Suriye’ye geleceğini anlayınca tavrını sertleştirmiştir (Doster 2012).

Arap Baharı süresinde Rusya ülkeler arasında arabuluculuk yapmaya çalışmış ve ülkeleri Moskova’da toplamaya çalışmıştır. Rusya’nın bu konudaki hassasiyeti hem kendi etkisini Orta Doğu’da artırmak hem de ABD’yi bölgeye sokmamaktır. Bölge’ye destek amaçlı Tartus Limanına Rus gemileri gönderilmişti. Bu süreç içerisinde Rusya Suriye’ye silah satmayacağını bildirmesi bölgede çelişki yaratmıştır. Kamalov’un (2012) aktardığına göre, Rusya bu hareketi ile Esad yönetimine vermiş olduğu desteği geri çekmiyor aksine devam ettiriyordu, ayrıca Batılı ülkelerin baskısını da azaltmaya çalışıyordu. Suriye’nin bu silahlara ihtiyacı yoktu çünkü bu silahlar daha önceden Rusya tarafından 2005-2010 yılları arasında ihraç edilmiş ve Aralık 2011’de de 72 adet Yakhont füzesi ve kıyı boyunca konuşlandırılmak üzere tasarlanan 18 fırlatma aracı gönderilmiştir. Ayrıca 2013 yılında Rusya tarafından Yakhont füzelerinden daha hassas, daha gelişmiş ve radar donanımlı olanlarını ek bir sevkiyat ile göndermişti. Bu füzelerin özellikleri ise radara yakalanmamak için deniz seviyesinde gitmesi, yaklaşık olarak yüz seksen kilometre menzile sahip olması, yüksek patlayıcı savaş başlığı ve zırh delici özellikleri bulunuyordu (Time Türk 2014).

2014 yılına gelindiğinde Rusya lideri Putin Suriye’ye verdiği askeri desteğin artırılmasını istedi. Ukrayna ile olan krizin ardından Suriye ile ekonomik ve ticari işbirliği geliştirilmesi üzerine ortak komisyon kurulu (Ydg haber sitesi 2014).

Rusya Dışişleri Bakanı ile görüşme yapan Esad yaptığı açıklamada Rusya’nın uygulamış olduğu politikadan memnun olduklarını ifade ederek “*Moskova’nın aldığı*

her kararın temelinde, Suriye devletinin egemenliği ve Suriye halkının gr yer alıyor. Rusya'nın atacak olduğu tüm diplomatik adımlarda Suriye'deki krizin siyasi çözümü için harcanan çabalara hizmet edeceğinden ŗphem yoktur” ŗeklinde açıklamalarda bulundu (Rusya'nın Sesi 2014).

Putin'in imzası ile gerekleŗen antlaŗmaya göre Rusya 49 yıl daha Suriye'de kalacaktır. Suriye'deki Hmeymin Hava üssünü kullanacak olan Rusya 25 yıllık iki dönemde antlaŗmanın uzatılacağını açıkladı. 2015 Eylül ayından itibaren Rusya Esad'a karŗı olan gruplar için havadan saldırı düzenliyor. Dolayısı ile hava st Rus Hava Kuvvetleri için stratejik bir öneme sahiptir. Ayrıca 50'den fazla uçağın bu üstte bulundurulabileceği aıklanmıŗtır (Sözcü Gazetesi 2017).

Rusya'nın Suriye'de bulunmak istemesinin nedenlerinden biri de Kırım ve Ukrayna krizlerini gündemden uzaklaŗtırmak istemesidir. Batılı lkelerin Rusya'ya karŗı uygulamıŗ olduğu ambargoları da bu nedenle azaltabileceğini ummaktaydı (Yılmaz 2017, s. 165).

2.3 ÇİN VE ŗARK SORUNU BAŗLANGICI

İlk ağlardan günümüze gelene kadar Çin'in Dünya tarihine ve geliŗimine buluŗlardan dolayı birçok olumlu katkısı olduğunu bilmekteyiz. Örneğin; kağıt, mürekkep, matbaa, porselen, ipek, barut ve çay gibi. Çin tarihine bakacak olursak birçok imparatorluğun görev yaptığını görürüz. En son imparatorluk olan Qing Hanedanlığı'nın kŗnn ardından komünistler yönetime el koymuŗlardır. On dokuzuncu yüzyılda Batılı olan lkeler İngiltere ve Fransa ile Doğulu lkeler Japonya ve Rusya'nın uygulamıŗ oldukları sömürge politikaları ile ekonomisi kmŗ olan Çin, 21. Yüzyıl baŗlarından itibaren ykseliŗe gemiŗ ve ŗuanda zirvede yer almaktadır.

ABD'den sonra ikinci en büyük ekonomiye sahip olan ve petrol ithalatçısı olan Çin, nükleer silah kapasitesi, BM Güvenlik Konseyindeki veto hakkı, 1,3 milyar nüfusa ve en geniŗ topraklara sahip olan bu lke Dünya siyasetinde söz sahibi olmaktadır. Bunun yanında Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğu lkelerinde de uyguladığı politikalar ile söz sahibi olmayı hedeflemiŗtir. Çin'in hızla artarak devam eden ekonomik büyümesi nedeniyle, ülkenin enerji ihtiyacına büyük miktarlarda gereksinim duyması

kaçınılmazdır. Yirmi birinci yüzyılda Orta Doğu ülkeleri ile hem ekonomik hem de siyasal anlamda ilişkilerini daha çok geliştirmeye yönelik politikaları takip edilmektedir (Ermağan & Üstüenal 2014, s.21). Çin'in Orta Doğu'da baskıcı ve sömürgeci geçmişinin olmaması, aksine geçmişteki iyi ilişkilerden dolayı bölgede avantaj sağlamaktaydı. İpek yolunun Çin ve Arap ülkeleri üzerinde olması, Tang Hanedanlığı döneminde Arap tüccarlar ile ticaretin ve dinsel faaliyetlerin karşılıklı iyi ilişkiler içinde olması ve 2004'de kurulan Arap-Çin İşbirliği Formu, her iki ülke arasındaki yakınlığı ve dostluğu göstermektedir (Ermağan & Üstüenal 2014, s.21). Çin'in şuanda iki önemli limanı olan Guang Zhou ve Quan Zhou Arap tüccarların Çin'deki şehir kolonileri olmuş ve böylece Çin halkı da İslam ile tanışmıştır (Fidan 2011, s. 53).

Çin'in Dünya'da söz sahibi olmasındaki en büyük etmenlerden biri de ekonomik atılımlarıdır. Goldman Sachs'ın yapmış olduğu çalışmalar sonucunda 2050 yılına kadar Çin'in kırk dört trilyon dolarlık GSMH'ya ulaşacağı ve bu rakam ile ABD'nin çok önünde olacağı söylenilmektedir (Sandıklı'dan aktaran Alagöz 2010).

2.3.1 Çin'in Dış Politika Yaklaşımları

Çin birçok Ortadoğu ülkesinde olduğu gibi emperyalist ülkelerin saldırılarına maruz kalmış, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak için mücadele vermiştir. Dolayısı ile özgürlükleri, toprak bütünlükleri ve vatanları için mücadele eden Arapları ve Filistin'i desteklemektedir.

Çin'in benimsemiş ve 1949 yılından itibaren uygulamış olduğu politikalar Marksist-Leninist ideolojisini sürdürmüştür. Dış politikası da birçok faktörlere dayanmaktadır: dünya görüşü, milliyetçilik, tarihsel miras, Marksizm, Maoizim ve Leninizm gibi. 1977 yılından itibaren dış politikasını geliştirme eyleminde bulunmuş ve birçok devlet ile ilişkilerini geliştirmiştir. 1980'li yıllara gelindiğinde, Marksist ideolojinin etkisini yitirdiği görülmektedir. Çin dış politikasına göre dünya üzerindeki istikrar önemli yer tutmaktadır. Onlara göre dünya üzerindeki barışçıl ortam, ülkelerin modernleşmesine ve gelişmesine katkı sağlamaktadır. Çin'in ilke olarak benimsediği toprak bütünlüğüne ve egemenliğe saygı, eşitlik, iç işlerine karışmama, saldırmazlık, karşılıklı çıkar ve barış

içerisinde hep beraber yaşamak temellerine göre ülkeler ile ilişkilerini geliştirmek istemektedir (Başaran'dan aktaran Ermağan & Üstüenal 2014, s. 22).

Barış içerisinde bir arada yaşamak ilkesi ile yola çıkarak, sınır tartışması olan ülkeler ile anlaşmazlıklarını çözümlenmiştir; Myanmar, Moğolistan, Nepal ve Afganistan ile 1960 yılında sorunlarını çözmüştür. Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan ile de yine aynı şekilde sınır sorunlarını sonlandırmıştır. 2000 yılında Vietnam ile Beibu (Token) Körfezi sınırları için antlaşma imzalanmıştır. Yine aynı şekilde Hindistan ile arasındaki sorunları bitirmek için antlaşma paketi teklif etmiştir.

ABD ile olan ilişkilerine bakacak olursak, soğuk savaş sırasında SB ile hareket etmiş olduğundan, ABD ile yirmi yıl kadar iletişimsizliği olmuştur. 1972 yılında zamanın ABD Başbakanı Richard Nixon'un Çin ziyareti sırasında yayımlanmış olduğu ABD-Çin Ortak Bildirimi ile iki ülke arasındaki buzların çözüldüğü görülmektedir.

Doğu ve Batı Bloku ülkeleri tarafından uygulanan yaptırımları indirmek, Arapların ve üçüncü Dünya ülkelerinin güvenini ve dostluğunu kazanmak, emperyalizme karşı bir cephe oluşturmak için uluslararası birleşik bir güç oluşturmak Çin'in diplomatik amaçları arasında gelmektedir (Yüce 2016, s.23). Çin Ortadoğu politikasının temel amacı Arap ülkelere destek vermek olarak belirlenmiş ve bunu da 1978 yılından itibaren uygulamaktadır.

Ortadoğu'nun Dünya petrol tedarikçisi olması, dünya petrol piyasalarını etkilemesinden dolayı Arap ülkeleri ile ekonomi ve ticaretin artması Çin piyasasında önemli bir yere sahipti. Ancak bölgede hakim olan Japonya, Avrupa ve ABD ürünlerinin çoğunlukta olması Ortadoğu pazarına girmesinde zorluk yaşamasına sebep olmuştur. 1992 yılı Ocak ayına kadar Ortadoğu ülkeleri ile diplomatik ilişkilerini tamamlamış ve 1993 yılı itibari ile de petrol ithalatçı ülke olması ekonomik ibrenin yükselmesine ve Çin-Körfez ülkeleri arasındaki ilişkinin gelişmesine neden olmuştur.

ABD, 1991 Körfez Savaşı sonrası Ortadoğu'ya hakim olmuş ve bölgede başlatılan barış sürecinde Çin destek olmuştur. Su sorunu, bölgesel güvenlik ve mülteciler konularındaki görüşmelerde aktif rol oynamıştır (Yüce 2016, s. 24).

SSCB'nin dağılmasının ardından, 1992 yılında Rusya-Çin ikili görüşmeleri geliştirmek için bildirge yayınlamışlardır. 1996 yılında kurulan Şanghay İşbirliği Teşkilatı üye ülkeleri olan Rusya, Çin, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacaksitan'nın hedefleri aşırılıkçı-ayrılıkçı hareketlere karşı ve teröre karşı güvenlik oluşturmak, kültürel ve ekonomik anlamda işbirliği yapmaktır (Akçadağ'dan aktaran Ermağan & Üstünel 2014, s. 22).

1996 yılına gelindiğinde, Çin'in petrol ithalatının yüzde elli üçünün Ortadoğu'dan yapıldığını görmekteyiz (Zhang'dan aktaran Yüce 2016, s.24). Dolayısı ile Ortadoğu ve İran Körfezi istikrar ve güvenlik konularında Çin için önemli bir durumdaydı.

1970 ve 1980 yılları arasında Çin'in bölge politikasını belirlemede daha çok ABD ve Rusya'nın tavırları etkin olmuştur. Sovyetler Birliğini çevreleme politikaları ışığında hem Suudi Arabistan ile ilişkilerini güçlendirmiş hem de ABD'ye destek olarak Afganistan'daki anti-Sovyet savaşçıları desteklemiştir. 1970 yıllarında ABD ile Rusya'nın yakınlaşması ile bu defada Çin, İran ile görüşmeye başlamıştır. Rusya ve ABD'nin anlaşmazlıklarında da Çin, ABD ile yakın ilişkiler kurmak istemiştir. 1979 yılında SB Afganistan'a girdiğinde, Çin Afgan ordularına yardım etmişti. Ancak 1991 yılında Sovyetlerin dağılmasının ardından Ortadoğu'da ABD egemenliği Çin'i kaygılandırmış ve ABD'nin körfez bölgesindeki varlığına karşı tepkiler vereceğini açıklamıştır (Yüce 2016, s.24). Bu kaygılar doğrultusunda, İran ile 1991'de iş birliği temellerini atmış ve 1995 yılında da Kuveyt ile askeri işbirliği paketi imzalamıştır.

Karşılıklı fayda ve eşitlik ilkesi kapsamında birlikler ve büyük devletler ile iyi ilişkiler içerisinde olmaya özen göstermektedir. Geniş ekonomik ilişkiler kurduğu Japonya ve AB'ne ilave olarak Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ve Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) ile ekonomik faaliyetler üzerinde çalışmaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelere olan Brezilya, Rusya, Çin ve Güney Afrika ile de iyi ilişkiler kurma çabasıdadır.

Çin'in benimsemiş olduğu ve bunu dış politikasına uygulama çalıştığı kavramlardan biri de "Genişletilmiş Komşuluk" stratejisidir. Çin'e göre komşuluk yalnızca coğrafi olan değil, ekonomik ve siyasi de. Buna göre Çin ile ortak çıkarları olan ülkeler ve güçler de komşudur. Ülkeleri sınırlarına ve mesafelerine göre ayırmıştır. Yakın komşu (Güney ve Kuzey Kore, Moğolistan, Japonya, Vietnam, Singapur, Tayland, Malezya, Rusya

gibi), Uzak Yakın Komşu (Türkmenistan, Hindistan, Özbekistan ve Pakistan), Uzak Komşular (Avrupa ve Amerika kıtaları). Bu stratejiye göre geçmişten Çin ile bağları olan milletlere de ayrıca önem verilmesi gerekmektedir (Fidan 2013). Bunun çerçevesinde diyebiliriz ki, Araplar bu statüye girmektedirler, çünkü İslamiyet Çin’de yüzyıllardır var olmuştur ve farklı etnik gruplardan Müslümanlar yaşamaktadır. Bundan dolayıdır ki Çin, Araplara ayrı bir önem vermektedir (Fidan 2011).

2.3.2 Çin ve Soğuk Savaş Döneminde Orta Doğu Politikası

İkinci Dünya Savaşından itibaren Çin-Orta Doğu ilişkilerini inceleyecek olursak beş döneme toplandığını görebiliriz;

- i. 1949-1955: Orta Doğu’da bulunan ülkelere karşı tedbirli yaklaşım,
- ii. 1956-1966: İsrail ve ABD’ye karşı olan, emperyalist yaklaşımlara tepki veren, bağımsızlığı destekleyen Orta Doğu ülkelerini desteklemek,
- iii. 1966-1976: SSCB’nin Orta Doğu’da 1960’lı yıllarda kötüye giden ilişkilerinin dengelenmesi,
- iv. 1977-2004: Çin dış politikasında gelişen ilişkiler dönemi,
- v. 2004-günümüz: Orta Doğu ülkeleri ile karşılıklı olarak sağlamlaştırılan ekonomik ortaklık olan ilişkilerin stratejik hale gelmesi (Ermağan & Üstünel 2014, s. 23).

1947-1991 yılları arasında yaşanan Soğuk Savaş döneminde, kapitalist Batı rejimine karşı beraber olduğu Rusya ile 1969 yılında sınır sorunlarından dolayı çatışma yaşamıştır. ABD ile ilişkileri iyi olmayan Çin, bu olaydan kaynaklı olarak ABD ile ilişkilerinde 1970’li yıllarda iyileşme yaşamıştır.

SSCB ile olan ilişkilerinden dolayı 1949-1955 yılları arasında Orta Doğu ülkeleri ile mesafeli ilişkileri olmuştur. Ayrıca 1949 yılında ilan edilen Çin Halk Cumhuriyeti’ni de İsrail hariç hiç bir Orta Doğu ülkesi tanımamıştı. Bununla birlikte Ağustos 1950’de Arap Ligi Siyasi Komitesi’nin aldığı karar neticesinde Tayvan, Çin halkının siyasi temsilcisi olarak seçilmiştir. Bu tarihten itibaren Çin, Orta Doğu’da desteklemiş olduğu yalnızca anti sömürgeci yaklaşımlardı. 1951 Mısır’da İngilizlere karşı tutumu 1952-

53’de petrolün İran’da millileştirilmesi ve Fransa’ya karşı Cezayir’in vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesi (Guamg’dan aktaran Ermağan & Üstüenal 2014, s. 23).

1955 yılında toplanan Bandung Konferansı ülke ilişkilerinin güçlenmesi ve oluşabilecek ülke kalkınma yollarının tartışılması üzerine toplanılmış ve Çin’in Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerini daha çok pekiştirmiştir. Süveyş Kanalı’nın 1956 yılında millileştirilmesi çerçevesinde Fransa, İsrail ve İngiltere’ye karşı SSCB’den sonra Mısır’a destek çıkmıştır. Ekonomik sıkıntı yaşamasına rağmen yirmi milyon İsviçre Frangı göndermiştir (Fidan 2011). Savaş sonucunda İsrail, Çin tarafından “*emparyalist politikaların aracı*” olarak sıfatlandırılmıştır. Bu olayla birlikte Arap taraftarı olarak bir tutum sergilemiş ve Orta Doğu ilişkilerinde güçlü bir alt yapı oluşturmuştur. İlk yaptığı atılım SSCB taraftarı olan bölgedeki ülkeler ile diplomatik ilişkiler kurmak oldu. 1956’da Suriye, Yemen, Mısır ve 1958’de de Irak, Sudan, Fas, Somali ve Cezayir’deki geçici hükümetin ilk olarak Çin tarafından tanınması diplomatik ilişkileri açısından önemli bir adım olmuştur.

Tüm bu politik adımların yanı sıra, Çin Başbakanı Zhou Enlai’nin 1963 yılındaki söylemlerini inceleyecek olursak, Arap halkı devletlerinin sanki bir koruyucusu gibi davrandığını görebiliriz. Zhou’na göre;

- i. “*Arap halklarının emperyalizme karşı verdikleri mücadelede destek olmak,*
- ii. *Arap ülkelerinin barış yanlısı, tarafsızlık ve bağlantısızlık politikalarına destek olmak,*
- iii. *Arap halklarının kendilerince belirlenecek yöntemler çerçevesinde birleşme ve tek bir çatı altında bir araya gelmelerine destek olmak,*
- iv. *Arap ülkelerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları barış ve diyalog yoluyla çözmelerine destek olmak,*
- v. *Arap ülkelerinin iç işlerine herhangi başka bir ülke tarafından karışılmaması ve işgale uğramaması yönündeki çabalarına destek olmak”* (Fidan 2011, s. 56).

1966’da başlayan Kültür Devrimi ile birlikte, Çin’in birçok ülke ile ilişkileri etkilenmiştir. SSCB sahip olduğu ordu ile büyük bir tehdit oluşturuyordu. Bu dönemde Çin’in yürüttüğü politikaya göre SSCB ile müttefik olan ülkelere uzak durmaktı. Bu durum SSCB için avantaja dönüşmüş ve Orta Doğu’daki ülkeler ile ilişkilerini derinleştirmişti. Aynı dönemlerde Çin de Batı ülkeleri ve ABD ile ilişkilerini iyileştirme yönünde adımlar atmış ve BM Güvenlik Konseyinde daimi delegasyon yetkisinin

verilmesinin ardından diğer ülkeler ile ilişkileri genişlemeye başlamıştır. İran, Lübnan ve Türkiye ile müttefik olmuştur. İsrail ile ilişkilerde temkinli davranmış ve Arap ülkeleri ile ilişkilerinin bozulmamasına özen göstermiştir.

2.3.3 Soğuk Savaş Sonrası Çin ve Ortadoğu

ABD'nin 1991 Birinci Körfez Savaşı'nın ardından, 2003 yılında gerçekleştirdiği İkinci Körfez Savaşı'nda Orta Doğu'ya yerleşmesi Çin ve Rusya'nın tepkisine yol açmıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleşen saldırıyı Çin kınamış olmasına rağmen Afganistan'ın işgal edilmesini de eleştirmiştir.

1980 yılından itibaren Çin ekonomi ve sanayisinin gelişmesi nedeniyle enerjiye daha çok ihtiyaç duyması bu bölgeye olan ilgisin daha çok artırmaktadır. Buna ek olarak hep savunduğu ve bağların sıkı olduğu Çin-İslam kültürleri arasındaki ilişkiye de bağlı kalarak bölgenin güvenini kazanmaya çalışmaktadır. Bu inançlar ışığında Filistin'i 1988'de devlet olarak tanımıştır. İsrail ile diplomatik ilişkileri ise 1992 yılında başlamıştır. Orta Doğu'daki bu iki ülkeyi de dostluk çerçevesinde kazandıktan sonra hem bölgedeki ilişkilerini daha çok artırmış oldu hem de ABD'nin olası tepkilerini azaltma girişimine bulunmuştur. İsrail ile silah antlaşması yapmak istemesine rağmen ABD'nin engeline takılmıştır. Orta Doğu'da AB'ye rağmen yapmış olduğu antlaşmalar; İran ile enerji ve silah ticareti ile Kuzey Irak'ta petrol arama çalışmalarıdır. Çin'in Orta Doğu'ya yönelmesinin nedenlerini belirleyecek olursak; gelişen ekonomisi için gerekli olan enerji, dünya petrol rezervlerinin yüzde altmış beşinin bu bölgede olması, kendisi için gerekli olan petrol ihtiyacının yarısını bu bölgeden karşılaması, ucuz, istikrarlı ve güvenilir hammadde ihtiyacı ve ürettiği Çin ürünleri için pazar sağlaması (Ermağan & Üstünel 2014, s. 27).

Gelişen ekonomisine paralel olarak artan enerji ihtiyacını karşılamak üzere kesintisiz olarak ulaşabileceği kaynaklara ihtiyacı vardır. Kendi kaynakları ile şuan yalnızca iç talebini belli bir kısmını karşılayabilen Çin'in, bu konuda dış kaynaklara ihtiyacı bulunmaktadır. Petrol ihtiyacının üçte birini dışarıdan temin eden Çin için bu rakamın 2020 yılında yüzde elli, 2030 yılında ise yüzde seksen olacağı tahmin edilmektedir. Çin petrol ihtiyacını Orta Asya, Orta Doğu ve Latin Amerika'dan ithal etmektedir. İthal

edilen bu petrolün yüzde elli biri Kuveyt, İnan ve Suudi Arabistan'dan gelmektedir. Bu sebeplerdir ki Orta Doğu, Çin için bir enerji kaynağı olarak görölmektedir (Alagöz 2010). 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin Ortadoğu petrollerine tek taraflı olarak kontrol etmek istemesi, mecburen Çin'i petrol kaynaklarını daha fazla artırmasına sebep olmuştur. Çin'in bu konudaki politikası kendi ihtiyacı olan enerji için özel alanlar oluşturmak olmuştur. Bu bağlamda diğer ölkelerin pazarlarına girmeye karamsarlıkla bakılan ölkeler olan Venezuela ve Sudan ile siyasal ve ekonomik riskler taşımasına rağmen, sahip oldukları enerjiden dolayı yakın ilişkiler kurmak istemektedir (Özekmekçi 2005, s. 2).

Yirmi birinci yüzyıla gelindiğinde Çin ve Araplar arasındaki ilişki de yeni bir döneme girdi. Çin Devlet Başkanı Hu Jin Tao'nun 2004 yılında Kahire'ye gerçekleştirdiği ziyaret sırasında, Çin-Arap ilişkileri kapsamında 22 Arap Birliği üyesi ile toplantı yapmış ve yeni ortaklık ilişkisi olarak nitelendirilen yeni bir ortaklık oluşturulmuştur. Genel olarak karşılıklı saygı temellerine dayalı olan bu ortaklığa göre uluslararası, kültürel ve ekonomik ilişkilerin genişletilmesi ve barışın korunması şeklinde oluşturulmuştur.

Çin'in hayata geçirmek istediği ve üzerinde durduğu politika olan "Ahenkli Dünya" (2005) çerçevesinde Arap ölkeleri ile ilişkilerini üç ana başlık altında toplamaktadır (Fidan 2013).

- i. Siyasal alanda karşılıklı güven ve eşitlik: Arap ve Çin karşılıklı ilişkilerinde güven, dostluk ve ahenk devam etmelidir. Çin'in Orta Doğu politikası; Arap halkının temel haklarının korunması, Orta Doğu'nun gelişmesi ve kalkınması ile barış ve istikrardır. Her iki taraf da Arap toprakları üzerinde olan sorunlarda aynı bakış açısına sahip olup, Filistin halkının haklarının korunmasını istemektedirler,
- ii. Ekonomik ve Ticari çıkarlar: Dış ticaret ilişkilerinin daha çok iyileştirilmesi ve geliştirilmesi,
- iii. Kültürel Yakınlık: Çinliler ve Araplar doğu medeniyetine sahip olduklarından birbirlerini ile iletişime geçmeleri daha kolay ve istikrarlıdır.

Ekonomi alanındaki politikasını iki ithalat bir ticaret olarak belirleyen Çin, Orta Doğu faaliyetlerinin birinci yatırımını alt ve üst yapı alanları olarak belirlemiştir. İkinci olarak uzun vadede bitecek yatırımlar, üçüncü sıradaki Orta Doğu’da yapılacak olan ihalelere katılmak, dördüncü her çeşit ürün ve hizmet sunmak, beşinci olarak da ihtiyacı olan ülkelere kredi vermek olarak belirlemiştir.

Ortadoğu’da gerçekleşen 1994-1997 yıllarını kapsayan tüm ekonomik toplantılara katılan Çin, bölgeye gerçekleştireceği silah satışları için üç ilke belirlemiştir. Çin’e göre;

- i. *“Silah satışı, silah ithal eden ülkelerin kendini savunma amacına yöneliktir,*
- ii. *Silah satışı bölgesel dengeyi bozmamalıdır,*
- iii. *Çin, silah satışı yoluyla diğer ülkelerin iç sorunlarına müdahil olmayacaktır”* (Yüce 2016, s. 24).

Bu üç ilke üzerinde düşünülmesi ve tartışılması gerekli konular içerisinde yer almaktadır.

Ocak 2017’de Ortadoğu gezisine çıkan Çin Devlet Bakanı Şi Cinping gitmiş olduğu Mısır’da Arap ülkelere kredi vermeyi planladıklarını ve bu miktarın yirmi milyar dolar olacağını düşündüklerini açıkladı. Arap ülkeleri ile ticaret hacminin arttığını ve Arap ülkelerinin ticaret olarak ikinci sırada olduğu vurgulandı. Ulaşımın kolaylıkla yapılabilmesi için Arap ülkelere uçak seferlerinin her hafta 183 sefer olduğu açıklandı. Şi’ye göre kalkınmanın olduğu yerde çatışma kalkar ve Ortadoğu’da barışı engelleyen sorunların kaldırılması için Arap Birliği’nin desteğini istedi. Kültürün gelişmesi için de yüz kitabın tercüme edilmesi kararlaştırıldı. Bunun yanında Arap ve Çinli sanatçıların kültürleri sergilemek amacıyla ayrı ödenek oluşturulacağı açıklandı (Aydınlık 2017).

2.3.4 Çin – Suriye İlişkileri

Çin’e göre Suriye politikası “aktif tarafsızlık” ilkesi kapsamındadır (Demirel 2016, s.153). Çin dış politikada uyguladığı temel prensiplerinden yola çıkarak (bkz. Çin’in Dış Politika Yaklaşımları) Suriye’ye Rusya’nın müdahalesinin ardından her hangi bir müdahalede bulunmayacağını ilan etmiştir. Çin’in askeri önceliği Asya-Pasifik olarak belirlenmişti. Ortadoğu ile ilgilendiği konu ise ticaret ve ticaret hedefleri idi.

Suriye ile ilişkisi ekonomi üzerine dayalı olduğundan bu dengeyi korumak adına bölgedeki tarafsızlığını aktif duruma getirmek zorundaydı. Ortadoğu, Çin'in son yıllarda aktif hale getirmek istediği Yeni İpek Yolu projesi için önemli bir bölgedir. Ayrıca, Suriye'de yatırımları olan Çin inşaat firmaları ve fiber optik altyapıyı kuran şirketlerin olmasından dolayı, hem ekonomik çıkarlarını hem de bölgede olan tarafsızlığını koruması gerekmektedir.

Çin politikasında, Suriye İç Savaşı öncelikli listesinde bulunmamasının ve daha pasif olmasının nedenlerinden başlıcaları; coğrafi uzaklık ve bundan dolayı da mülteci sorunu ile ilgilenmemesi, petrolden dolayı Suriye'ye bağlı olmaması, askeri üstlerin Suriye'de bulunmaması gibi (Keyvan 2017). Suriye ile ilişkilerinin güçlü olmamasına rağmen ülke ile ilgilenmesinin tek nedeni Rusya ile olan ilişkilerinde dolaydır. Doğalgaz veya petrol açısından ülkeye gereksinim duymamış olabilir ancak Çin'in en çok ilgilendiği konu bölgedeki belirsizliğin dünya üzerinde yaratacağı "enerji güvenliği" sorunudur. Enerji konusunda dışarıya bağımlı olan Çin, enerji güvenliğinin tehlikeye düşmesinden en çok etkilenecek ülke olacağından, BM ilkeleri dahilinde sorunların kaldırılmasını istemektedir (Erdemol 2015).

Çin'in bir diğer endişesi de BM tarafından 2005'de kabul edilen ve yürürlüğe giren "Koruma Sorumluluğu" nun suiistimal edilmesiydi. Buna göre "*devlet kendi halkını koruma ve felaketten kurtarma mükellefiyeti olduğu ve bunu yapamadığı halde uluslararası camianın müdahale hakkı doğuracağı*"dır. BM Genel Kurulu tarafından 24 Ekim 2005'de kabul edilen ve 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesinde "*insanlığı soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçlardan koruma sorumluluğu*" vurgulanmıştır. Bahsedilen "Koruma Sorumluluğu" Çin tarafından diğer ülkelere müdahalenin aracı olarak algılanmaktadır (Ekrem 2012).

Çin'in Suriye ile ilgilenmesinin bir nedeni de Rusya ile olan ilişkilerinden kaynaklıdır. ABD'nin Dünya üzerindeki hegemonyası, uluslararası ilişkilerin yeni boyut alması, NATO ve AB'nin genişlemesi, Batının insan hakları ve demokrasi üzerindeki baskılarının artması Rusya ve Çin arasındaki ilişkileri de şekillendirmiştir. Hem silah ve enerji ticaretleri hem de ülkelerin jeopolitik durumları her iki ülkenin ilişkilerine yansımıştır. Arap Baharı sırasında ve sonrasında da bölgede olan gelişmelere karşı birlikte hareket etmişler ve ilişkilerini korumuşlardır. Aslında Çin'in Suriye üzerinde çıkarı fazla olmamakla birlikte, tek amacı Rusya'yı destekleme çabasıdır. Bu çabasını tüm politik ortamlarda göstermiştir, BM de dahil olmak üzere (Ekrem 2012).

Ağustos 2016'da Çin Merkez Askeri Konseyi Başkatibi Guan Yufei'in Şam ziyareti sırasında Suriye askerlerine Çin'de verilen eğitimin genişletilmesi ve Suriye ordusuna insani yardımların artırılması sözü verildi (Sputniknews 2016).

BM Güvenlik Konseyine Fransa tarafından verilen ve içeriği Halep'e karşı yapılan bombalamanın bitirilmesi olan öneri Rusya tarafından veto edildi. Ancak her zaman Suriye konusunda 2012'den beri Rusya ile birlikte hareket eden Çin bu defa tarafsız kalmayı seçti (Uygur 2016). Uygur'a göre (2016) Çin'in Rusya'dan farklı davranması bölgede kendini göstermek istemesinden kaynaklanmaktadır. Eylül 2016 yılında Çin ve Suriye arasında askeri bir antlaşma imzalandı. O güne kadar da zaten Suriye askeri doktorları Çin tarafından eğitiliyorlardı.

2.4 İRAN, ORTADOĞU PROJESİ VE SURİYE

Asya'nın güneybatısında yer İran'ın güneyinde Basra ve Umman Denizi, kuzeyinde ise Hazar denizi yer almaktadır. Stratejik öneme sahip olan Hürmüz Boğazı su yolunu denetlemektedir. Enerji yönünden zengin olan İran, ticaret yönünden de zengindir. Nükleer araştırma ve faaliyetleri de güvenlik ve savunma alanında güç kazandırmaktadır.

İran'ın tarih sürecinde elbette ki çok önemli konular olmasına rağmen, burada yalnızca birkaç tarihten bahsedilecektir. İkinci Dünya Savaşında İngiliz ve Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Yine aynı şekilde 1953 yılında İngiltere ve ABD tarafından yönetilen Ajax Operasyonu ile zamanın Başbakanı Musaddık'a darbe girişimi düzenlenmiş ve iktidardan alınmıştır. 1979 yılı da İran İslam Devrimi olarak tarihe geçmiştir. Sekiz yıl süren ve 1980-1988 yılları arasında olan Irak-İran Savaşı bir milyon kişinin hayatını kaybettiği savaş olarak tarihe geçmiştir. 1991 yılındaki Birinci Körfez Savaşı'nda ABD bölgeye yerleşmiştir. 2003 yılında Irak'ın ABD tarafından işgali ve ABD ile o yıllarda sorun yaşanan ülkeler tarafından İran'ın önemi artmıştır.

İran'ın ülkesini savunmasında üç önemli etmen öne çıkmıştır: birinci olarak her alanda kendine yeten ve dışa bağımlılığı olmayan bir ülke olmak, ikinci olarak askeri güç olarak güçlenmek ve tüm tehditlere karşı başa çıkmak, üçüncü olarak da Avrasya'da ve Ortadoğu'da güç haline gelmek. 1979 gerçekleşen İslam Devrimi öncesinde ABD ile İran arasındaki ilişkinin yakın olmasından dolayı, İran'ın dış politikada hareket sahası

çok daralmış ve SSCB ile de ilişkileri gerginleşmişti. Birinci savunma ilkesi olan dışa bağımlı olmayan ülke buradan çıkmıştır. İslam devriminin ardından Batılı devletlerin ve ABD'nin İran'a karşı davranışları, sekiz yıl süren Irak-İran savaşında Irak'a verilen destek ve hemen ardından İran'a politik ve ekonomik ambargolar ve yaptırımlar uygulanmıştır. Bağımsız dış politika prensibini izleyen İran, ABD için düşman bir ülke halini almış ve terörü destekleyen ülkeler listesine alınmıştır. Irak ve Afganistan işgali ile de hem doğudan hem de batıdan İran'ı sıkıştırması, buna ek olarak da Basra Körfezinde silahlı güçlerini yığması İran'ı ülkesini korumak için önlem aldirmaya mecbur etmiştir. ABD'nin uygulamış olduğu ambargolar neticesinde rotasını Asya ve Avrupa'ya çevirdi. Bölgede ABD'nin bulunmasından dolayı Rusya'nın varlığı azalmıştı. Ancak Rusya'nın tekrardan Ortadoğu'da sahneye tekrardan çıkması İran'ı fazlası ile memnun etmiştir. Moskova ve Tarhan arasındaki ilişkiler memnuniyet verici olmakla birlikte, Rusya'nın İran nükleer programını desteklemesi bilinen bir yardım olmuştur. Bu iki ülkeyi yakınlaştıran başlıca olaylar; Malatya Kürecik'de bulunan füze kalkanı, ABD'nin Ortadoğu'ya yerleşmiş olması ve Esad rejimini Batılı devletler tarafından devrilmek istenmesi.

Enerji bakımından zengin olması İran dış politikasının güçlü olmasını sağlayan önemli etmenlerden biridir. Suudi Arabistan'ın ardından Dünya'daki petrol üreticisi sırasında ikinci konumdadır. Doğal gaz rezervlerinde de Rusya'nın ardından yine ikinci sırada yer almaktadır. İran ihracatında petrol %80'lik bir orana sahiptir. Dünyadaki petrol rezervlerinin %12-%15'i ve doğalgaz rezervlerinin de %17-%20'si İran'da bulunmaktadır (Doster 2012, s. 46).

İslam dünyası lideri olmak isteyen İran, bu konudaki politikasını da çok iyi yapmaktadır. Araplar karşısında güçlü olunması gerektiğini bildiğinden, Arap ile ilgili politikalarda kesinlikle Şiilik konusu vurgulanmamaktadır. Arap topluluklarına verdiği demeçlerde, İsrail ve ABD karşısında olduğunu ayrıca Lübnan'da Hizbullah'a ve Filistin'de Hamas'a karşı verdiği desteği öne sürmektedir. ABD desteği alan Sünni Arap ülkelerinin Filistin sorunu karşısında sessiz kalmaları ve İsrail'e karşı zayıf olmalarından dolayı, Arap ülkelere karşı her zaman için bu konuda güçlü durmuştur. Doster'in (2012) söylemi ile "*İslam, İran dış politikasındaki tek unsur değildir. Unsurlardan ve araçlardan biridir.*" Suriye'ye vermiş olduğu destek ile Esad yönetiminin Arap milliyetçisi olan Baas'ın politikalarını sorun teşkil etmediği, yine aynı

şekilde Şii olan Azerbaycan ile Hristiyan dinine mensup Ermenistan arasında olan sorunlarda da Ermenistan'ı desteklediği bilinmektedir. Yani kısacası İran ne zaman, nasıl, nerede ve ne şekilde politikalar uygulayacağını çok iyi bilmektedir (Doster 2012, s. 47).

1970 yılından itibaren petrol gelirleri artan İran'ın buna paralel olarak da ordusu ve ülkesi gelişmiştir. Aynı dönemde ABD için güvenilir müttefik olduğundan başlatmış olduğu nükleer çalışmaları da desteklenmiştir. İslam Devrimi olan 1979 yılına kadar bu çalışmaları devam etmiştir. Bu sefer de ABD ve İsrail nükleer çalışmalardan İran'ı vazgeçirmek istemekteydi. Bu karşıtlık tam ters tepki yapmıştır hem bu iki ülkeye karşı olan tutumu artırmış hem de nükleer çalışmaların desteği ülkede artırılmıştır.

İran gerçekleşen rejim değişikliğinin ardından en sivri siyasal bitiş ABD ilişkilerinde yaşanmıştır. Bu kopuş ile birlikte İran bölgede güçlü konuma gelmiştir. ABD ile uyum sorunu yaşayan Tahran yönetimi tüm konularda çelişkili davranıyordu. İran'ın karşı olduğu konulardan biri de Washington yönetiminin Orta Doğu'da İsrail'e vermiş olduğu destek ve bölgede yapmış olduğu işgaller ile yavaş yavaş bölgeye sahip olmak istemesi. İran'ın bir başka inandığı nokta da PKK'nın İran kolu olan PJAK'ın ABD tarafından desteklendiği. Diğer bir inanç da İran da yaşayan Azerilere karşı yapılan ayrılıkçı faaliyetlerin desteğinin ABD'den gelmesi. İran'a göre, Ortadoğu'da bulunan Irak, Suriye, Irak ve Türkiye'yi bölmek ve bağımsız bir Kürdistan devleti kurmak (Doster 2012, s. 48). Yaşadığımız bu dönemde de İran'ın pek de haksız olmadığını görmekteyiz. ABD'nin planlamış olduğu ve içerisinde İran'ı çevrelemek olan projesi kapsamında İran daha çok güçlenmiştir. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Afganistan ve Irak'ı işgal eden ABD, aslında İran için tehdit teşkil eden bu iki ülkeyi etkisiz hale getirmiştir. Irak nüfusunun üçte ikisi Şii olmasından ve Suriye'de etkin olan azınlık Nusayrilere dolaylı da her iki ülkede gücünü daha çok artırmıştır.

İran ile her hangi bir askeri müdahaleye akıl işi olmadığını savunan birçok kişi bulunmaktadır. Siyasi iktidarı değiştirmenin daha akıllıca bir çözüm olacağını öne sürmektedirler. ABD karşıtı açıklamaları ile Sünni halk tarafından daha çok öne çıkarıldığından ve İslam ülkeleri arasında öne çıkmaya başladığından, ABD tarafından "terörist devlet" listesine alınmıştır. Bunla da kalmayıp, Avrupa ve Türkiye'ye yapılan petrol ihracatının düşmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda ABD'de bulunan İran'a ait paraları dondurmıştır. Gelişmesinde en büyük katkıyı sağlayan teknolojik ilerlemesini

de bir yandan önlemeye çalışmaktadır. ABD ile gerginliği artan İran, Hürmüz Boğazının ABD tarafından kullanılmasını istememekte ve ABD'nin almış olduğu tavır neticesinde de Hürmüz Boğazını kapatacağını açıklamaktadır. Buna ilaveten, Basra Körfezinde ABD donanması bulundurmaması ve Hürmüz Boğazını kullanarak hiçbir donanma ve uçak gemisi geçirmemesini açıklamıştır. Bu açıklamalara cevap veren ABD ise; Hürmüz Boğazının kapatılmasının “kırmızı çizgi” olarak değerlendirileceğini ve boğazı açık tutmak için ne gerekirse yapılacağını açıklamıştır (Sandıklı'dan aktaran Doster 2012, s. 49).

İran'ın Ortadoğu bölgesinde bir düşmanı olan İsrail ve rakibi olan Türkiye bulunmaktadır. Türkiye ile İran arasında uzlaşmazlık vardır. Şöyle ki; Suriye ile ilgili politikalarda, ABD tutumları, Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya ile olan ilişkileri İran ve Türkiye arasındaki önemli farklılıkları temsil etmektedir. İran'ın nükleer olarak güç sahibi olmasına sözde karşı olan Türkiye aslında bunu kendi nükleer çalışmalarında kullanmak için bir avantaj olarak benimsemiştir. Bunun yanında Şii'lere liderlik etmesinden ve bölgede bir güç unsuru olmasında da endişe etmektedir. İran ve Türkiye arasında gerginlik verecek olan konulardan en önemlisi de Türkiye'nin Malatya Kürecik de kurulan füze kalkanı radarı ile Batı ülkelerinin ve ABD'nin Suriye'ye karşı uyguladıkları baskı politikasıdır. İran'ın açıklamalarına göre; füze kalkanı radarı tamamen İran için ve olası İsrail saldırılarında İsrail'i korumak amaçlı kurulmuştur. İran'a karşı her hangi bir saldırıda ilk hedefinin de bu kalkan olacağı açıklamasını yapmıştır. ABD ile bir olup, Suriye'ye karşı olduklarından dolayı da Türkiye'yi suçlamaktadır. Tahran'a göre Türkiye, Arap ülkelerinin ve ABD'nin desteğini alarak İslam dünyasının lideri olmak istemektedir. Ancak Türkiye'nin uygulamış olduğu politikalar ile bölgede yalnız kalması ve ciddi sorunlar yaşaması, İran'ı bölgesel olarak güçlendirmiştir. İsrail ise İran için en büyük düşman ve yok edilmesi gerekmektedir (Doster 2012, s.49). İsrail, Orta Doğu'da hem güce sahip hem de ABD desteğini almaktadır. İsrail'in savaş halinde olan Hamas ve Hizbullah'a İran yardım etmektedir. Hüsnü Mübarek'in devrilmesi ve ardından gelen İsrail ile olan ilişkilerin sarsıntıya uğramasından sonra Mısır ile ilişkilerinde yakınlaşma olmuştur. İran açısından memnuniyetle karşılanan bu durum neticesinde iki ülke karşılıklı olarak ülkelerinde büyükelçi bulundurmaları yönünde anlaşmışlardır. Mısır ile İran arasındaki bu yakınlaşma ABD yönetimini hiç de memnun etmemiştir, Mısır-İsrail eksenini

zayıflamaya başlamış ve İsrail, Arap ülkeleri içerisindeki en büyük dostunu kaybetmiştir. İran için bu durum stratejik bir avantaja dönüşmüştür, Suveyş Kanalı'nın İran savaş gemilerine açılması demektir.

İran'ın en büyük müttefiki olan ülke Rusya'dır. İran'ın bölgesel güce sahip olmasının bir etmeni de İran ve Rusya'nın yakın ilişkilerinden kaynaklıdır. Birbirlerini desteklemek için benzer düşüncelere sahip olmaları en büyük etmendendir; Orta Doğu'da bulunan ABD'nin varlığına karşı olan tutum, Arap Baharı sürecindeki kaygılar, Türkiye'nin bölge hakkındaki eleştirileri, Suriye'de yaşanan mevcut durum. Bunların yanında Çin ile olan ilişkilerdeki gelişmeler ve ABD'den uzaklaşan Pakistan'ın durumu her iki ülke için de memnuniyet vericidir. İran, ABD tarafından kuşatılmak, Hizbullah ve Suriye'nin gücünün kırılmasının istendiğini farkındadır (Doster 2012, s.50). İran'ı endişelendiren konulardan biri de Esad'ın gidişi ile birlikte Müslüman Kardeşler Suriye kolunun gelmesi ve El-Kaide'nin ülkedeki etkisinin artmasıdır.

İran, diğer Dünya ülkeleri ile de ilişkilerini geliştirmektedir. Almanya ile olan ilişkileri memnuniyet vericidir. Hindistan ile ilişkileri gelişmektedir. Brezilya ve Venezüella ile olan ilişkileri oldukça güçlüdür. İran'a yönelik BM Güvenlik Konseyinde alınan kararlar ile ülkeye karşı yapılmak istenen yaptırımlara "hayır" diyen Brezilya, İran tarafından nükleer faaliyetlere karşı "arabulucu" olarak sıfatlandırılmıştır (Doster 2012, s. 50).

On ikinci zirvesini Pekin'de yapan ve Rusya, Çin, İran'ın öncülüğünde olan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'ünde küresel ve bölgesel sorunlara daha aktif olarak müdahale edilmesi ve batıya doğru genişleme kararı alınmıştır. ŞİÖ çerçevesinde, Rusya Devlet Bakanı Putin'in Suriye'ye barış gücü göndermek için planlama yapmak istemesi de İran tarafından memnuniyet verici olarak bulunmuştur.

2.4.1 Suriye ile İlişkiler İvme Kazanıyor

Rejim karşıtı gösterilerin başlamasının ardından yapılan reformlar muhalefeti memnun etmediğinden, gösteriler artarak devam etmiş ve Esad yönetimi askeri güç kullanmak zorunda kalmıştır. Uluslararası alanda hoş karşılanmayan bu güç büyük tepki almıştır. Birçok Arap ülkesi, Batılı ülkeler, Arap Birliği Örgütü ve ABD Esad yönetiminin iktidardan çekilmesi gerektiğini bildirmişlerdir. Esad ile iyi ilişkiler içerisinde olan Türkiye, muhaliflerin isteklerinin karşılanmasını istemiş ancak bir müddet sonra Suriye

üzerindeki desteğini çekmiştir. Suriye üzerindeki baskıların giderek arttığı bir dönemde müttefiki olan İran en büyük destekçisi olarak yanındaydı.

İran'da gerçekleşen 1979 yılındaki devrimin ardından yalnız kalan İran, Şah'ın devrilmesinden sonra kurulan yeni rejimin İsrail karşı oluşu ve Filistin'i sahiplenmesi Suriye için Sinkaya'nın (2011) belirttiği gibi "*beklenmedik bir şekilde dostun ortaya çıkagelmesi gibi olmuştur.*" Suriye, yeni İran rejimini ilk tanıyan ülke olmuştur. 1980 Eylül'ünde çıkan İran-İrak savaşında da Suriye İran'a destek vermiştir. Petrol ihracatı için Suriye üzerinden giden boru hattını kapatmış ve İran'a Doğu Bloku üzerinden giden silahlar için yardım etmiştir. Bu yardımlar neticesinde, karşılıksız olmak şartı ile maddi yardım ve ucuz petrol almıştır.

1982 yılında İsrail'in Lübnan'ın bir kısmını işgal etmesi nedeniyle, İsrail'e karşı Lübnan'ın güneyinde savaşan Şii militanlarını eğitmek ve desteklemek amacı ile İranlı Devrim Muhafızlarının Lübnan'a girmesine yardımcı olmuştur. İran ideolojisi çerçevesinde Devrim Muhafızları tarafından Hizbullah'ın kurulmasına yardım etmişlerdir. Her iki ülkenin İsrail'e karşı olmasının farklı nedenleri olsa da, İsrail'e karşı birlikte hareket etmektedirler. Suriye için bölgeye duymuş olduğu aşırı tutku, Filistin ve Lübnan için de Pan-Arabizm³ esas nedenleri olarak söylenebilir. İran ise tamamen İsrail'e karşı duymuş olduğu düşmanlık vardır. Hizbullah'ın oluşturulması her iki ülke için de güç faktörü olmuştur. Suriye için İsrail'e karşı bir güç, İran için ise ABD ve İsrail'e karşı bir güç ve Suriye ile ilişkileri güçlendiren bir unsur (Bhalla'dan aktaran Sinkaya 2011, s. 40).

Suriye-İran ilişkilerinin zayıf yönlerini sıralamak istersek; Birincisi, ortak yanların bulunduğu bu ilişkide, farklı ideolojiler de yer almaktaydı. Suriye iktidarı Baas rejiminin olduğu bir iktidar ile yönetiliyor (geniş bilgiyi birinci bölümde bulabilirsiniz). Din ile ilgili olmayan laik bir yönetim şekli vardır. Bunun aksine İran'da İslami yönetim bulunmaktadır. Buna rağmen Şiiiliğin bir kolu olan Nusayri (Alevi) kökenli olan Esad ailesi ile İran'da hakim olan Caferilik, iki ülke arasında mezhep ve din olarak hiçbir zaman sorun olmamıştır (Sindawi'den aktaran Sinkaya 2011, s. 40). İkincisi, iki ülke arasındaki ittifak resmi olarak imzalanmamıştır (Sun'dan aktaran Sinkaya 2011, s. 40). Üçüncü olarak da bölgesel çıkarlar olduğu zaman iki ülke arasında sürtüşmeler olmuştur. Hizbullah'ın hareketlerinde aşırıya kaçarak Suriye'yi olası bir çatışmanın

³ Arapça konuşan tüm İslam devletlerinin büyük bir ortak düzen içerisinde birleştirmeyi hedefleyen siyasi harekettir. 1.Dünya Savaşı sonrası 19. Yüzyılda Arap kültürünün ve dilinin yeniden yaygınlaşması için Mısır'da ortaya çıkmıştır.

içerisine düşürmesi (1980 ve 1990'lı yıllar). Suriye'nin 1990 yıllarında Batı ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmeye çalışması ve İsrail ile barış görüşmelerinde bulunması, İran ile ilişkilerinin soğumasına neden olmuştur. Suriye'nin yapmış olduğu açıklamaya göre eğer Lübnan'daki nüfus tanınır ise, Hizbullah'ı sahip olduğu imkanlar dahilinde kontrol edeceğidir. Bu cümleden de anlaşılacağı gibi, Hizbullah sayesinde Suriye hem İran ile ilişkilerini güncel tutmuş hem de Lübnan'daki yerini korumuştur. Dördüncü olarak, 2003 yılında Irak işgalinden sonra İran'ın yeni Irak yönetiminin tanınması ve ilişkilerini geliştirmek istemesi. Irak'ta Şii kontrolünde İslami bir devlet olmasını isteyen İran'a karşı Suriye içerisinde Baas'ın da bulunduğu laik bir düzen istemekte idi.

Yukarıda sayılan dört sebepten dolayı, Suriye ile İran arasındaki ilişkilerin soğumasına sebep olmuştur. Suriye'nin İsrail ile yapmış olduğu barış ve Batılı devletler ile ilişkilere başlaması İran'ın ikili bir düşünceye sahip olmasına sebep olmuştur. Ya Suriye ile ilişkilerini tehlikeye atacaktır ya da Suriye gibi diğer ülkeler ile ilişkilerini sıcak tutacaktır. Batı ile ilişkilerinin bozulması ve İsrail ile barış görüşmelerinin tamamlanmamasından dolayı Suriye'nin ilişkileri yeniden İran ile düzelmeye gitmiştir. Bu arada 2005 yılında Beyrut'ta öldürülen Lübnan eski Başkanı Refik Hariri'nin sorumlusu olarak tutulduğundan Lübnan'dan çıkmaya zorlandı.

Batı ile ilişkilerinin bozulmasının ardından gözlerini doğuya diken Suriye, Çin, Hindistan ve Rusya ile görüşüp sıcak ilişkiler kurma çabasına girişti. En büyük destekçisi yine İran olmuştur.

2005 yılında İran'ın yönetimine geçen Mahmud Ahmetinecad'ı ilk ziyaret eden ülke Suriye olmuştur. Bu görüşme esnasında her iki ülkenin de ortak hareket ederek ülkelere yönelik tehditlere karşı birlik oluşturmaları gerektiği üzerinde hemfikir olmuşlardır. 2006 Ocak ayında Ahmedinecad'ın Şam'a yaptığı ziyaret sırasında Esad, Hizbullah lideri, İslami Cihad, Hamas ve Filistin direniş örgütleri ile yapmış olduğu görüşmeler neticesinde direniş cephesini daha güçlü hale getirmiştir. Filistin'de gerçekleşen seçimlerde Hamas'ın başarılı olması ve 2006 Temmuz'unda Hamasın İsrail karşısında başarılı olması diğer ülkelerin ilgisini çekmiştir. Aynı yıl içerisinde Şiilerin kontrolünde Irak'ta kurulan hükümetin aynı zamanda İran'ın etkisinin olmasının bilinmesi diğer ülkelerde edişe verici olarak karşılanmıştır. Bu oluşum diğer ülkeler tarafından Şii eksenini olarak isimlendirilmiştir. Bu oluşumdan rahatsız olan ABD, İsrail, Batılı devletler ve muhafazakar Arap rejimleri bu eksenini çökertmek için arayışa

girmişlerdir. Bu arayış sonucunda üç politika ortaya çıkmıştır; Hizbullah'ın kuşatılması, İran'ın kuşatılması ve Suriye'nin bu eksenenden çıkarılması için angajman⁴ siyasetinin uygulanması (Sinkaya 2011, s. 42).

2.4.2 Angajman Siyaseti ve Suriye

Lübnan siyasetinde yükselişte olan Hizbullah, Suriye ve İran'ın güçlenen ilişkilerinin en önemli bir uzantısı olarak gözlemlenmiştir. Hizbullah ile İran'ı birleştiren Suriye olmasından dolayı, İran ve Suriye ekseninin kırılması için, Hizbullah'ın dağıtılması gerekiyordu. İran'ın Hizbullah'a göndermiş olduğu askeri, lojistik ve mali destek Suriye üzerinden gönderiliyordu. Dolayısı ile Suriye'nin bu eksenenden ayrılması hem İran'ın Lübnan'daki nüfusunun kırılması hem de Hizbullah'ın kuşatılması açısından önemli bir noktaydı.

Batılı ülkeleri ve ABD'ye göre; her iki ülkenin ortak düşmanı olan Irak rejimi Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra, İsrail savaşında kaybetmiş olduğu Golan tepelerinin geri verilmesi ABD ile yakınlaşması ve İran'dan uzaklaşması ihtimali üzerinde durulmuştu. İran ve Suriye ilişkisini bozmak amacıyla, Batılı ve ABD'li siyasetçiler Suriye'ye angrajman politikasını ileri sürmüşlerdi. Barack Obama'nın 2008'de başkanlığa gelmesi ile birlikte, angajman siyaseti çerçevesinde, dört yıl aradan sonra Suriye'ye hem ABD yetkilileri ziyarette bulunmuş hem de büyükelçi atanmıştır. Bu olumlu gelişmeye rağmen, terörizme destek olduğu iddiası ile Suriye için olan yaptırımlar aynen devam etti. İran ile ilişkilerini soğutmak amacı ile, ABD Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkilerini düzeltmesini öne sürmüştür. İsrail'in Gazze saldırısından sonra, başlamış olan Suriye-İsrail görüşmeleri de durmuştur. Dolayısı ile ABD'nin angajman siyasetinden beklediği sonucu alamamıştır.

2010 Şubat'ında Esad'ı ziyaret eden Ahmedinecat, ABD'nin bölge sorunları ile ilgilenmemesini ve Ortadoğu'dan çekilmesini açıklamıştır. Düzenlenen basın toplantısında, ABD'in Ortadoğu'ya hakim olmak istediğini ve Suriye ve İran'ın bunun önündeki engel olarak görüldüğünü dile getirdi (Jerusalem Post'tan aktaran Sinkaya 2011, s. 43). Ahmedinecat'a göre, Suriye isyanı yabancı güçler tarafından İran-Suriye eksenini parçalamak amaçlı düzenlenen komplodan ibaretti.

⁴ Bir ülkenin, başka bir ülkenin topraklarında veya hava sahasında oluşacak bir tehdide karşı yapılacak olan askeri müdahalenin şartlarını belirtir.

2.4.3 Suriye İsyanı ve İran

Hükümet aleyhine gösteriler sürerken İran, Suriye'ye tam destek veriyor. İran'a göre isyan yabancılar tarafından Suriye-İran eksenini bozmak için çıkarılmıştı. Esad'ın düşmesi durumunda, İran hem en önemli müttefikini hem de Hizbullah ile bağlantısını kaybedecekti. 2011 Haziran'ında Rehber Hamanei'nin vermiş olduğu demeçte aynen şunları söylemektedir;

“Bizim düşümüz açık; her nerede İslami, halkçı ve Amerikan karşıtı bir hareket varsa onu destekleriz. Eğer bir yerde bir hareket Amerika ve Siyonistler tarafında kışkırtılmışsa onu desteklemeyiz. Her nerede Amerika ve Siyonistler bir ülkeyi işgal etmek ve bir rejimi devirmek üzere sahneye çıkarsa biz karşı tarafta yer alırız.” (Pomeroy'dan aktaran Sinkaya 2011, s. 44).

İran uluslararası ilişkiler uzmanlarının ve eski diplomatların görüşlerine göre, eğer Esad rejimi düşerse İran bu durum karşısında zor kalacak ve Arap dünyasındaki halk hareketlerine verdiği desteği de zedeleyeceğini savunmakta idiler. Ayrıca, Esad'ın bu durum karşısında kapsamlı ve ciddi reformlar yapması gerektiğini de açıklamalarına eklemekteydiler. Tüm eleştirilere karşılık, Esad rejimine tam destek verileceği açıklanmıştır.

İran'a göre; rakibi olan diğer ülkeler Suriye'deki krizi kullanarak hem Esad rejimini baskı altına almayı hem de İran'ın Suriye ile olan ilişkilerini ve çıkarlarına son vermeyi hedeflemişlerdi. Batılı ve Körfez ülkeleri ile Suudi Arabistan'ın amacı İran'ın başını çektiği direniş cephesinden Suriye'yi çıkarmak ve kendilerine yakın yeni bir yönetim kurmaktı (Khavarmeyane'den aktaran Sinkaya 2011, s.45). Buna göre, direniş cephesini güçlü olarak ayakta tutmanın yolu da Esad rejimine sahip çıkmaktı.

Olası Esad yönetiminin devrilmesi ile, uluslararası baskının İran üzerinde artacağı endişesi ile İran, Suriye'ye destek vermek istemektedir. İranlı liderler Esad'a reformların uygulanmaya başlanmasını aksi halde Suriye'de oluşabilecek bir istikrarsızlığın bütün Arap bölgesine yayılabileceğini söylemekte ve bunların hayata geçirilmesi için yardımcı olabileceklerini söylemişlerdir. İran Dış İlişkiler Komisyon Başkanı olan Alaadin Burucerdî'nin Kahire'ye yapmış olduğu 16 Ağustos tarihli ziyaretinde, diğer bölge ülkelerinin NATO veya ABD'nin Suriye'ye karşı her hangi bir müdahalesine karşı, Suriye'nin desteklenmesini ve iç sorunlarının çözülmesi için de yardım istemiştir (Fars New Agency'den aktaran Sinkaya 2011, s.46). Diplomatik yardımların diğeri de 22

Ağustos tarihinde İran Cumhurbaşkanı Ahmedinecad'ın, Cumhurbaşkanı (o dönemde Başbakan idi) Erdoğan'ı arayarak Batılı ülkelerin bölgeye müdahalesi güncel durumu daha çok karmaşık hale getireceğine ve çözüm için işbirliği yapılmasını istemiştir (Mehr Haber Ajansı'ndan aktaran Sinkaya 2011, s. 46).

Irak'ta yönetimde olan Maliki hükümetinin de Suriye'ye destek vermesinin ardında İran'ın olduğu söylenilmektedir (The New York Times'dan aktaran Sinkaya 2011, s.46). Bunlara ek olarak Esad rejimine Hamas'ın destek vermemesi nedeniyle İran'ın Hamas üzerindeki tüm maddi desteği çektiği söylenilmiştir.

Batılı ülkelerin istihbarat kuruluşlarının vermiş olduğu bilgiye göre, gösterileri bastırmak amacı ile İran'ın Suriye'ye silah yardımı yaptığı ve aktif olarak yardım ettiği şeklindedir. İleri sürülen bir habere göre de, muhalefetin kontrol edilebilmesi için İran'ın iletişim ve sosyal medyayı takip edebilmesi için izleme teknikleri konusunda Suriye'ye yardımcı olduğudur (Abdo'dan aktaran Sinkaya 2011, s. 46).

Hürriyet'in 16 Ağustos 2017 tarihli "*İran Suriye'de uzun menzilli füze fabrikası kurdu iddiası*" başlıklı haberine göre, İsrail medyasında çıkan haberlere göre uzun menzilli füze üretimi için İran tarafından Suriye'nin kuzeybatısına fabrika kurulduğuna dair uydu görüntüleri tespit edildiği açıklanmıştır. Suriye'nin Banyas bölgesine ait olduğu söylenen uydu fotoğraflarındaki fabrika ile Tahran'daki üretim tesislerinin benzer olduğu savunuldu. İsrail'in vermiş olduğu bilgiye göre, İran'ın Suriye'deki etkinliğinin artması İsrail için kırmızı çizgi olduğu belirtilmiştir.

Pars Today haber kanalında çıkan 13 Şubat 2017 tarihli "*İran büyükelçisi: İran ve Suriye ilişkileri özel ve stratejiktir*" başlıklı habere göre İran'ın Fransa büyükelçisi Ali Aheni'nin vermiş olduğu demeçte, Suriye ve İran ilişkilerinin stratejik ve özel olduğunu belirtti. Ayrıca halka ve yasal yönetime karşı olan teröristler için de Suriye'nin İran tarafından desteklendiğini ifade etti. Aheni'nin söyleminde Arap ve batılı ülkelerin Suriye'de huzur ve barışı istemediklerinden, terörist grupları desteklediklerini ancak bu hareketle hata yapıldığını açıkladı.

6 Ocak 2017 tarihli Ehli Beyt Haber'in "*İmad Hamis: İran-Suriye ilişkileri uluslararası ilişkilerde görülmemiş örnektir*" başlıklı haberine göre; İran ve Suriye'nin ticaret, sanayi, tarım ve özel sektörlerin mevcut ilişkilerinin artırılmasına ve bunun yanında da hizmet, kültürel ve yatırım sektörlerinde de ilişkiler kurulması istediklerini açıkladı. Ayrıca terörizm karşısında İran'ın her zaman Suriye'ye desteğinin süreceğini açıkladı.

2.4.4 Neden İran Suriye İçin Bu Kadar Israrlı Davranıyor?

İsrail, ABD ve diğer Arap ülkeleri ile uzun bir süre mücadele eden İran'ın, Suriye'nin içinde olduğu bu durum karşısında sessizce köşesinde oturup izleyici olmayacağını tüm uluslararası ülkeler tahmin edebilirdi. Rusya'yı da arkada bırakarak, Suriye'nin en büyük yardımcısı ve destekçisi olmuştur.

Yukarıda daha geniş olarak açıkladığımız sebepleri burada özet halinde yazarsak;

- i. İsrail ve ABD karşıtlığı; İran ve Suriye, Orta Doğu'da stratejik politikalar yapan İsrail ve ABD'ye karşı birleşmişlerdir,
- ii. Filistin davası; Her iki ülke için de Filistin'in önemli olması ve Filistin İslamı Cihad ordusunun her iki ülkede büro açması,
- iii. Hizbullah; Lübnan'da bulunan Hizbullah'a İran, Suriye üzerinden yardım etmektedir,
- iv. İsrail- Hizbullah savaşında Hizbullah'ın galip gelmesi; Suriye bu gücü arkasına almak istemiştir,
- v. İran-Irak Savaşı; İran-Irak savaşında İran'ı destekleyen Suriye'ye şimdi de İran destek çıkmaktadır.

3. TÜRKİYE, ABD VE YASAL OLMAYAN ÖRGÜTLER

3.1 BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ İÇERİSİNDE BİR ÜLKE, TÜRKİYE

Türkiye coğrafi, tarihi ve kültürel açılarından hem Doğu'nun hem de Batı'nın bir parçasıdır (Köklü 2015). Osmanlı İmparatorluğu'nun genişleme döneminden başlayarak günümüze kadar tüm dünya ülkeleri ile iletişimi hat safhalarda olmuştur. Karadeniz ve Akdeniz'e özellikle de Boğazlar'a sahip olması yıllardır Türkiye üzerinde oynanan oyunların hatta BOP içerisine dahil edilmesinin bir sebebidir.

Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra Türkiye'nin Ortadoğu'dan uzaklaştığı ile alakalı olarak tezler sunulmuştur (Sinkaya 2011). Yaygın düşünüşe göre Arap dünyasından farklı bir ulusal ve siyasi kimliği buna etkin olmuştur. 1923 Cumhuriyetin ilanının hemen ardından yeni yapılanmaya önem veren Türkiye Atatürk'ün liderliğinde laik ve modern bir devlet inşa etmiştir. Bu laikleşmenin ışığında Türkiye daha çok Batıya yönelmiştir. Bu hareketten etkilenen İran ve Afganistan gelişmeleri açısından Türkiye'yi örnek almıştır.

Türkiye dış politikasını bu dönemde en çok meşgul eden konulardan biri de sınır güvenliği ile sınırlarının belirlenmesi idi. 1926 yılında Irak ile imzalamış olduğu Ankara antlaşması ile sınır sorunu neticeye bağlanmıştır. Suriye ile olan sınır sorunu Hatay'dan kaynaklı olarak 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılmış olmasına rağmen Suriye tarafından kabul görmemiştir (Sinkaya 2011).

Ortadoğu'da bulunan ülkelerin 1. Dünya Savaşı sonrası manda yönetimine girmiş olması Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ile iletişimini etkilemiştir. Lübnan ve Suriye Fransız Mandası altına girmişken Ürdün ve Irak da İngiliz mandası altında yönetiliyordu. Bundan dolayı da Türkiye Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkilerini Batılı ülkeler aracılığı ile yapabilmekteydi (Şahin 2010, s. 11).

İkinci Dünya Savaşının ardından Fransa ve İngiltere'nin manda yönetimlerinin bölgede son bulmasının ardından, bölge ile ilişkilerinin artması beklenirken, bunun tam tersi olarak 1950 yılları itibari ile Türkiye bölgeden uzaklaşmıştır. Bu dönemlerde "Baticılığın" Türkiye tarafından abartılı bir şekilde oluşu, Arapların uzaklaşmasına neden olmuştur. Yine aynı dönemde "aktif taraflılık" politikasına devam eden Türkiye, bölgede Batılı devletlerin adeta temsilcisi durumundaydı.

Fransa ve İngiltere'nin güç kaybetmelerinin ardından Rusya ve ABD yeni güç dengeleri olarak uluslararası politikada yerlerini almak istediler. "İki Kutuplu Sistem" olarak adlandırılan yeni düzende Orta Doğu ve Avrupa en yoğun çekişmelere maruz kalmıştır. Rusya'yı bir tehdit olarak göre Türkiye, güvenliği için Batı tarafından kalmaya özen göstermiştir. Bundan dolayıdır da "Batı Yanlısı" bir politika sürdürmüştür (Şahin 2010, s. 13).

Batılı devletlerin Ortadoğu üzerindeki politikaları kısaca; Sovyetlerin Ortadoğu'da yayılmasının sınırlandırılması ve önlenmesi, Ortadoğu'da bulunan petrol rezervlerine Batılı ülkeler tarafından ulaşımının kolaylaşması ve İsrail'in bölgede güvenliğinin sağlanması.

ABD ve İngiltere'nin etkin bir yol izleyerek İran'da düzenlemiş oldukları 1953 darbesinin ardından Türkiye Ortadoğu'da bulunan Batı yanlısı ülkeler ile iyi ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bunun en güzel örneği de Irak ile 1955 Şubat'ında imzalamış oldukları Bağdat Paktı'dır. Daha sonra bu pakta İran da dahil olmuştur (Soysal'dan aktaran Sinkaya 2011).

Ortadoğu'da kurulan İsrail'i ilk tanıyan ülkeler arasında olan Türkiye bölgede bulunan Arap ülkeleri tarafından tepkiyle karşılanmış ve uzun süre Arap-Türkiye ilişkilerinde olumsuzluğa sebep olmuştur.

Türkiye'nin Amerikan yanlısı davranışları Mısır'ın Süveyş kanalını millileştirdiği dönemde de ortaya çıkmış ve kanalın uluslararası ve tarafsız bir kullanıma getirilmesini savunmuştur. Ancak, İsrail, Fransa ve İngiltere'nin birleşerek Mısır'a karşı düzenlemiş oldukları saldırıyı kınamış ve İsrail ile ilişkilerini askıya almıştır (Sinkaya 2011).

Batılı ülkelerin Araplara vermiş oldukları bağımsızlık sözlerini tutmamaları, Arap milliyetçisi olanlar tarafından öfke ile karşılanmış ve batının yanında olan Türkiye'nin de bölgeden dışlanmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Filistin topraklarının üzerinde İsrail devletinin kurulması, Türkiye'nin hem Batılı hem de İsrail ile ilişkilerinin olumlu olması ve buna ek olarak Suriye'nin Hatay üzerindeki iddiaları, Türkiye'ye yönelik tepkilerin artmasına neden olmuştur.

Dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile ABD Başbakanı Johnson arasında 1964 Kıbrıs olayları nedeni ile başlayan görüş ayrılığı Türkiye'nin dış politikasında çeşitliliğe gitmesine sebep olmuş, Ortadoğu ve üçüncü Dünya ülkeleri ile ilişkilerini ve politikasını geliştirmeye başlamıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'a olası müdahalesi neticesinde

SB ile Türkiye arasında oluşabilecek herhangi bir çatışmaya müdahale etmeyeceği ABD tarafından Türkiye'ye bildirilmiştir.

1967 Arap-İsrail savaşında Türkiye Araplardan taraf olmuş ve ABD'nin İsrail'e herhangi bir havadan destek için hava üstlerini kullanamayacağını açıklamıştır. Buna ek olarak Arap ülkelerine kıyafet ve yiyecek yardımında bulunmuştur. Uluslararası toplantılarda Arapları desteklemeye ve BM'de Araplar çıkarlarına olacak şekilde oy kullanmaya başlamıştır. Dönemin Türk Dışişleri Bakanı Çağlayangil İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini istemiş (Bölükbaşı 1999, s. 142).

Türkiye'nin Ortadoğu politikası 1980 yıllarında ortaya çıkan ve güvenlik tehdidi olan PKK terörü nedeni ile değişmiştir. Irak ve Suriye'nin bu terör örgütüne destek vermesi her iki ülke ile de sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Güvenlik sorunundan dolayı İsrail ile iyi ilişkiler içerisinde olmasından bu ülke ile stratejik ortaklık ortaya çıkmıştır. Bu ortaklıktan dolayı Arap dünyasında eleştirilere maruz kalmıştır (Şahin 2011, s. 14).

Genel olarak bakıldığında 1950 yıllarında ABD ve Batının yanında olan Türkiye Ortadoğu'dan uzaklaşırken, 1990 yıllarındaki İsrail ile yakınlaşmasından dolayı da yine bölgeden uzaklaşmıştır.

Dönemin Türkiye Başbakanı Turgut Özal zamanında Türkiye dış ticareti ve ekonomik ilişkileri gelişmeye başlamıştı. Bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmak ve PKK terör örgütüne verilen desteğin kesilmesi için Irak ve Suriye ile ilişkilerini artırmayı hedeflemiş, Irak ile sınırı geçen teröristleri etkisiz kılınması için antlaşma imzalanmıştır. Suriye için önemli bir sorun olan su için de su paylaşımı antlaşmasını imzalamıştır (Gözen 2001). Ancak bu yapılan antlaşmalara rağmen PKK faaliyetlerinin devam etmesi Türkiye için sınır güvenliğinin daha farklı açıdan bakılmasına ve değerlendirilmesinde etkili olmuştur.

1991 yılındaki Birinci Körfez Savaşında ABD'nin yanında aktif bir rol üstlenen Türkiye, savaş sonunda ABD tarafından yeterli ilgiyi görmemiş, bunu yanında AB 1997 yılında üyeliğini reddetmiştir.

Birinci Körfez Savaşı sonrasında Kürtlerin Irak'ın kuzeyinde özerk bir bölge kurmak istemeleri, bölgede PKK terör faaliyetlerinin artmasına ve Türkiye'nin Ortadoğu politikasına yeni bir bakış oluşturmuştur. Bağımsız Kürt devletinin kurulmasının mümkün olmadığını söyleyen Türkiye PKK'ya karşı askeri müdahalelerini yıllarca

sürdürmektedir. İran, Irak ve Suriye'nin bu terör örgütüne vermiş olduğu destekten dolayı da bu ülkeler ile dış siyaset politikası sarsılmıştır.

Bölge ülkelerinin PKK'ya destek vermesi ve PKK lideri, binlerce askerimizin şehit olmasına sebep olan Abdullah Öcalan'ın Suriye topraklarında barınması Suriye ile olan her türlü ülkesel ilişkileri engellemiştir. Türkiye'nin baskıcı tutumu sayesinde bu terörist katil 1998 yılında Suriye topraklarından kovulmuştur. Bunun hemen akabinde Suriye ile Türkiye arasında imzalanan Adana Mutabakatı neticesinde Suriye ile olan ilişkiler işbirlikçi olma yönünde dönüşüm göstermiştir. Binlerce kişinin katili olan terörist başı 1999 yılında yakalanmış olup, PKK'nın saldırıları azalmıştır.

2000'li yıllarda "Orta Doğu sorunlarından uzak durma" politikasını değiştirerek, bölgede olan sorunlara çözüm getirerek ve barışçıl yaklaşımıyla bölgede olan riskleri azaltacağını düşüncesindedir. Şahin'e göre (2011) Ortadoğu'ya 2000'li yıllardan itibaren ilgi göstermeye başlayan Türkiye'nin sebepleri:

- i. *"Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye karşı uyguladığı çifte standartlı politikalarından dolayı, Türkiye'nin AB üyelik sürecinin istenildiği şekilde iyi gitmemesi,*
- ii. *2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali ile Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan güven bunalımı,*
- iii. *2009 yılında Dünyada yaşanan ekonomik krizle birlikte AB ve eski Sovyet Rusya coğrafyasının ekonomik cazibesinin azalması,*
- iv. *Irak'ta ABD'nin işgaliyle birlikte dış güç olarak ABD'nin, önemli bölgesel aktörler olarak ise Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkelerin bölge sorunları karşısında çaresiz kalarak ciddi derecede itibar kaybına uğramaları ve buna bağlı olarak söz konusu bölgede boşluk oluşması,*
- v. *Her geçen gün bölgede İsrail-Filistin sorunu gibi eski çözümsüz sorunlara yenilerinin eklenmesi ve bu sorunlu ortamda varlık göstermeye devam eden İran,*
- vi. *İsrail'in politikalarının bölge halkı ve mevcut Arap yönetimleri tarafından kötü karşılanması ve Türkiye'nin İsrail karşısında eleştirel duruşu,*
- vii. *Mevcut Arap yöneticilerinin bölgede yaşanan sorunlar karşısında yetersiz kalarak kendi halkları nezdinde itibar kaybetmeye devam etmeleri,*
- viii. *Bölgeye yönelik politikalarda sadece güvenlik merkezli değil aynı zamanda ekonomik ve kültürel bir bakış açısının da ortaya çıkmasıdır."*

2000 Haziran'ında Suriye lideri Hafız Esad'ın ölümü nedeniyle dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Şam'a cenazeye katılması ve 2002 Haziran ayında da İran'a yapmış olduğu ziyaretler bölge politikasının gelişmesine katkı sağlamıştır (Sinkaya 2011). 2002 yılında Türkiye'de başa gelen AKP iktidarı İslamcı kimliği ile Arap dünyasındaki ilişkileri daha da iyileştirmeye başlamıştır.

Her zaman için ABD ilişkilerinde temkinli olan zamanın Başbakanı Bülent Ecevit, 2002 yılında AKP'nin iktidarı ile ilişkiler stratejik işbirliği düzeyinde sürdürülmeye başlandı. ABD ise Türkiye'yi bölgesel güç olarak görmekteydi. Irak'ta ABD'nin rejimi devirmesi için destek veren Türkiye olmuştur. Buna rağmen Türkiye üzerinden ABD askerlerinin Irak'a geçmesine onay veren tezkerenin TBMM tarafından 1 Mart 2003'de ret edilmesi ABD tarafından büyük bir hayal kırıklığına dönüşmüş ve tepkiye sebep olmuştur. Bu durum hem Türk askerlerinin Irak topraklarında ABD askerleri ile karşı karşıya gelmesine, Türk irtibat timinde görev yapan 11 subayın Amerikalı askerlerce tutuklanması, hem de dağılmış Irak ordusundan arta kalan silah ve mühimmatın Irak'taki PKK terör örgütünün eline geçmesine ve bölgede terör saldırılarının artmasına zemin hazırlamıştır. ABD tarafından Türkiye'nin bölgeye müdahalesi engellenmiş ve bunun yanında ABD ordusu da hiçbir şekilde bu terör saldırılarına müdahale etmemiştir (Kardaş'dan aktaran Sinkaya 2011).

Soğuk Savaş döneminin Ortadoğu siyasetçileri olan Ariel Şaron, Saddam Hüseyin, Hafız Esad, Kral Hüseyin, Rıza Şah, Kenan Evren ve Yaser Arafat'ın yerine geçen yeni siyasetçiler Kral Abdullah, Beşar Esad, Mahmud Abbas, Tayip Erdoğan ve diğer körfez yöneticileri bölge siyasetine farklı açılardan bakan yöneticiler olduklarından, bölgedeki sorunlar ve çözümler de farklılıklar yaşanmaktadır (Şahin 2011, s. 16).

Bölgeye olan politikaları değiştirmiş olan Türkiye, çözüm amaçlı olarak sorunlara yaklaşım göstermiş ve politik olarak da yaklaşımlarda bulunmuştur. Gelişme, ortaklık ve işbirliği gibi kavramları geliştirmeye özen göstermiştir. Yeni Ortadoğu yaklaşımlarının içerisinde Batı ve ABD'nin tepkilerini de gözlemlemiş ve Suriye'ye yardımda bulunmuştur. Komşuluk ilişkilerinin gelişmesinden dolayı Suriye Ortadoğu'ya açılan bir kapı olmuş ve aşağıdaki konuları çözüme ulaştırmaya çalışmıştır (Şahin 2011, s. 17);

- i. *“İsrail-Suriye arasındaki barış görüşmelerinde arabuluculuk yapması,*
- ii. *Filistinli gruplar(El Fetih-HAMAS) arasındaki gerginliği azaltma çabaları,*
- iii. *Irak'taki Sünni grupların seçime/siyasal sisteme katılmasını sağlama çabaları,*
- iv. *İran konusunda diplomasiye ağırlık veren duruşu,*
- v. *Suriye'yi uluslararası ve bölgesel sisteme katması,*
- vi. *Başta enerji olmak üzere bir çok alanda işbirliği ortamı hazırlaması,*
- vii. *Lübnan'da Cumhurbaşkanlığı sorununun çözümüne aktif katkı sağlama çabası,*
- viii. *Irak-Suriye gerginliğini yatıştırma yönünde çalışması,*
- ix. *Bölgeyle geliştirilen ekonomik ilişki,*
- x. *Afganistan-Pakistan arasındaki sorunların çözümüne katkı”.*

Türkiye'nin Ortadoğu politikası birbirine bağlı birçok durumdan oluşmaktadır. PKK ve terör sorunu, Kuzey Irak ve Kürt Devletinin kurulmak istenmesi, Türkmenler, Filistin-İsrail arasındaki sorun, su sorunu ve İran sıralayabileceğimiz başlıklardan bazılarıdır.

Ortadoğu'nun tekrardan şekillenmesinde önemli hatta hayati denilebilecek bir öneme sahip olan Irak ve Suriye, Türkiye gündemini meşgul eden iki önemli stratejik konudur. Hem bölgesel hem de küresel güçler her iki ülkede DAESH'in ardından oluşacak olan düzenin içerisinde yer almak için adeta bölgede öne çıkmaya özen göstermişlerdir. Konumu itibari ile bölgede en çok etkilenen ülke Türkiye olmuştur. 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe girişimi ardından Suriye ve Irak'a karşı politikalarını değiştirmiştir (Omar 2017).

Türkiye politikalarını incelersek son yıllarda özellikle Arap ülkeler ile olan ilişkilerinde sorunlar yaşamış hatta bu sorunlardan dolayı ikili ilişkiler gergin noktalara varmıştır. Bunların içerisinde Bağdat, Tahran, Şam ve Kahire gibi önemli başkentler bulunmaktadır. AKP iktidarı son yıllarda gözünü daha çok Arap ülkelerine çevirmiş, ancak dostlukları sekteye uğramıştır. Irak, içişlerine karıştığını ileri sürerek Türkiye ile arasında gerginlik yaşamıştır. Suriye ülkesindeki iç savaş nedeniyle Türkiye'nin aktif olarak Esad karşıtlarına destek verdiğini açıklamaktadır. İran ise Türkiye'nin Irak ve Suriye tutumuna tamamen karşı olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında Türkiye'nin kurmuş olduğu füze kalkanı radarının ve patriot füzelerinin Türkiye topraklarında olmasının kendisine karşı doğrudan bir tehdit olarak nitelemektedir. Mısır Cumhurbaşkanı Mursi'nin yönetimden devrilmesi neticesinde Türkiye'nin tutumundan rahatsız olduğunu ve Mısır'ın içişlerine karışma olarak gördüğünü ilan etmiştir (Köylü 2015). Tüm bu olanlar neticesinde Türkiye bölgede yalnızlaşmıştır.

3.1.1 Türkiye ve Irak

Irak eski Başbakan Nuri El-Maliki ile yeni Başbakanı Haydar El-İbadi arasındaki rekabet 2014 yılından itibaren sürmektedir. Sekiz yıllık ülke yönetiminin vermiş olduğu imtiyaz ve imkanlar ile El-Maliki, şimdiki iktidarın başarısız olması için elinden gelen her türlü girişimde bulunmuştur. Omar'a göre (2017), El-İbadi'nin uygulamış olduğu politikalar mezheplere dayanmamakta ve yolsuzluk oranı düşmüştür. Türkiye'nin de El-İbadi ile yakın ilişkilerde bulunması başarının kaynaklarından birisi olmuştur. Türkiye'nin girişimleri ile Eylül 2016'da Kürt lideri Mesut Barzani ile Irak Başbakanı

El-İbadi Bağdat'ta bir araya gelmiştir. Ancak bu görüşmeden kısa bir süre sonra 17 Ekim 2016'da El-İbadi Musul Operasyonunu başlattığını ilan etmiştir.

3.1.2 Türkiye ve Suriye

Türkiye'nin Fırat nehrinin paylaşımı, Hatay sorunu ve topraklarında barındırdığı PKK'dan dolayı sorun yaşadığı Suriye, siyasi ilişkilerde sorun yaşadığı bir sınır komşusudur. Hafız Esad döneminde ilişkilerin neredeyse hiç olmadığı hatta donmuş olmasına rağmen oğlu Beşar Esad zamanında ilişkiler düzelmeye hatta ABD baskısına karşı, Suriye'ye tek destek çıkan ülke Türkiye olmuştur.

Beşar Esad'ın ABD, Suudi Arabistan, Mısır ve Ürdün ile ilişkilerinin kötüye gitmesi ve İsrail'in Suriye için bir tehdit olmasına karşılık, Türkiye ile olan dostluğu ve ortaklığı önemli bir duruma gelmiştir. Irak'ın işgaline karşı olmaları da Türkiye ile ilişkilerinin daha da güçlenmesine sebep olmuştur.

2008 yılında Suriye-İsrail arasında arabuluculuk yapan Türkiye'nin, 2008'deki Gazze saldırısının ardından İsrail ile ilişkileri bozulmuş ve Nisan 2009 Türkiye-Suriye arasında askeri bir tatbikat düzenlenmiştir. 2009 Ekim'inde Türkiye ve Suriye arasında düzenlenen "Yüksek Stratejik İşbirliği Konseyi 1. Bakanlar Kurulu Toplantısı" yapılmış ve zamanın Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından " Ortak kader, ortak tarih, ortak gelecek" sloganı belirlenmiştir (Salık 2011).

2010 Mayıs'ında gerçekleşen ve Türkiye-İsrail politik ilişkilerini bozulmasına sebep olan Mavi Marmara baskının ardından Türkiye-Suriye ilişkilerinde gelişme yaşanmıştır. Türkiye ve Suriye arasındaki vize işlemleri karşılıklı olarak kaldırılmıştır. 2011 Şubat'ında Başbakan olan şimdiki Cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan Asi Nehri üzerinde inşası planlanmış olan Dostluk Barajının temel atma töreninde Beşar Esad'a "kardeşim" olarak hitap etmiş ve Türkiye-Suriye ilişkilerinde gelinen ilerlemeyi belirtmiştir (Salık 2011, Çelik 2017).

Suriye'de Mart 2011'de patlak veren olaylar neticesinde Türkiye ve Suriye arasındaki ikili ilişkileri yeniden gözden geçirmeye neden olmuştur. Suriye ile olan 911 km'lik kara sınırı Türkiye'nin bu dönem içerisinde sorumluluğunu fazlasıyla artırmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin Suriye için çabası akan kanın son bulması ve ülkede yaşayan halkın ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik siyasi sürecin barış içerisinde neticeye bağlanmasıydı.

Esad rejimi ile kriz öncesinde müteakip zamanlarda görüşülmüş olup, ülkenin konumu ve içerisinde bulunduğu durum hakkında görüş bildirilmiş ve çözüme ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak, tüm bu görüş ve çabalara rağmen herhangi bir gelişme olmamış aksine halkına karşı silah kullanmayı sürdürmüş, Türkiye ve diğer ülkeleri milyonlarca mülteci sorunuyla baş başa bırakmıştır.

Gösterilerin olduğu şehirlerde özellikle Hama'da tanklarla gerçekleşen operasyonlar sırasında halkın zarar görmesi ve ölümle sonuçlanmasından dolayı ve Türkiye sınırına yakın olan Cisir eş-Şuğur kasabasında katledilen 120 Suriyeli güvenlik görevlisinin ardından, halk Hatay'a iltica etmek üzere sınırlara yönelmiştir. O dönemde Başbakan olan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Esad'a karşı tutumunu artan şiddet olaylarından dolayı değiştirmiş *"Biz Suriye'deki gelişmelere daha fazla sessiz kalamayız. İyi ilişkiler ilelebet süremez"* açıklamasında bulunmuştur (Hürriyet 2011).

Halka karşı yapılan şiddetin durmaması ve Esad'ın beklenen reformları yapmaması, Türkiye'nin ABD ile birlikte Esad'a karşı birlikte hareket edeceklerini açıklamıştır.

22 Haziran 2012 tarihinde Türkiye'nin Suriye savaş uçağını düşürdüğünü iddia etmesi TC Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Suriye'nin Türkiye için tehdit haline geldiği açıklanmıştır. Özgür Suriye Ordusunun çatışmalarının Türkiye sınırına ulaşması nedeniyle ve bir top mermisinin Akçakale'ye düşmesi sonucu 5 kişinin ölmesi ve 10 kişinin de yaralanması sebebiyle, angajman kurallarını uygulanıp topçu ateşi ile hemen karşılık vermiştir. Bu olayın ardından toplanan TBMM, Suriye'ye müdahale için tezkereye oy birliği ile karar vermiştir. Yapılan NATO toplantısında BM ve ABD, Türkiye'ye tam destek verdiklerini açıklamışlardır (Öztürk 2014).

Esad rejiminin etnik ve mezhepçilik ayrımcılığa dayalı politikaları sebebiyle bölgede DEAŞ gibi İslam'ı öne süren ve her türlü barbarlığı yapan, ülke topraklarını istila eden aşırılık yanlısı terör grupları türemiştir. Suriye toprakları ve diğer ülke toprakları üzerinde uluslararası barışı tehdit eder duruma gelen terörist örgüt için ABD öncülüğünde "DEAŞ ile Mücadele Uluslararası Koalisyonu" kurulmuştur (Türkiye Dışişleri Bakanlığı).

Suriye'de baş gösteren iç savaş sırasında AKP hükümetinin Suriye politikasındaki temel istek Esad rejiminin devrilmesiydi. Ancak bu dönemde Esad, Suriye'nin kuzey kesimlerine çekilerek bölgeyi geçici olarak PYD'ye bırakmıştır. AKP yönetimi PYD'ye karşı birlik olan bazı silahlı grupları desteklemiş ve Batılı ülkelere de çağrıda bulunarak

Esad yönetimine karşı müdahale yapılması gerektiğini açıklasa da Batılı ülkeler önceliği IŞİD'in yok edilmesine vermiştir (Oktay 2016). Bu arada Rusya da Esad'ı desteklediğinden Türkiye bu konuda yalnız kalmıştır.

Türkiye bu doğrultuda Esad rejimi ile uğraşmaktan ziyade, Türkiye birliğini, bütünlüğünü ve topraklarını korumak için PYD ve IŞİD ile mücadeleye öncelik vermiştir. AKP'nin Rusya, Suriye ve İsrail ile ilişkilerinin bozulmasının ardından "dostlarımızı artırıp düşmanlarımızı azaltacağız" düşüncesi ile tekrardan dostluk kurmaya girişmiştir (Oktay 2016). Ancak bu düşünülen istenildiği gibi olmamış bunun aksine Batılı ülkeler ayrılıkçı Kürtleri desteklemiştir.

3.2 BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİNİN BAŞ AKTÖRÜ AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Ortadoğu bölgesinde güç durumunda olan Fransa ve İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan yorgun olarak çıkmaları, Rusya'nın bu bölgedeki boşluğu doldurmak istemesi, ABD'nin bu bölgeye ilgisini artırmıştır. Soğuk Savaş sonrası ABD'nin güç kazanması ve dünyada lider konuma gelmesi, bu bölge için de baş aktör durumuna gelmiştir. Almış olduğu kararlar ve politikaları sebebiyle de Ortadoğu siyasetinde önemli bir konumdadır.

Önceleri Büyük Ortadoğu Projesi olarak anılan ancak daha sonra değiştirilerek Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi (GOKAP) olarak isimlendiren ve adı üzerinde bölgede demokrasi, insan hak ve özgürlüklerini bölgeye getirmek istendiği belirtilmiştir. Ancak daha sonra Beyaz Saray yönetimi tarafından açıklanan ise bazı ülkelerin sınırlarının, bazılarının ise rejimlerinin değiştirilmek istenmesidir. Hatta daha da ileriye giderek bazı ülkelerin hem rejimlerinin hem de sınırlarının değiştirilmesi gerektiği şeklinde açıklama yapılmıştır. Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice yaptığı açıklamada Ortadoğu'da bulunan 22 ülke için rejimlerin ve sınırların değiştirileceği yönündedir (Köylü 2015). ABD bu yolla kendi rejimlerini Ortadoğu'da yaratmış olacaktı. BOP düşünceleri çok eskilere dayanmakla birlikte, 2000 yılında gerçekleşen Davos Zirvesinde Dick Cheney ve 2004 yılında ise dönemin başbakanı Bush tarafından tekrardan ortaya atılmıştır. GOKAP kapsamında 35 ülke olduğu açıklanmıştır; 22 Arap ülkesi, 5 Arap olmayan Ortadoğu ülkesi, 5 Orta Asya'da bulunan ülkelere ve 3 tane

de Trans Kafkasya ülkesi. İslam Coğrafyasını dönüştürmeyi amaçlayan bu proje içindeki ülkeler Fas, Moğolistan, Moritanya, Türkiye, Kafkasya, Somali ve Arap Dünyasındaki ülkelerdir (Köylü 2015).

Her ne kadar da zaman zaman BOP gündeme gelmiş ise de ABD gündemine oturmuş tarihi 11 Eylül 2001 tarihinde tüm dünyayı etkileyen İkiz Kuleler’de gerçekleştirilen uçaklı terörist saldırısı eylemidir.

11 Eylül saldırısını değerlendirecek olursak; Birincisi, ABD gibi bir ülkeye meydan okunmuştur. İkinci olarak ABD’yi vuran terör, örgütlenme modeli ve tarzı olarak küresel dünyanın bir sonucudur ve üçüncü olarak da kendi ülkelerinde olduğundan ABD halkının güvenlik duyguları sarsılmıştır (Deniz 2012, s. 176). Bu terör eylemi sonrasında ABD’nin Afganistan’a askeri operasyon yapması ve hemen ardından da Irak’ı işgal etmesi ABD için bulunmaz bir fırsattı.

Kırcalı’nın (2011) yorumuna göre; 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikası “Bush Doktrini” felsefesi ile Soğuk Savaş yıllarındaki gibi Dünyayı “ikili bir ayrıma tabi tutmaktaydı”. 26 Eylül 2001 tarihinde yapılan kongrede Bush tüm ülkelere seslenerek “ya bizimle berabersiniz ya da bizim karşımızda teröristlerle” şeklinde konuşarak tüm dünyayı kendi tarafına çekmek istemiştir. Teröre destek veren ülkeler arasında Irak’ın olduğu da Bush tarafından açıklanmıştır. Bush Doktrini, “Ulusal Savunma Stratejisi” kapsamında yeni bir içeriğe bürünmüş ve “Önleyici Savaş” veya “Önceden Saldırı” strateji olarak tek taraflı inisiyatif kullanarak Amerika’nın güvenliği ve çıkarları için hareket edeceğini açıklamıştır. ABD yönetimine göre tehdit unsuru ülkeler kitle imha silahlarına sahip olanlar olup gerekirse tek başına bu ülkelere karşı hareket edecektir (Kona 2011).

2001 yılında Türkiye, Irak’a ABD tarafından düzenlenecek olan olası bir saldırının kabul edilemeyeceğini, Irak’ın bölünmesine karşı olduğunu ve bölgede kurulması muhtemel Kürt devletine izin vermeyeceğini ve kurulmasının da savaş sebebi olacağını açıklamıştır. Açıklamada ayrıca bölgede bulunan Türkmenlerin korunmasının öncelik listesinde olduğunu da belirtmiştir.

BOP, terörist tehditlerine karşı ABD’nin geliştirmiş olduğu bir çözüm olarak yansıtılmıştır. Buna göre Ortadoğu terörün merkezi olarak lanse edilmiştir. Londra’da bulunan ve Arapça yayın yapan *El-Hayat* gazetesi 2004 yılında ABD tarafından G8 ülkeleri liderlerine sunulan bir taslak yazısını yayımlamıştır. Bu yazıda Ortadoğu’nun

uluslararası ülkeler için bir tehdit oluşturduğu bilgisi verilmektedir. Aynı yazıda BM Arap İnsani Gelişmişlik Raporundan bölümler aktarılmış olup Ortadoğu’da bilgi, özgürlük ve kadınların rollerindeki eksikliklerin G8 ülkeleri için birer tehdit olduğu açıklanmıştır. Bu tehditleri yok etmek için alınacak tedbirler olarak da; “*demokrasi ve iyi yönetişimi teşvik etmek ve geliştirmek, bir bilgi toplumu inşa etmek ve ekonomik fırsatları geliştirmek*” olarak açıklanmıştır (Çakmak’tan aktaran Deniz 2012, s. 176). ABD tarafından G8 ülkeleri için hazırlanan bu raporda Arap ülkelerine ek olarak sıralanan ülkeler Türkiye, İsrail, Pakistan, İran ve Afganistan olarak belirtilmiş ve Ortadoğu ülkeleri kapsamına alınmıştır (Ayan’dan aktaran Deniz 2012, s. 177).

ABD Başkanı Carter’in 1970’li yıllarda yürürlüğe koymuş olduğu “Yeşil Kuşak Projesi” köktendinci İslam’ın yayılmasına ve günümüzde yaşanan ve uygulanan ürkütücü eylemlerin bugünkü gücüne gelmesinde rol oynamıştır (Günel 2012, s. 157). İslam’ın dinsizlik yaklaşımından dolayı komünizme karşı sert tutumu ve bu tutumdan dolayı komünizme kalkan olabileceği düşüncesi zamanın ABD başkanı Truman’nın İkinci Dünya Savaşı sonrası yürürlüğe koymuş olduğu “*Komünizmi Çevreleme Stratejisi*”nin uzantısı olan Yeşil Kuşak Projesi, Afganistan’ın Sovyetler Birliği tarafından işgalinin ardından tekrardan gündeme gelmiştir. Afganistan halkının Müslüman olmasından dolayı, bunu daha da güçlendirmek için her bir kişiye Kuranı-ı Kerim verilmiş olup bunun yanında bir de silah yardımları yapılmıştır. Binlerce Afgan mülteciye hem dini hem de askeri eğitim verilmiştir. Bu projenin bir diğer hedefi de Orta Asya’da “*İslamcı Uyanış Hareket*”ini uyandırmak ve aynı zamanda El Kaide gibi terör örgütlerinin çoğalmasını sağlamaktı (Günel 2012, s. 157).

ABD’ye göre düşman devletler, 11 Eylül saldırısında ve öncesinde bu saldırıya yardım eden ve bizzat katılan ülkelerdir. ABD’ye göre ülkesine yapılan saldırılar “Vahhabilik’ten güç alan köktendinci İslamcı örgütlerin eseridir”. Amerika’ya göre bu örgütler “Moritanya’dan Endonezya’ya kadar uzanan ve 50’yi aşkın ülkeyi kapsayan İslam coğrafyası” idi. Bu kapsamda, CIA’ye ve ABD yönetimine bilgi sunan düşünce kuruluşu RAND Cooperation tarafından kapsamlı bir rapor hazırlanarak zamanın başkanı Bush’a sunulmuştur. “Sivil Demokratik İslam: Ortaklar, Kaynaklar ve Stratejiler (Sivil Demokratik İslam: Partners, Resources and Strategies)” başlıklı raporda siyasal İslam’a karşı ABD’nin üç amacı olduğu ve bunların “İslam’ın radikalleşmesinin ve yayılmasını önlemek, bunu yaparken Amerika’nın İslam’a karşı

olmadığını kamuoyuna anlatmak, İslami ülkelerle ekonomik, sosyal ve politik olarak yardım ederek onların gelişimine ve demokratikleşmesine katkı sağlamak” olarak açıklanmıştır. Raporda ayrıca “Dünya Müslümanları köktendinciler, gelenekçiler, modernler (ılımlı İslam) ve laikler” olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Her bir grup için demokrasi, insan hakları, kadın hakları, özgürlükler, eğitim, ceza hukuku, batı dünyası ve dinde reform gibi konulara bakış açıları incelenmiştir (Deniz 2012, s. 177).

Köktendinciler: İslam’ın şiddetten kaçınmayan, yayılmacı ve saldırgan yorumunun temsilcileridirler. Demokratik değerleri ve Batı kültürünü reddederler. Batı’ya, özellikle ABD’ye, düşmanlık hisleri beslemektedirler. Katı İslam yasa ve ahlak değerlerini uygulayacak otoriter bir devlet yönetiminden yanadırlar. Geçici taktik düşünceler hariç, bu grubu desteklemek bir seçenek olamaz.

Gelenekçiler: İslam dininin kurallarına sadakatle bağlı olmakla birlikte, saldırgan ve şiddet yanlısı değildirler. Köktendincilere kıyasla daha ılımlı görüş taşırlarsa da, çağdaş demokrasileri ve Batı değerlerini gönülden kucakladıkları söylenemez. Bu gurup da, demokratik İslam’ın örneği ve geçiş vasıtası olmak için uygun düşmez. Bu grupla ilişkilerde, barışçı bir görüntü vermek en iyisidir.

Modernistler (İlmlı İslam); İslam’ın günümüzdeki katı anlayış ve uygulamalarında kapsamlı değişiklik yapılması konusunda eylemli bir arayış içerisindedirler. Hz. Muhammed dönemindeki uygulamaları değişmez esas olarak kabul etmekle birlikte, o günlere ait sosyal ve tarihi koşulların bugün artık geçerli olmadığını da farkındadırlar. Temel değerleri; bireysel vicdanın üstünlüğünün yanı sıra, eşitlik ve özgürlüğe dayalı toplum anlayışıdır. Bu değerler çağdaş demokratik esaslarla bağdaşmaktadır. İslam dünyasının, küreselleşmenin bir parçası olmasını da arzu ederler. Bu nedenlerle ilmlı İslam, demokratik İslam’ın örneği ve esas vasıtası olmak için en uygun olanıdır.

Laikler: Batı demokrasileri tarzında “din ile devlet işlerinin ayrılmasından yana olup, din olgusunu kamusal alandan özel alana indirgemişlerdir. Politika ve değerler açısından Batı’ya en yakın olan gruptur. Bu olumlu özelliklerine karşılık, genellikle yarı demokratik görünümlü otoriter bir yapıyı esas alan laik guruplar, çoğunlukla solcu ve saldırgan milliyetçi ideolojileri benimsemişlerdir. Bu nedenle de ABD’yi dost olarak görmez; hatta içlerinde aşırı ölçülerde Amerikan düşmanlığı besleyenler bile vardır. Ayrıca İslamcı kitlelerce sözü dinlenebilir bir grup da değildirlir. Bu nedenlerle laikleri sürekli müttefik olarak kabul etmek uygun olmaz.

Raporda her bir İslamcı grubun genel karakterleri incelendikten sonra, İslam’ı kontrol altına almak için Amerika’nın neler yapması gerektiği de maddeler halinde açıklanmıştır;

Önce ilmlı İslam’ı destekle. Bu kapsamda; özellikle mali destek sağla, liderlik modeli oluştur ve bu modele uygun liderler yarat.

Gelenekçilerin kusurlarını eleştir, ancak onları kökten-dincilere karşı destekle. Köktendincilerle mücadele et. Bu kapsamda; yasadışı faaliyetlerini açığa çıkar, yaptıkları şiddet eylemlerinin olumsuz sonuçlarını gündeme taşı, kahramanlaştırılmalarını önle.

Seçici bir şekilde laikleri destekle. Bu kapsamda; köktendinciliğin ortak düşman olarak algılanmasını teşvik et, milliyetçilik ve solculuk temelinde ABD karşıtı güçlerle bağlaşma oluşturma heveslerini kır.

George Bush’un ikinci kez ABD başkanı seçilmesinin hemen akabinde Ortadoğu’da tekrardan düzenlemeye gideceğini ve adının da “Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey

Afrika Bölgesi ile Müşterek Bir Gelecek ve İlerleme İçin Ortaklık (Partnership for Progress and a Common Future with the Region of the Broader Middle East and North Africa)” olan projenin önemini açıklamıştır. Batı ülkelerine göre bu proje Ortadoğu’da bulunan ülkelerin demokratikleşmesine önemli bir katkı sağlayacaktır. Nüfüsünün hemen hemen hepsinin de Müslüman olan Türkiye, İslam’dan dolayı geri kalan bu ülkelere örnek olacaktır. Batılı akademisyenlere göre ise de bu projenin esas amacı Ortadoğu’da bulunan enerji kaynaklarına Batılı ülkelerin ve ABD’nin sahip olmak istemesidir (Deniz 2012, s. 177).

11 Eylül Komisyonu Raporu ABD tarafından 1200 ve daha fazla kişinin bilgileri alınarak oluşturulmuş bir rapor olup “Sürekli Büyüyen İslamcı Terörün Önlenmesi” bölümünden de oluşmakta olup BOP siyasal dayanaklarını haklı durumda göstermek istemektedir. Bu projeye göre;

“Amerika dünyanın ahlaki liderliği konusunda iyi bir örnek oluşturduğu, halka insanca muamele edilmesine, hukukun üstünlüğüne inandığı ve komşularına açık elli ve koruyucu olarak davrandığı konusunda açık bir mesaj vermelidir. Dost bile olsalar, Müslüman hükümetler bu ilkelere saygı göstermedikleri zaman Amerika daha iyi bir gelecek için buna karşı çıkmalıdır. Amerika, ilkelere ve değerlerini yurtdışında ısrarla savunmalı, Somali, Bosna, Kosova, Afganistan ve Irak’taki Müslümanları diktatörlere ve suçlulara karşı korumalıdır. Televizyon ve radyo yayınları bu alana yönelik kullanılmalı ve bu alana daha büyük fonlar ayrılmalıdır. Amerika burslar, değişim programları ve kütüphaneler konusunda gençlere yeni programlar oluşturmalı, onlara bilgi ve umut aşılmalıdır. Bu programların Amerikan vatandaşlarından gelen yardımlar olduğu anlatılmalıdır. Amerika hükümeti diğer ülkeleri de, kurulacak olan yeni bir Ulusla arası Gençlik Olanakları Fonu’na katkıda bulunmaya çağırmalı, fonlar kendi ilk ve ortaöğretim eğitimlerine yatırım yapan Müslüman ülkelerde dorudan kullanılmalıdır. Terörizmle savaş için oluşturulacak kapsamlı bir Amerikan stratejisi ekonomik kalkınmayı ve ekonomik politikaları içermelidir. Amerika, islamcı teröre karşı öteki ülkeleri de içine alacak kapsamlı bir koalisyon stratejisi oluşturmalıdır. Amerika, dostlarını da yakalanan teröristlerin gözaltında tutulması ve bunlara insanca muamele yapılması konusunda ortak bir stratejide birleştirmelidir. Raporumuz en az on yıldan beri El Kaide’nin kitle imha silahları üretmeye veya elde etmeye çalıştığını göstermektedir. Kitle imha silahlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması uluslararası örgütlenmeler aracılığıyla da engellenmelidir. Teröristlerin finansman kaynaklarının izlenmesi ve saptanması terörizme kararlı olan mücadelenin en temel ögesidir.”(Kongar’dan aktaran Deniz 2012, s. 178).

Bu rapora göre ABD hükümeti müdahalede bulunacağı ülkelerin düşünce ve politik yapısını da değiştirmek istediğini açıklamıştır. BOP’nin dört aşamalı olarak yapılması planlanmıştır.

“Birinci platformda batılı devletlerin yerleşmediği, despotik ve terör destekçisi ülkeler yer almaktadır. Afganistan ve Irak savaları bu açıdan değerlendirilmelidir. İkinci platformda ise, yine otoriter ve batılı değerlere karşı çıkan rejimler vardır. Bunlar İran, Suriye ve Libya’dır. ABD, bu ülkelere karşı da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmakta ve bu ülkeleri proje doğrultusunda değişime zorlamaktadır.

Üçüncü platformda ise, yine otoriter ama tehdit unsuru düşük olan ülkelerdir. Bunlar Orta Asya ve Kafkasya ülkeleridir. Dördüncü platform Türkiye'dir. Hem yeni dünya düzeninin hem de BOP'un model ülkesidir. Türkiye özgürlük, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi kavramlarının yerleştirilmeye çalışıldığı bir ülkedir.”(Sandıklı'dan aktaran Deniz, s. 178)

ABD'ye göre Ortadoğu'da politik ve sosyal sorunları İslami grupların oluşturduğu ve dolayısı ile de terörün arttığı savunulmaktadır. BOP'nin amacının ise bu terör gruplarının bölgeden kaldırılmasıdır. Gazze ve Batı Şeria'da İsrail'e karşı Filistinlilerin toprakları için karşı çıkması terörist gruplarına dahil edilmekte dolayısı ile de İsrail'in yapacağı her türlü şiddet haklı ve yerinde olarak gösterilmek istenmektedir.

11 Eylül saldırısının hemen ardından ABD başkanı Bush'un ilk hedefi Afganistan'dı ve bu saldırıyı düzenleyen Osama Bin Ladin'i ülkede etkisiz hale getirmektir. Afganistan Taliban yönetiminde olduğundan El-Kaide ve Bin Ladin'e destek sağlamakta idi. Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a yönelik askeri hareket başlatıldı. Taliban birkaç hafta içerisinde ABD askerleri saldırısında devrildi. Bu hareketin ardından Bush yönetimi İran, Irak ve Kuzey Kore'yi “şer eksenini” olarak adlandırıp daha ileriki zamanlarda Suriye, Libya ve Küba'yı da içine alacak şekilde bölgesini genişletmiştir (Kurt 2014, s.178).

Bush yönetiminin Ortadoğu politikalarından bir kısmı; Filistin sorununun terör olarak görülmesi, dolayısı ile bu konuda atacağı adımları İsrail'in bölgedeki güvenliği ve Filistin'de reform olarak belirledi. Suriye'nin Hamas ve Hizbullah'ı desteklemekle ve Irak'ta bulunan direnişçilere yardımcı olmakla suçladı. Bush yönetimi mecbur kalırsa Ortadoğu'da ekonomik ve demokratikleşme reformları için askeri güç kullanacağını bildirmiştir. Bush'a göre Arap yarımadası, Kuzey Afrika ve Pakistan'a kadar olan yerler bu demokratikleşme kapsamında olmalıydı (Kurt 2014, s. 178).

Başkan Clinton döneminde ekonomik ve siyasi reformların desteklenmesi görüşü vardı. Bu dönemde yine uluslararası kuruluşların savunduğu bir fikir olan “totaliter rejimlerin ezdiği bireyi korumak için insani müdahalenin meşru ve haklı olduğu” fikri ile Bush yönetimi “terör ile savaş” stratejisini uygulamaya başladı. Bush'a göre, Ortadoğu'da bulunan halk zarar görüyor ve sosyal hareketler ile ABD karşıtlığı oluşturuluyor. Bu fikirlerden hareket ederek Ortadoğu'da rejim değişikliğinin haklı nedenlerini açıklıyordu. Bu görüşler çerçevesinde oluşturulan Ortadoğu stratejisini Irak üzerinde uyguladı. Buna göre hem Ortadoğu'da zayıflayan gücünü gösterecek hem de Saddam

rejiminden sonra ÷lkeye gelecek olan özgürlük ve demokratikleşmeyi Ortadoğu'da bulunan diğer ÷lkeler gözlemleyecekti (Altunışık 2009, s. 74-76).

2003 yılında Irak ile ABD arasında yapılan savaşın amacının Saddam yönetimi ile El Kaide'nin bağlantıları olduğu ve Irak'ın kitle imha silahları arayışında olduğu açıklanmıştır. ABD'ye göre bu kabul edilemez bir durumdu. ABD yönetiminin Irak'taki tek yapabildiği Saddam'ı devirmek olmuştu. Ancak genel olarak bakıldığında bu rejim değişikliği ABD için büyük bedellere sahne olmuştur. Birçok ABD askeri ve Iraklı sivil halk ölmüş bunun yanında ÷lke yerle bir olmuştur. Bu işgalden en çok yarar sağlayan grup Iraklı Kürtler olmuştur. ABD'ye sırtlarını dayayan Kürtler sözde Kürdistan'ı yasal olmasa da kurmuşlardı (Kurt 2014, s.180 satır 34). Bunun yanından Şii olan İran'a ve Sünni olan Araplara tampon olarak görev yapan Irak'taki Saddam rejiminin düşmesi, ÷lkenin Molla ve İran etkisinde kalmasına neden olmuştur (Ünsal'dan aktaran Kurt 2014, s. 180-181).

Bölgede yaşanan bu sorunlardan dolayı Bush yönetimi "demokratikleşme projesini" rafa kaldırdı. Bush'a göre Ortadoğu'da bulunan diktatör rejimler yıkılırsa, demokratik rejimler kurulacak ve aynı anda da Amerika'ya karşı olanlar etkisizleştirilecek, El-Kaide ve bunun benzeri örgütler ile mücadele mümkün olabilecekti. Bu fikirler ışığında ABD, Ortadoğu'ya doğru yola çıkmış ve otoriter rejimleri devirmek için çok büyük miktarlarda maddi kaynak harcamıştır. Bush'a göre demokrasiyi destekleyen taraflar korunacak ve kurulacak olan yeni yönetim ile İslamcılar azınlık duruma kalıp İslamcı hareketler son bulacak ve ABD bu tehditten kurtulacaktı. Irak'ta Saddam Hüseyin'i devirdikten sonra Suriye ve İran'a karşı baskı uygulamış, halk ayaklanmaları sonucu rejim değişikliği olan Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan'a üstü kapalı olarak destek vermiştir (Kurt 2014, s. 181-182).

3.2.1 Obama Dönemi ve Ortadoğu Projeleri

Bush yönetiminden geriye kalan sorunları ve Amerika'nın imajının tekrardan düzeltilmesi Başkan Obama'ya kalmıştı. Irak savaşının bitirilmesi, İslam ÷lkelerindeki sorunlar ile ilgilenmesi, nükleer silah yayılımının önlenmesi, terörizme karşı küresel stratejilerin geliştirilmesi, adil, demokratik ve güvenli toplumlara yardım edilmesi, tüm ÷lkeler için tehdit olabilecek topluluklara karşı mücadele etmek Obama'nın dış politikasını oluşturuyordu.

2009 Haziran'ında Kahire'de bir konuşma yapan Obama “hiçbir yönetim sisteminin başkaları tarafından bir ulusa dayatılmaması gerektiği ve dayatılamayacağını” (Kurt 2014, s. 183) söyleyerek Müslümanlar ile ABD arasında “yeni bir başlangıç” yapılması için çağrıda bulundu. İran ile olan sorunlarının giderilmesi için İran yılbaşısına denk gelen Mart ayında Farsça alt yazı ile yayınlatmış olduğu videoda ABD'nin İran ile çok uzun süre devam eden sorunların bitirilmesini istediğini ve Tahran'ın ABD'ye karşı olan anti-Amerikan beyanlarının yumuşamasını istedi. Tüm bu yaklaşımların amacında Müslüman ülkelere yaklaşarak kültürler arasında detaylı bir anlayış oluşturma ve “teröre karşı savaşa” daha farklı bir yaklaşım sergilemekti. Obama “ideoloji tarafından yönlendirilen bir dış politika izlemek istemediğini, İslam dünyasına yönelik Amerikan ulusal çıkarlarını temel alan realist bir politika izlenmesi” gerektiğini açıklamıştır. Terörizme karşı ülkelerin ve rejimlerin dönüştürülmesine karşılık, ülkelerde bulunan terörist örgütlerin güç kazanmasının ve ABD'ye karşı her hangi bir saldırı yapılmasının önüne geçilmek istenmiştir (Telatar'dan aktaran Kurt 2014, s. 183).

Amerikan dış politikasında demokratikleşmeyi yeniden tanımlayan Obama'ya göre;

- i. Dünya ile işbirliği çalışmalarının ve angajman siyasetinin tekrardan değerlendirilmesi gerekmektedir. Demokratik olmayan yönetimlere karşı “sınırlı angajman” politikasını benimsemiş ve Bush'un kullanmış olduğu “haydut devlet” veya “şer eksenli” gibi kavramları kullanmamıştır. Terörizmle mücadele, kitle imha silahlarının önlenmesi, ekonomik yapıdan güçlenme gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Aynı anda insan haklarını geliştirmek için de siyasi diyaloglarda bulunacaktır. Kısaca uygulayacağı politikalar ile demokratikleşmeyi ve küresel işbirliğini savunmuştur.
- ii. Ünelere göre model oluşturma Obama'nın bir diğer yaklaşımı idi. Obama'ya göre demokrasi hiçbir zaman bir ulusa dışarıdan müdahale edilemez ve her toplum kendi kültür ve geleneğine göre bir yol izlemelidir. Bu konuda Bush yönetimini eleştirmiş ve ülkelere göre model oluşturma görüşünde olduğunu belirtmiştir.
- iii. Demokrasi konusu, insan hakları içerisine yerleştirilmiştir. 2010 yılında geliştirilen bir strateji ile, insan haklarının ve demokrasinin yayılması aynı başlık altında toplanmış ve insan haklarına daha çok yer verilmiştir. “Stratejide düşünceleri ifade etme, toplantı yapma, ibadet etmek, liderleri seçme

özgürlükleri ile insan onuru, hoşgörü, eşitlik, adalet” gibi konularda ABD ile aynı değerlere sahip olmanın evrensel olduğu ve bu değerleri kabul eden ülkelerin ABD yönetimine karşı daha iyi yaklaşımlarla ve barışçıl olduğu açıklanmıştır.

- iv. Demokrasi ile ülkelerin kalkınmaları ilişkilidir. Demokratikleşmenin başarılı bir şekilde olması için ülke halklarının yaşamlarında gelişmeler olmalıdır. Obama’ya göre, kalkınma ve insan hakları birlikte değerlendirilmeli ve sonuç olarak da bu iki unsurun birbirlerini güçlendireceğidir (Telatar 2012).

2010 yılında Tunus’ta başlayan ve Mısır, Yemen ve Libya’ya yayılan Arap Baharı’nda Obama yönetiminin uygulayacağı politikanın belirlenmesi zor olmuştur. Zira daha önceki yönetimin demokrasinin yayılması için yapmış oldukları olumsuz imaj verirken ve bu imajı düzeltmek isteyen yönetimin Arap ülkelerinde olan bu demokratikleşme ayaklanmasına nasıl bir karşılık vermesi gerektiği kafaları karıştırmıştır (Telatar 2012).

Arap Baharı olayları Mısır’a da sıçrayınca, Obama yönetimi halk tarafından olup Mısır başkanı Mübarek’in istifa etmesini sağlamak için Mısır ordusu ile işbirliğine gitmiştir (Kurt 2014, s.188 p2). Ordunun desteğinin çekilmesi ile birlikte Mübarek istifa etmiştir. Mısır halkın demokratik taleplerinin desteklenmesi yerine ABD hükümetinin rejimi koruması ön plana geçmiştir. Obama yönetimi bu isteğini ordu aracılığı ile yapmıştır (Kurt 2014, s. 188).

Libya’ya sıçrayan ayaklanmalar neticesinde ABD’nin ilk hareketi Libya’da bulunan Amerikan vatandaşlarını ülkelere geri getirmek olmuştur. Kaddafi’nin halka karşı güç kullanmasının ardından Libya Devlet Başkanı Kaddafi’nin görevini bırakmasını istemiştir. Halka karşı kullanılan güçlerin bitmemesi nedeniyle, ABD güç kullanmak istemesine rağmen Irak’ta karşılaşılan durumdan sonra her hangi bir İslam ülkesine askeri güç kullanmak istememektedir. BM Güvenlik Konseyi’nin 26 Şubat 2011 tarihinde 15 üye ülkenin oybirliği ile Libya’ya ambargo uygulanması kararı alınmıştır. Ancak isyancı sivil halka karşı saldırılarını sürdüren Kaddafi’ye karşı bu defa da uluslararası güvenliği ve barış tehdit edildiği öne sürülerek 17 Mart 2011’de 10 üyenin kabulü ve 5 üyenin de çekimsiz oy kullanması neticesinde “acil ateşkes” talep edilmiş olup Libya üzerinde “uçuşa yasak bölge” oluşturulmuştur. “Şafak Yolculuğu” olarak isimlendirilen ve 19 Mart tarihinde başlatılan operasyonda Libya’ya ilk bombayı Fransa atmış ve operasyonu NATO devir alarak ABD’nin arka planda kalmasına sebep

olunmuştur. Dolayısı ile ABD, hem Libya halkının demokratikleşmesine katkıda bulunmuş oldu hem de askeri operasyona katılmayarak kendini uluslararası arenada göstermemiştir.

Olayların Suriye'ye sıçramasından sonra Esad rejimi göstericilere karşı şiddet uygulamış, ABD'nin çabaları ise bu şiddet eylemlerine karşı yetersiz kalmıştır. Rusya, Çin ve İran'ın BM'de Suriye lehine tarafından oy kullanmalarına karşılık ABD yönetimi Kofi Annan'ı arabuluculuk yapmak için görevlendirmiştir (Kurt 2014, s. 190-191). ABD yönetimi için iki unsur bulunmaktaydı; Birincisi, Esad rejiminin devrilmesi ile birlikte eğer yönetime Sünni bir idare gelir ise Hamas ve İran gibi müttefiklerin kaybedileceği, ikincisi ise oluşacak yeni yönetimin Irak ve İran'daki Şii yönetimlerle ilişkilerinin bozulması risk oluşturmaktaydı. Bu iki unsurdan dolayı Obama nasıl davranacağı konusunda çekimser kalmış ve baskı uygulamak için de yalnızca ekonomik yaptırımlar uygulamıştır (Telatar 2012). ABD yönetimi, Esad'a karşı baskıyı artırmak için AB, Arap Birliği ve bölge ülkeler ile işbirliğine girmiştir.

Obama yönetimi, Arap Baharı ile başlayan ayaklanmalarda, kendi ulusal çıkarlarının korunmasını, demokrasinin Arap coğrafyasında yayılmasına tercih etmiştir.

3.2.2 Donald Trump ve Ortadoğu Politikası

20 Ocak 2017'de göreve gelen ABD yeni Başkanı Donald Trump'ın Ortadoğu için görüşleri biçim ve yönetim olarak farklı olmasına rağmen içerik olarak ABD'nin çıkarları için hareket edeceği bir gerçektir.

Seçim propagandalarını yaparken İsrail'e vermiş olduğu desteğini açıklamış ve göreve gelir gelmez ilk olarak İsrail Başbakanı Netanyahu'yu telefonla aramıştır. Dikkat çekici önemli noktalardan biri Trump'ın Başkanlık genelgesinde yayınlamış olduğu Filistin hakkındaki maddedir. Buna göre "Filistin'i resmi olarak tanıyan ve üyelik veren uluslararası kuruluşlara" verilen yardımların kesilmesi olarak belirtilmiştir. ABD yeni Başkanı döneminde de İsrail-Filistin sorununa yaklaşımların pek de değişmediğini göstermektedir (Telci 2017).

Mısır'da Sisi yönetimine destek vereceğini açıklayan Trump, bu destek ile Mısır'ı yanında görmek istediğini belirtmiş ve göreve gelişinin hemen ardından da ikinci telefon görüşmesini Sisi ile gerçekleştirmiştir. Buna ek olarak da "Müslüman

Kardeşler” hareketinin “terör örgütleri listesine alınması” konusunda bilgi almıştır (Telci 2017).

Alman Bild ve İngiliz Times gazetelerine vermiş olduğu demeçler ile “Suriye’de güvenli bölgeler oluşturulmalı ve bunun maliyetini Körfez’deki müttefiklerimiz karşılamalıdır” şeklindeki açıklamaları Ortadoğu siyasetinde Körfez ülkelerini de dahil edileceğini göstermektedir. Bu açıklamadan çıkarılabilecek bir başka sonuç da devletler ile görüşmeleri kabul edeceği şeklinde olabilir. DAEŞ’e karşı sertleşmesi ve “Radikal İslami terörizmin” ortadan kalkmasını istediğini ifade etmiştir.

15 Nisan 2017 tarihinde Trump hükümetinin imzalamış olduğu bir kararname ile YPG terör örgütüne ağır silahlar dahil olmak üzere, her türlü askeri mühimmatı sağlamaya başlamıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan’ın Beyaz Saray’da yapmış olduğu görüşmede, PYD’nin Türkiye tarafından terör örgütü olarak ilan edildiğini söylemesine rağmen, ABD yönetimi Rakka operasyonunda PYD’ye destek verme noktasında kararlı olduğunu belirtmiştir ve silah sevkiyatına başlamıştır. Verilen silahların içerisinde Obüs topları, Apache saldırı helikopteri ve Hımas füzeleri yer almaktaydı (Arı 2017, s. 512-513).

DEAŞ ile mücadelede PYD’ye destek veren Trump yönetimi PYD’ye üç bin tırlık askeri yardım yapmıştır (Sabah Gazetesi 18 Kasım 2017).

Trump hükümetinin Ortadoğu siyaseti, PKK ve PYD ile ilişkileri zaman içerisinde açıklık kazanacaktır.

3.3 BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ VE YASAL OLMAYAN ÖRGÜTLER

Suriye’de yaşayan Kürtlerin sayısı farklı rakamlarla telaffuz edilse de, son dönemlerde yaşanan olaylar neticesinde Kürt muhalif hareketlerinin ön plana çıkması ile birlikte bu rakamın arttığı gözlemlenmiştir. Suriye Kürtlerinin bölgedeki demografik ve yerleşik düzeni 1921 yılında Türkiye ve Fransa arasında Londra’da imzalanan antlaşmanın bir sonucudur. Suriye sınırlarında Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgeler Kürt Dağı (Afrin), Cezire (Haseke) ve Arap Pınarı (Ayn El Arap)’dır. Türkiye’nin güneydoğusunda bulunan ve çoğunlukla nüfusu Kürtlerin oluşturduğu bazı bölgeler, Suriye sınırları içerisinde kalan Kürt bölgelerinin demografik uzantılarıdır. Kürt nüfusunun en yoğun olarak yaşadığı yer Cezire’dir. Cezire bölge olarak tarıma elverişli bir bölge olduğundan burada yaşayan halk tarımcılıkla uğraşmaktadır. Haseke petrol kaynağı olarak zengin

bir bölge olmasına rağmen, devletin ön gördüğü politikalarla vilayete her hangi bir yatırım yapılmamıştır. Demografik bir denge oluşturmak için Kürtlerin arasına Arap nüfus yerleştirilmiştir. Politik ve ekonomik nedenlerden dolayı Kürtler Suriye devleti ile yakın ilişkilerde bulunmak istemişler ve bundan dolayı da siyasi hareketler ortaya çıkmıştır (Erkmen 2012, s. 14).

Ortadoğu'da sınırların çizilmeye başladığı zamanlarda, Türkiye ve Irak'ta yaşayan Kürtler, Fransız mandası altında olan Suriye sınırları içerisinde yaşamaya başlamıştır. Manda yönetiminde kalan Suriye'de Fransızların "çeşitlilik yaratma politikası" gündeminde Kürtler de dahil olmak üzere farklı etik gruplar Suriye uyruğuna alınmıştır. Fransız politikalarına göre azınlık olarak yaşayan gruplara polis ve orduda görev yapabilmeleri için yerler ayrılmıştı. Bunun yanında Kürtler okul açmak, Kürtçenin resmi dil olarak tanınması ve çoğunluk olarak yaşadıkları bölgelerde Kürt yöneticilerin atanmasını istemelerine rağmen bu talepler Fransız yönetimi tarafından kabul edilmemiştir. 1960'lı yılların başından itibaren Kürtler ve Araplar arasında başlayan siyasi sorunlar nedeniyle Kürtler, Araplar için bir tehdit olarak görülmüş ve Kürtlere sınırlamalar getirilmiştir. Irak'ta 1960 yıllarında başlayan Kürt hareketlenmeleri başarıyla sonuçlanmasının ardından Suriye, Kürtlere yönelik planlı bir yapılanma başlamış ve Kürt toprak ağalarının toprakları çıkarılan toprak reformu kapsamında dağıtılmıştır. Bu reformda Haseke bölgesindeki toprakların yüzde 43'ü el değiştirdiğinden, Kürtleri hedef alan bir reform olmuştur. Buna ek olarak 1962 yılında yapılan nüfus sayımının amacı Irak ve Türkiye'den Suriye topraklarına geçen Kürt sayısını bulmak olarak açıklansa da esas nedenin tarım yönünden zengin kuzeydoğu bölgesinin Arap nüfus yönünden zenginleştirmektir. Yapılan sayımda 1935 yılından itibaren Suriye toprakları üzerinde yaşayan Kürtlere vatandaşlık verileceği söylenmiş ve bunu ispat edemeyenlerin de vatandaşlığının alınacağı belirtilmiştir. Sayım sonrası 120 bin Kürt'ün Suriye vatandaşlığı iptal edilmiştir. Bunun ardından Kürtçenin kullanımı sınırlandırılmış ve yer isimleri değiştirilmiştir. Hafız Esad yönetimi ülkenin farklı yerlerinden Arap Aşiretlerini, Türkiye ve Irak sınırına yerleştirmeye çalışmıştır. Bu planın adına "Arap Kuşağı" denilmiş olup, amacı Suriye ile Türkiye ve Irak Kürtleri arasında bir sınır oluşturmaktır.

Suriye'de yaşayan Kürtlerin kimliksiz olduğu ve bundan dolayı da sorun yaşadığı bilinmektedir. Bu konumdaki kişilere "yabancı" ve "kayıtsız" olarak nitelendirilmiştir.

Yabancı olanlar ev ve toprak sahibi olamıyorlar, mühendis ve doktor olarak görev yapamıyor, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmaları yasaktır, evlilikler de resmi olarak tanınmamaktadır. Kimlikleri olmadığından oy veremezler ayrıca pasaportları olmadığından ülkeden çıkışları olamamaktadır. Kayıtsız durumda olanların resmi kayıtları olmadığından kimlikleri alma hakları da yoktur. Ancak bu durum Beşar Esad yönetiminde değişmiş ve kimliği olmayan kişilere vatandaşlık verilmiştir (Erkmen 2012, s. 16).

Dünya üzerindeki birçok örgüt, ülkelerdeki kaosları, iç savaşları fırsat bilerek güçlenmişlerdir. İşte PYD ve DEAŞ böylesi bir durumda sanki havadan inme gibi ortaya çıkmıştır. Bu örgütlerin eylemleri ile birlikte, hedefte olan Ortadoğu, Orta ve Kuzey Afrika bölgelerinde çatışmalar dinmek bilmiyor.

Bu örgütlerin çıkış noktaları İslam adına kurulmuş olduklarını beyan etmeleridir. İslam ile İslam ülkelerine yapılan kanlı eylemler ile kendilerini her yerde göstermektedirler. Özellikle Suriye ve Irak ülkelerinde yaptıkları eylemler ile ABD gibi ülkelerin planları olan Büyük Ortadoğu Projesine katkı sunmaktadır.

3.3.1 Kürt Hareketleri ve PKK-PYD-YPG

NATO'nun 1950 yılında ve Varşova Paketi'nin 1955 yılında kurulması, Doğu ile Batı arasındaki soğuk savaşın da başlangıcı sayılır (Manaz 2015). 1968 yılındaki öğrenci hareketleri tüm dünyada etkisini göstermeye başlamış ve bundan Türkiye de nasibini almıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekati ile birlikte, Yunanistan başta olmak üzere, Türkiye'ye karşı ittifakların başlaması ile düşman ülkeler de ortaya bir bir çıkmaya başlamıştır (Manaz 2015). Bu yıllarda, "Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri", "Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi" gibi dernekler kurulmaya başlamış ve "Ankara Yüksek Öğrenim Derneği" içerisinde de "Kürdistan Devrimcileri" ismi ile Kürt bir grup hareketlenmeye başlamıştı (Manaz 2015). Abdullah Öcalan'ın da üye olduğu ve "Kürtçü düşüncelere" sahip olan bu grup, Doğu kökenli kişiler ile toplantı düzenlemiş ve "*Kürdistan olarak adlandırılan, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinin, Türkiye'nin sömürgesi olduğu, amaçlarının bağımsız bir Kürt devleti kurmak olduğu, bunun için gizli örgüt kurmak gerektiği*" üzerinde hem fikir olunmuş ve örgütlenme için görüş birliğine varılmıştır, Kürtlerin bağımsızlığı ve özgürlüğü için tek yolun silahlı mücadeleden geçtiği düşünülmüştür (Sökmen 2012, s. 55). Örgütlenme olarak öncelikli

olarak Gaziantep, Urfa ve Diyarbakır pilot bölgeler olarak seçilmiştir. Apocular olarak da tanınan bu örgüt, 27 Kasım 1978 tarihinde Diyarbakır Lice ilçesi Fis köyünde yapılan toplantı ile “Kürdistan İşçi Partisi (Patiye Karkeren Kürdistan)” veya kısa adı ile PKK’yı kurmuş oldular. Bu toplantı da örgütün birinci kongresi olarak kabul edilmiştir (Manaz 2015). Eski İçişleri Bakanı olan İdris Naim Şahin’in 3 Ocak 2013 tarihinde 5. Büyükelçiler Konferansı konuşmasında belirttiği üzere “*Sözde ateşkes ilan ettiği süreçler dâhil hiçbir zaman şiddetten vazgeçmeyen PKK/KCK terör örgütünün nihai hedefi; en başından beri sözde 'Bağımsız Birleşik Kürdistanı kurmaktır'*” olarak açıklama yapmıştır (İçişleri Bakanlığı 2013).

12 Eylül 1980 darbesi sırasında cezaevlerine giren birçok kişi, darbe sonrası özellikle de Diyarbakır Cezaevi’nden çıkanların büyük bir kısmı PKK’ya katılarak dağa çıkmışlardır. Özellikle Filistin kamplarında terör eylemleri için eğitimlerini tamamlayan teröristler, Suriye üzerinden Adıyaman, Dersim ve Sason’a geçerek örgütlenmişlerdir (Aljazeera 2013).

1979-1998 tarihleri arasında Suriye, PKK terör örgütü tarafından bir üs olarak kullanılmış ve Suriye’nin kuzeyinde güçlenmiştir. Terörist başının 1999 yılında vermiş olduğu bilgilere göre saldırıları iki döneme ayırmış ve ilk dönemin “Hilvan-Siverek dönemi” mahalli yani şeyhlere ve ağalara karşı silahlandığını ancak ikinci dönem olarak adlandırdığı saldırılarında ise gerilla taktiği kullanarak hedefin devlet olduğunu açıklamıştır (Aljazeera 2013). Türkiye Cumhuriyetine karşı eylemlerini ve saldırılarını artıran örgüte Suriye başı çekmekle birlikte, Kuzey Irak, Lübnan, Rusya ve Yunanistan destek vermiştir. Örgüt aldığı bu destekle yerleşim köy baskınlarına başlamıştır. Bağdat hükümeti ile olan ilişkileri neticesinde 1988 yılında İran’ın da desteğini alan terör örgütü, genişlemesini sürdürmüştür. Böylelikle terör örgütü, Suriye, İran ve Irak’ta konuşlanmış oldu. İran-İrak savaşını fırsat bilen örgüt, İran’a kaçan Barzani’den arda kalan tüm silahlara el koymuş ve Kuzey Irak’ta boşalan yerlere konuşlanmıştır. ABD’nin 17 Ocak 1991 tarihinde başlatmış olduğu Körfez Savaşı sırasında Kuzey Irak’tan çekilen ordunun hem silahlarına el koymuş hem de Kuzey Irak’a yerleşerek kamplar kurmuştur. PKK bu dönemde elde etmiş olduğu silahlar ile güçlenmiştir (Aljazeera 2013).

Suriye’de en büyük azınlık olarak yaşayan Kürtlerin yoğun olarak bulunduğu Kuzeydoğu Suriye petrol yatakları bakımından zengin bir bölgedir. Yıllardır talep

ettikleri yerler bakımından kendilerinde hak iddia etmekte ve Esad yönetimi tarafından tehdit olarak görülmektedirler. Bununla birlikte Esad yönetimi ile PKK arasında “birlikte yaşama formu” geliştirmiş ve Kürtlerin kendisi için bir tehdit oluşturmasından kurtulmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, Kürt sorununu Türkiye’ye doğru kaydırmaya çalışmıştır (Acun & Keskin 2016).

Türkiye’den köşe bucak kaçan terörist elebaşı Abdullah Öcalan’a kucak açan Suriye yönetimi aynı zamanda Suriye’nin kuzeyinde yaşayan Kürtlere karşı da baskıcı davranmışlardır. Talabani destekli Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ile PKK, Esad rejiminin yardımları ile Kuzey Irak’ta kendi üstlerini kurmuşlardır. Bununla da yetinmeyip PKK’ya katılacak olan Kürtleri askerlikten muaf edileceği de açıklanmıştır. Askerden muaf tutulan Kürtler zamanla PKK içerisindeki en büyük nüfusa sahip olmuşlardır.

ABD’nin Saddam’a karşı kullanmış olduğu Irak Kürtleri bölgede güçlenip PKK’nın bölgede üst kurmasına sebep olmuştur. Batılı ülkelerin ve İran’ın PKK üzerindeki etkileri artmaya başlamışken, Türkiye de baskı kullanarak örgüt kaplarının Lübnan Beka’da bulunan üstlerinin kapatılmasını sağlamıştır. PKK her ne kadar da Suriye’de terör örgütü olarak ilan edilse de Türkiye’ye karşı kullanılmıştır. Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş 1998 yılındaki sert açıklamaları ile ve zamanın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in 1 Ekim 1998 tarihinde TBMM’de yapmış olduğu “Suriye’ye karşı mukabele bulunma hakkı” olduğunu savunan konuşmasının ardından, Mısır ve İran’ın araya girmesi ile Ekim 1998’de Suriye ile Adana Protokolü imzalanmış ve terörist başı Öcalan Suriye’den ihraç edilmiştir. Bu olayın hemen ardından da Suriye’de bulunan PKK üyeleri tutuklanmaya başlanmıştır (Acun & Keskin 2016, s. 9-10).

Yıllarca çete savaşları gibi süren saldırılarda binlerce askerimiz şehit olmuştur. Ancak PKK dış güçler tarafından desteklendiğinden, bir türlü kökü kurutulamamıştır. Burada da baş aktör olarak yine ABD yer almaktadır.

ABD’nin her zaman desteğini alan terörist örgütü, Suriye iç savaşında da kendini göstermiştir. DAESH ile mücadelede PKK kullanılmış olup, DAESH’den boşalan yerlere PKK yerleşmiştir. ABD, PKK ordusunu özellikle Suriye ve Irak’a karşı ve ayrıca Suriye’de oluşabilecek diğer terörist gruplara karşı da PKK’yı kullanmak istemektedir.

1998 yılında Adana Protokolü sonrası terörist başı Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması ve Hafız Esad'ın 2000 yılında ölmesinin ardından, 2003 yılında PKK'nın Suriye kolu olarak Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekitiya Demokrat PYD) kurulmuştur. Suriye'nin kuzeyinde 2011 sonrası etkin olmaya başlayan örgüt, Esad yönetimi tarafından olumlu karşılanmamış ve örgütteki teröristlere karşı tutuklanma emirleri çıkarılmış ve yüzlerce terörist tutuklanmıştır. Bu tutuklanmaların ardından örgüt Kuzey Irak'a hareket etmiş ve Kandil'i kendilerine yer olarak tayin etmişlerdir. 2004 yılında PKK'nın kendi içlerinde çıkan anlaşmazlıklar neticesinde PYD'de ayrılıklar olmuş ve "Rekeftina Demokrat a Kurd ya Suri (Rekeftin)" kurulmuştur. 2005 Şubat'ında lideri olan Kemal Şahin, PKK tarafından Kuzey Irak'ta öldürülmüştür (Orsam 2012).

Arap Baharının etkisi ile 2011 yılında PYD Ayn el-Arap, Haseke ve Afrin bölgelerinde örgütlenmeye başlamış, Esad'ın desteği ile de Suriye'nin kuzeyinde PYD adı altında silahlı militan sayısı artmış ve yapılanmaya başlamıştır. Daha önceleri hapse attığı PYD militanlarını da serbest bırakan Suriye yönetimi aynı zamanda örgüt liderini Suriye'ye davet etmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde PKK/KCK'nın Suriye'de örgütlenmesi kabul edilmiş ve PYD'nin de yapılanmasını sağlamak amacıyla Suriye'deki siyasisi ve silahlanması serbest bırakılmıştır. Esad rejimini destekleyen PYD, Kürtlerin bölgeden çekilmesi ile beraber silahlı yapılanması olan YPG ile bölgeye yerleşti. Kobani olarak adlandırdığımız Ayn el-Arap, 19 Temmuz 2012 tarihinde YPG'nin yönetimine geçmiştir. Girmiş olduğu bölgelerde diğer Kürt partilerini etkisizleşmeye çalışan PYD bölgede hakimiyetini kurmuştur.

DAEŞ'in Ayn el-Arap kuşatmasının ardından ABD ile işbirliği yapan PYD askeri angajman kurmuş ve hava desteği ile birlikte silah yardımı almıştır. Esad rejimi ve ABD'nin desteğini alan YPG, elinde tuttuğu yerleri birleştirmeye çalışmış, bölgede bulunan Türkmenler ve Arapların bir kısmını göçe zorlamış ve Cezire'den Ayn el-Arap bölgesine kadarki yere sahip olmuştur. Suriye iç savaşına dahil olan Rusya ile 30 Eylül 2015 tarihinde görüşmelere başlayan PYD'nin amacı, DAEŞ ve Suriye'de bulunan karşıtlarına da Rusya ile birlikte mücadele etmek ve Akdeniz'e kadar inmekti (Acun & Keskin 2016, s. 11-12).

Balkan araştırma grubunun raporuna göre Almanya'daki askeri üstler kullanılarak Pentagon tarafından Suriye'de bulunan PYD teröristlerine silah gönderildiği yayımlanmıştır. 2015 Eylül'ünden itibaren ABD'nin patlayıcı ve silah temin ettiği ve

teröristleri Pentagon'un eğittiği bilgisi verildi. ABD Savunma Bakanlığı haberine göre PYD'ye yapılacak silah yardımı için 584 milyon dolar ve Sovyet yapımı olan silahların temini için de 900 milyon dolar bütçe ayrıldığı açıklandı. Sovyet yapımı silahların Bulgaristan, Bosna Hersek, Hırvatistan, Romanya, Sırbistan, Çek Cumhuriyeti ve Gürcistan gibi ülkelerden temin edildiği açıklandı (En son haber 2017).

Suriye'deki iç savaş süresince İngiltere, PKK'nın Suriye uzantısı olan PYD ile ilişkilerini sınırlı seviyede devam ettirmeye özen göstermiştir. İkili görüşmelerde müttefiki olan Türkiye'nin konuya hassasiyetine gerekli önemi vermeyen İngiltere, PYD ile görüşmelerini sürdürmüş hatta bazı dönemlerde destek vermeye de çalışmıştır. IŞİD ile olan mücadelede, PYD'ye Batılı ülkelerde oluşan ilgi, medya kurumlarında yapılan propagandalarla öne çıkması, İngiltere'nin de tutumu bu düzlemde değişmiştir. Türkiye'yi oldukça rahatsız eden bu durum karşısında Ankara, PYD ile ilgili hassasiyetini Batılı müttefiklerine açıklamaya başlamıştır. BBC'nin yayınlarında propoganda olarak gösterilen katın militanlara da Türkiye Dışişleri Bakanlığında gerekli tepkiler verilmiştir. EK 2'de TC Dışişleri tarafından yayımlanan ilgili kınamayı bulabilirsiniz.

İngiltere hükümetinin yapmış olduğu açıklamada, sürdüreceği politikaya detaylı olarak bilgi vermiştir. İngiltere'ye göre; PYD'nin savaşan gruplar arasında köklü bir unsur olmadığını ancak IŞİD terör örgütünün köklü tarafların başını çektiğini ve bu terör örgütüne karşı PYD ile koalisyon güçlerin yanında olacağını açıklamıştır. Ancak eğer PYD, Esed yanlısı tutumunu devam ettirirse ve koalisyon güçler ile işbirliğine girmez ise verdiği desteği sürdürmesinin zor olacağını açıklamıştır. 2013 Kasım'ında PYD'nin tek taraflı olarak ilan ettiği geçici bölgesel Kürt idaresinin, İngiltere tarafından Suriyelilerin ortak iradesi olarak görülmediğinden desteklenmemiştir. Raporda ayrıca, Birleşik Krallık tarafından terör örgütü olarak kabul edilen PKK ile PYD'nin ilişkilerinin devam ettiği ve insan haklarına saygılı davranmadığı gözlemlenmiştir deniliyor (Zengin 2015, s. 8).

Uluslararası insan hakları örgütlerinin beyanatlarında Suriye'nin kuzeyine hakim olan PYD'nin insan temel hak ve özgürlüklerine karşı davrandığı belirtilmiştir. 2014 Haziran ayında İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün yayımlanmış olduğu raporda, PYD'nin kontrolünde olan bölgelerde Kürt siyasi parti üyelerinin tutuklanarak sessizleştirildiği, PYD'ye muhalif birçok kişinin faili meçhul cinayetler ile ortadan kaldırıldığı veya

kaybolduğu, küçük çocukların YPG için savaşlara katılmalarını zorlandıklarını açıklamıştır (Under Kurdish Rule makalesinden aktaran Zengin 2015, s.8). Uluslararası Af Örgütünün 13 Ekim 2015 tarihinde yayımlanmış olduğu rapora göre; Suriye'nin kuzeyinde yaşayan sivillerin PYD tarafından göçe zorlandığı ve köylerinin yıkıldığı yazılmıştı. Bu yapılanların da savaş suçu derecesinde olduğu ayrıca açıklanmıştı. Bunun üzerine İngiltere Savunma Bakanı Michael Fallon'un vermiş olduğu ve Hürriyet Gazetesi'nin 12 Kasım 2015 tarihinde "PYD'nin yaptıkları kabul edilemez" başlıklı yazısında; bölgede bulunan Türkmen, Arap ve Kürt sivillerinin zorla yerlerinden edilmeleri, başka yerlere göç ettirilmesinin ve PYD'nin kendisine hedef olarak koyduğu demografik bölgelere erişiminin kabul edilemez olduğunu açıklamış aynı zamanda da Türkiye'nin konu hakkındaki hassasiyetine destek verdiğini açıklamıştır.

"NATO, Avrupa'nın savunmasında büyük önem taşımaktadır. İttifakın Türkiye'ye daha fazla güvence veren önlemler sağlanmasının idaresinde, Rusya'nın Türkiye'ye ve güneye karşı giriştiği diğer zorlayıcı davranışlarının önlenmesinde kilit rol oynaması gerekir. NATO'nun vereceği bir kararı önceden belirleyemsek de müttefikler şu anda, halihazırda mevcut olan önlemler kapsamında, en iyi şekilde destek ve güvence verme yollarını gözden geçirmektedir. Birleşik Krallık, Türkiye'yi destekleme konusunda kesin bir kararlılığa sahiptir. NATO'nun herhangi bir talebini değerlendirmeye hazır durumdayız."

Zengin'in (2015) Birleşik Krallık İngiltere Parlementosu Dış İlişkiler Komitesi sayfasından alıp yayınlamış olduğu resmi olmayan görüşme bilgiye göre; PYD sözcüsü ile 4 Haziran-30 Kasım 2014 tarihleri arasında yapılan görüşme sayısı 2, PYD lideri Salih Müslim ile de 1 Aralık 2014-31 Mart 2015 tarihleri arasında da 1 kez görüşme yapılmıştır. 25 Mart 2015 tarihinde Birleşik Krallık parlementosunda konuşma yapan Salih Müslim İngiltere ile işbirliğinin devam etmesi gerekliliğini açıklamıştır. Görüşmelerin yapılması bile İngiltere'nin PYD'ye desteğini açıkça gösteriyordu.

29 Şubat 2016 tarihli AA haber sayfasındaki "İngiltere'nin Suriye'deki Operasyonları Sembolik" başlıklı yazısında DAEŞ hedeflerine yönelik operasyonların sembolik olduğunu değerlendiren uzmanların görüşleri belirtilmektedir. Habere göre 2 Aralık 2015 tarihinde İngiltere Parlementosunda onaylanan DAES'e karşı Irak'ta yürütölen operasyonuna Suriye de eklenmiştir. İskoç Küresel Formu direktörü Dr. John MacDonald'ın açıklamasına göre Cameron'un parlementoya ve halka vermiş olduğu

sözleri yerine getiremediğini ve Suriye’de önemli bir rol üstlenemediğini, Brimstone füzelerinin de geniş bir şekilde kullanılmadığı şeklinde açıklamalarını yaptı. London School of Economics Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Dr. James Strong’a göre ise de İngiltere’nin Suriye’de bulunması askeri operasyondan çok sembolik olduğunu ifade etti. King’s College Savunma Çalışmaları Bölümü öğretim üyesi Bill Park ise ABD ile beraber hareket etme kaygısı olduğunu açıklıyor.

9 Ağustos 2016 tarihli Aljazeera Türk haber sitesindeki “İngiltere’den Suriye’ye askeri üs” başlıklı habere göre; İngiliz özel kuvvetlerin koordinasyon ve eğitim için Suriye’de askeri üs kurduğunu açıklamaktadır. Ürdün ve Irak sınırına yakın El Tenef bölgesinde kurulan üssün, IŞİD ile mücadele muhaliflerin eğitimi ile kullanılacağı da ayrıca belirtiliyor.

8 Nisan 2017 tarihli Milliyet Gazetesi “İngiltere Dışişleri Bakanı Rusya gezisini iptal etti” başlıklı haberinde 10 Nisan 2017 tarihinde Rusya’ya yapacağı ziyareti Suriye’deki gelişmeler nedeniyle iptal eden İngiltere Dışişleri Bakanı Boris Johson’un açıklamasına göre önceliğinin ABD ve G7 ülkeleri ile Suriye’de ateşkes sağlamak için “sürecin başlaması yönünde adımlar atılması gerekliliğini açıklamaktadır. Ayrıca Rusya’ya çağrı yapan Johson, Esad rejiminin siviller üzerinde kimyasal silah kullanmasında Rusya’nın savunma yapmasını üzücü bulduğunu ve Suriye’deki savaşın son bulması için politik çözüm için birlikte çalışması gerektiğini savundu.

9 Nisan 2017 tarihli Hürriyet Gazetesi “Esad’sız çözüm mesajı” başlıklı yazda verilen habere göre; Suriye’deki hava üssünün ABD tarafından vurulmasından sonra Washington yönetiminin açıklamasına göre Esad, başta olduğu sürece çözümün olmayacağı ve barışın Suriye’de görülemeyeceği yönündedir. Ayrıca İngiltere Savunma Bakanı Fallon ise Esad yönetimine Rusya’nın verdiği desteği çekmesini istedi. ABD’nin BM Büyükelçisi Nikki Haley, Suriye’deki rejimin değişmesi gerektiğini söylemesi üzerine, Trump’ın Suriye politikasındaki kopuşu olarak yorumlandı. Esad’ın başta olduğu sürece, siyasi çözümün olamayacağı da belirtildi. İngiltere ise Rusya’yı İblid’deki kimyasal silah saldırısından dolayı suçladı. Fallon’un Sunday Times gazetesine vermiş olduğu açıklamada, Rusya’nın Esad ile artık birlikte olmaması gerektiği ve barış için birlik olunması gerektiğini söylemekteydi. Barış için sunulan çözümler; Esad’ın rejimi bırakması, siyasi geçiş süresi için temsilci hükümet kurulması ve Rusya’nın Suriye’ye desteğini çekmesi olarak açıklamıştır.

27 Nisan 2017 Sabah Gazetesi başlığı olan “İngiltere Suriye’de askeri operasyona kapıyı kapatmadı” başlıklı haberinde İngiltere Dışişleri Bakanı Boris Johnson’un ABD’nin Suriye yönetimine uygulanabilecek olası askeri hareketına İngiltere’nin de katılabileceğini açıkladı.

3.3.2 DEAŞ

Suriye ve Irak’ta ele geçirdiği topraklar ve düzenlediği kanlı eylemler ile 2004’de adını duyuran terör örgütü DEAŞ, Ebu Musab el-Zerkavi tarafından 1999’da Tevhid ve Cihad Örgütü adı altında Afganistan’da kurulmuştur. Kuzey Irak’a 2001 yılında gelip örgütlenmiş ve ABD’nin Irak’ı işgalinden sonra ABD askeri güçlerine karşı düzenlemiş olduğu eylemler ile duyulmaya başlanmıştır. Irak el Kaide’si adıyla veya “Tanzim Kaidat el-Cihad fi Bilad el-Rafidayn” olarak da bilinen adıyla Irak’ta bulunan küçük gruplarla birleşerek adını Ocak 2006 tarihinde “Mücahitler Şura Konseyi” olarak kullanmaya başlamıştır (İçişleri Bakanlığı 2017, s. 6).

Kurucusu Ebu Musab el-Zerkavi’nin ABD kuvvetleri tarafından Haziran 2006 tarihinde öldürülmesinin ardından, örgütün başına Ebu Hamza el-Muhacir geçmiştir. Örgütün yayınlamış olduğu video ile 15 Ekim 2006 tarihinde Anbar, Bağdat, Kerkük, Diyala, Ninova ve Selahaddin bölgelerini tamamını ve Babil’in bir bölümünün de içinde olduğu İslam Devletini kurduğunu tüm dünyaya açıklamıştır. Kurulan bu yeni devletin adının Irak İslam Devleti olduğu da ayrıca açıklanmıştır (İçişleri Bakanlığı 2017, s. 6).

Nisan 2010’da örgütün başına geçen Ebu Bekir el-Bağdadi, Irak ve çevresinde gücünü artırmaya başlamıştır. ABD’nin 2011 yılında Irak’tan çekilmesini fırsat bilerek daha geniş alanlara yayılmış ve Irak’ta yaşayan Sünni Müslümanlara baskı yapmaya başlamıştır. Bu dönemde Suriye’de başlayan iç savaş bölgede bir boşluk olmasına sebep olmuştur. Bu boşluğu değerlendiren Bağdadi, bölgede güçlenmek için eylemlere başvurmuştur. 2012 Temmuz ayında “Duvarları Yıkma” hareketini internet üzerinden başlatmış, hapishane baskınları ve bomba yüklü araçlar ile intihar saldırıları düzenlemiştir. Hapishanede olan tutukluları kaçırmak için militan yapmıştır. Şia mezhebini hedef alarak tüm dünyaya bu mezhebe karşı olduğunu bildirmiştir. Selefi mezhebine bağlı olan IŞİD, mezhebinin inancı olan cihad kavramını tüm eylemlerinde kullanmıştır. Irak Şam İslam Devleti veya kısaca IŞİD, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından DEAŞ olarak telaffuz edilmiştir. Cumhurbaşkanı’nın açıklamasına göre “İslam, anlamı barış

olan kelimededen türemiştir. Anlamı barış olan bir din asla teröre müsaade etmez ve DEAŞ bir terör örgütüdür. Dikkat edin İŞİD ismini de kullanmıyorum DEAŞ diyorum” olarak açıklamada bulundu (Haberler 2016). Avrupa medyasında DAESH ve ABD’de yaygın olarak kullanılan kısaltmaları ise ISIS ve ISIL’dir (Haberler 2016).

Beşar Esad ile Suriye’de bulunan muhaliflerin kurmuş olduğu Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) arasındaki savaş giderek artmaya başlamıştır. El-Kaide’nin savaşa dahil olması ise 2012 yılında gerçekleşmiştir. İç savaşı bir araç olarak gören bu terörist grupların asıl sebebi Esad rejimine karşı savaşmak değil, Suriye toprakları üzerinde İslam şariat kanunları ile yönetilebilecek Sünni İslam devletini kurmaktır. El-Nusra 23 Ocak 2012’de yine yayımlanmış bir video ile kurulduğunu bildirmiştir. El Nusra Suriye toprakları üzerinde özellikle kuzey Suriye’de etkili olmuş ve militan sayısını her geçen gün artırmayı başarmıştır (Cülük 2015).

Rakka 2012 yılında El Nusra tarafından işgal edilmiştir. Böylelikle örgüt bölgedeki en güçlü “Radikal İslamcı” örgüt olmuştur. Bu gelişmeler Bağdadi’nin ilgisini çekmiş ve 2013 yılının Nisan ayında Irak İslam Devleti ile El Nusra’nın birleştiğini ve yeni kurmuş oldukları devletin adının da Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ) olduğunu açıklamıştır (Beşiroğlu’ndan aktaran Cülük 2015).

2013 Şubat ayında El Kaide’nin yapmış olduğu bir açıklama ile Suriye’de bulunan İŞİD’i artık tanımadığını ve Suriye temsilcilerinin El Nusra’nın olduğunu açıklamıştır. Bunun hemen ardından Suriye’de bulunan Rakka ile birlikte birçok kent İŞİD tarafından işgal edilmiştir. Irak coğrafyasında da Musul ve Felluce’yi işgal ederek genişlemesini sürdürmüştür (Beştaş 2014).

10 Haziran 2014’de Musul’u ele geçiren DEAŞ, hilafetin geldiğini 28 Haziran 2014’de ilan etmiştir. DEAŞ’ın bağlı olduğu El-Kaide bu hareketlerin neticesinde DEAŞ ile tüm bağlarını kesmiştir. Suriye İnsan Hakları Gözleme raporunun Ağustos 2014 açıklamasına göre DEAŞ’ın Suriye’de olan savaşçılarının 50.000 kişi, Irakta ise 30.000 kişi olduğu açıklanmıştır. CIA raporuna göre 2014 Eylül’ünde Irak ve Suriye’de toplam 20.000 ile 31.500 kişi arasında savaşçı olduğu bildirilmiştir (Hürriyet Gazetesi 2015).

10 Haziran 2014 tarihinde TC Musul başkonsolosluğuna düzenledikleri baskın ile 49 çalışanı ve ailelerini rehin aldıklarında Türkiye’de ve tüm Dünya’da geniş tepkiler aldılar. 11 Haziran 2014’de “Kayara Hava Üssü”nü işgal etmişlerdir. İŞİD’in toprak işgalleri bununla sınırlı kalmayıp Tikrit, Şurkar, Ed Dur ve birçok belde, köy ve bölgeyi

işgal ederek topraklarını genişletmeye başlamıştır. Ülkede bulunan önemli petrol kuyularını da işgal etmiştir. Kerkük'e doğru hareket etmeye başlayan IŞİD'e Peşmergeler karşı çıkmış ve kontrolü sağlamış olsalar da birçok Türkmen ailesinin buradan göç etmesine sebep olmuştur (Beştaş 2014).

Suriye ve Irak'taki toprakların işgalinin sonucunda ABD Başbakanı Barack Obama'nın talimatı ile IŞİD'e karşı hava saldırıları düzenlenmiştir. Kürtler ve IŞİD arasındaki birçok yerleşim yerinde (Şengal, Rabia, Kerkük) çıkan çatışmalar sonucunda Peşmergeler kendileri için önemli olan cephelerden çekilmek zorunda kalmışlardır. Peşmergelerin çekilmesi ile IŞİD bu yerlerde üstünlük sağlamış ve bölge halkının göç etmesine neden olmuştur. Şengal'de yapmış olduğu katliamların basına sızmasının ardından ABD, Fransa, İngiltere ve birçok ülke Kürtlere destek vereceklerini açıklamış ve ABD'nin düzenlemiş olduğu hava saldırısının ardından Kürtler kaybetmiş olduğu topraklara yeniden sahip olmuştur. Bu olaylar yaşanırken Türkiye ise Suriye ve Irak sınırına askeri güç yığmaya başlamıştır (Beştaş 2014).

Ne İslam ile ne de bölgesel kültürler ile alakası olmayan, bunun yanında sapkın bir din anlayışına sahip olan DEAŞ bir terör örgütü olup dini çarpıtarak eylemlerde bulunmaktan çekinmiyor. Bu eylemlerden en büyük zararı İslam adına dünyadaki Müslümanlar görmektedir. Gerçekleştirdiği intihar saldırıları ve canlı bomba eylemleri ile Batı ülkelerinde Müslüman kişilere karşı önyargı ile yaklaşılmasını ve her bir Müslümanın potansiyel tehlike olarak görülmesine neden olmuştur. Bu ve buna benzer olaylar ile gayri Müslim ülkelerde İslamofobi giderek artmış ve birçok ülke vatandaşlarını korumak için Müslüman olan kişileri ülkelerine almamayı ön görmüşlerdir. ABD Başkanı Donald Trump'ın başlattığı ve tartışmalara neden olan 6 ülke vatandaşlarına, Libya, İran, Suriye, Sudan, Somali ve Yemen, seyahat yasağı 29 Haziran 2017 tarihinde 90 gün olarak yürürlüğe girdi (Euronews 2017).

30 Eylül 2013 tarih ve 5428 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile DEAŞ Türkiye tarafından terör örgütü olarak kabul edilmiştir (İçişleri Bakanlığı 2017, s.16). AB, El-Kaide altında ve BM Güvenlik Kurulu kararı ile DEAŞ'ı terör örgütü olarak görmüştür. ABD 2004'de yabancı terörist örgütleri listesinde Irak El-Kaidesi olarak gösterse de 2014'de Irak ve Levant İslam Devleti olarak revize etmiştir. Birleşik Krallık ve Fransa da DEAŞ'ı terör örgütü olarak listelerine almıştır. Rusya ise 2014'de Yüksek Mahkeme kararı ile terör

örgütü ve yasaklı organizasyon adı altında terör örgütü olarak ilan etmiştir (İçişleri Bakanlığı 2017).

Örgüt yapmış olduğu eylemler ile toplumlar üzerinde ve insanların algısında “dehşet hissi” uyandırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca kontrol etmeyi ve yayılmayı planladıkları coğrafi bölgeler içerisinde Suriye ve Irak ile birlikte Kuzey ve Ortadoğu Afrika ve uzak dış çevre olarak adlandırdıkları Amerika, Asya ve Avrupa gelmektedir.

Örgütün acımasız ve insanlık dışı infazları da tüm dünyada bilinmektedir. Yapmış oldukları infazları internetten yayınlamaları en çok tercih ettikleri yöntemlerden biridir. İnfaz çeşitleri içerisinde öne çıkanlar insanları yakma, kafa kesme ve belirli bir yükseklikten insanları aşağıya atma gibidir. Amerikalı gazeteci James Foley’in başının kesilerek infaz edildiği görüntüleri tüm dünyayı derinden yaralamış ve ABD’ye de bu kafa kesme ile sözde mesaj vermişlerdir (Milliyet Gazetesi 2014).

DEAŞ’ın yapmış olduğu eylemlerden biri de kadın esirleri pazarlarda satmak. DEAŞ’ın mücahitlerinin finansmanının ve gelirlerinin karşılanması amacıyla esir kadınları pazarda satıyorlar. Irak’ta öldürülen bir üst düzey yöneticisinin üzerinde bulunan yazıda “Hristiyan ve şeytana tapan kadınların” satıldığı ve yaş aralıklarına göre fiyat belirlendiği yazılmıştır. Belirtilen fiyatlara göre; 1-9 yaş arasındaki kızların fiyatı 200 bin Dinar yani 370 Türk lirası iken 40-50 yaş arasındaki kadınların fiyatları da 50 bin Dinar yani 92 Türk Lirası olarak belirlenmişti. Diğer yaş grupları için de liste oluşturulmuştur (Milliyet 2015). Irak Türkmen Cephesi Başkanı Erşet Salihî’nin vermiş olduğu bilgiye göre 2016 yılında beş bin Yezidi ve beş yüz Türkmen kadının esir olduğu açıklanmıştır. Bu kadınların Suriye’nin Rakka kentinde bulunan er-Rık köle pazarında satıldığı açıklanmıştır (A haber 2016). DEAŞ daha da ileri giderek, militanları ile cinsel ilişkiye girmek istemeyen 19 Ezidi kadını bir kafes içerisine koyup diri diri yaktı. Yine aynı habere göre BM raporuna göre IŞİD’in elinde tahmini olarak 3500 Ezidi kadın ve çocuk olduğu belirtiliyor. Kadınlar seks kölesi, çocuklar ise canlı bomba olarak kullanılmaya zorlanılıyorlar (CNN Türk 2016).

DEAŞ’ın hakimiyeti dışındaki topraklarda uyguladığı eylemler arasında bombalı ve silahlı saldırılar ve intihar eylemleri mevcuttur. Dünyanın birçok değişik yerinde canlı bomba saldırıları ve silahlı saldırılar ile yüzlerce masum insanı öldürmüşlerdir. Örgüt

içerisinde yalnız kurt adı verilen, kimseye danışılmadan eylem düzenlenebileceği söylenen ve en küçük eylemin bile memnuniyet vereceği belirten söylemler ile örgütteki teröristler cesaretlendiriliyor.

DEAŞ terör örgütünün çeşitli ülkelerde düzenledikleri ve saldırılarda zarar gören, sivil ve masum insanların öldüğü bazı saldırılar;

21 Eylül 2013 – Irak,

13 Kasım 2015 – Fransa, 7 ayrı saldırı,

3 Aralık 2015 – ABD Kaliforniya,

28 Şubat 2016 – Irak Bağdat'taki Şii bölgesi,

22 Mart 2016 – Belçika Brüksel Havalimanı,

26 Mart 2016 – Irak Bağdat,

3 Temmuz 2016 – Irak Bağdat'ta bulunan bir alışveriş merkezi,

14 Temmuz 2016 – Fransa Nice (İçişleri Bakanlığı 2017 s28).

Türkiye'de ise gerçekleştirdikleri önemli terör saldırıları arasında; 10 canlı bomba, 1 bombalı saldırı ve 3 silahlı saldırı bulunmaktadır. Bu saldırılarda 304 kişi hayatını kaybederken 1338 kişi de yaralanmıştır (İçişleri Bakanlığı 2017, s. 32).

DEAŞ'ın İstanbul Sultanahmet Meydanında 12 Ocak 2016 tarihinde düzenlemiş olduğu bombalı saldırıda içinde turistlerin de olduğu 10 kişi hayatını kaybetmiş ve 15 kişi de yaralanmıştı (BBC Türk 2016). Yine DEAŞ'ın 28 Haziran 2016 tarihinde İstanbul Atatürk Havalimanı Dış Hatlar Terminaline düzenlediği silahlı saldırıda 10'u yabancı olmak üzere 42 kişi yaşamını yitirmiş ve 239 kişi de yaralanmıştı. Teröristler silahlı saldırı sonrası üzerindeki bombaları patlatmışlardır (BBC Türk 2016). 1 Ocak 2017'nin ilk saatlerinde İstanbul'da bulunan Reina gece kulübüne düzenlenen saldırıda 11 Türk vatandaşı ile 25 yabancı uyruklu kişi hayatını kaybetti. Silahlı saldırıyı IŞİD üstlendi. IŞİD'e göre Türkiye, Hristiyanların koruyucusudur ve askeri operasyonlar devam ettiği müddetçe, saldırılarının devam edeceğini açıkladı (BBC 2017).

ABD'nin 2003 yılı sonrası Irak'ta kurmuş olduğu "Geçici Koalisyon Otoritesi"nin (GKO) yapmış olduğu politikalar neticesinde ve bir nolu kararı gerekçesi ile Irak ordusunun en üst dört rütbeye sahip olan askerlerinden hiçbirinin devlet işlerinde çalıştırılmayacağı yönündeki kararı neticesinde otuz bine yakın profesyonel askerin

terhis edilmesine ikinci bir karara neden olmuştur. Her iki karar neticesinde üç yüz bin asker işsiz kaldığından potansiyel birer militan durumuna gelmiştir (Erdoğan ve Deligöz 2015, s. 8).

Fırat Kalkanı Operasyonu ile DEAŞ'ın elinde bulunan 200 kadar köy, ilçe, belde ve mezra teröristten temizlenmiş, yaklaşık üç bin terörist imha edilmiş ve bu yerlerden göç eden yaklaşık yüz bin kadar Suriyeli tekrardan topraklarına kavuşmuştur. Bölgede bulunan DEAŞ'ın temizlenmesi için Türkiye ABD ile ortak bir operasyon düzenlemek istese de, ABD tarafından olumlu bir yanıt gelmemiştir. ABD, bölgede bulunan PYD ile işbirliğine girerek göndermiş olduğu bin tırdan fazla mühimmat ve silah yardımı ile bu terör örgütünü gereğinden fazla silahlandırmış ve ordu haline gelmesine olanak sağlamıştır. DEAŞ işgal ettiği birçok yeri boşaltıp büyük boyutlu çatışma olmadan PYD'ye teslim etmiştir (Karataş 2017).

DEAŞ'ın elinde olan Irak Türkmen kenti Telafer, Irak ordusu birlikleri tarafından terör örgütünden temizlendi. Böylelikle kalesi durumunda olan Telafer'i kaybeden DEAŞ aynı zamanda ikmal hattını da yitirmiş oldu. DEAŞ'ın kontrolünde kalan yerler ise Kerkük'ün batısında olan Havice bölgesi ile Irak'ın Suriye sınırı olarak kalmıştır (Haber 3 2017)

Türkiye tarafından yürütülen Fırat Kalkanı Harekatı ve DAES'ten kurtarılan Cereblus neticesinde terör örgütü hem maddi hem de manevi olarak çöküş yaşamıştır. Ernst and Young danışmanlık şirketi ile Uluslararası Radikalleşme ve Siyasi Şiddet Araştırmaları Merkezi'nin ortak çalışmaları sonucunda DEAŞ terör örgütünün 2014 yılında 1.9 milyar dolar olan gelirinin 2016 yılında 870 milyon dolara düştüğü hesaplanmıştır. 2014 yılında Musul'un işgalinden sonra gelirinin artmasının bir sebebi de halktan toplamış olduğu vergilerdi. Ancak Fırat Kalkanı ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin ve Özgür Suriye Ordusunun, Suriye içlerine kadar ilerlemesi ve bölgeyi terörist örgütlerinden temizlemesi bu maddi kaybın esas nedenidir (Milliyet Gazetesi 2017).

Tutar'a göre (2017) Musul'un 10 Haziran 2014 işgalinin ardından Suriye topraklarına sahip çıkmak isteyen DEAŞ'ın iki hedefi vardır; Birincisi Türkiye'yi iki farklı yönden kuşatmak ve ikincisi de Türk ve Kürt ittifakını bozmak. Birinci hedefi Suriye'de yapılan

Fırat Kalkanı ile Irak'ta gerçekleşen Musul/Başika hareketi fena halde bozguna uğrattı. İkinci planla YPG'ye adı üstünde DEAŞ ile mücadelede Suriye'de açılan topraklar ile Kürtlerin yaptıkları bağımsızlık referandumu ile Türk-Kürt ittifakına bomba yerleştirmektedir.

Afganistan eski Devlet Başkanı Hamid Karzai'ye göre; Afganistan'da bulunan DEAŞ'ın ABD'nin uyguladığı projelerden biri olduğunu açıkladı. Afganistan'a getirilen teröristlerin belirli amaçları olduğunu ve ABD tarafından desteklendiğini söyledi. Karzai'ye göre terörle mücadele için Afganistan'da olan ABD'nin buna rağmen terörist hareketlerin arttığını belirtmektedir (Yeni Şafak 2017).

Türkiye için ulusal güvenlik tehdidi oluşturan DEAŞ'a karşı kurulan Uluslararası Koalisyon, Türkiye aktif üyesidir, bölge için barışı tekrardan kazanmak amaçlı çalışmalarını sürdürmektedir. Türkiye bu koalisyona yetenek ve milli imkanları ile katkı sağlamaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri 24 Temmuz 2015 tarihinden beri meşru müdafaa hakkını kullanarak BM Şartı'nın 51. maddesine göre, BM Güvenlik Konseyi kararları uyarınca, Suriye topraklarındaki DEAŞ'ı hedef almış ve Türkiye topraklarına saldırı düzenleyen gruplara angajman kuralları çerçevesinde müdahale etmektedir (Dış İşleri Bakanlığı 2017). Mücadele Küresel Koalisyonu hava kuvvetlerinin desteği ile 24 Ağustos 2016'de Türkiye Fırat Kalkanı Operasyonu'nu başlattı. TSK Özgür Suriye Ordusu'na vermiş olduğu destekle 243 yerleşim yerini içeren 2015 kilometrekarelik alanı terör örgütünden temizlemiş ve 2647 DEAŞ militanını etkisiz hale getirmiştir (Dışişleri Bakanlığı 2017).

2017 yılının ilk aylarından beri IŞİD güç kaybetmeye başlamıştır. DEAŞ/İŞİD bölgelerden temizlendikçe PKK/YPG bu alanlarda kontrolü ele alıyor. PYD Suriye'de aktör olarak bile kabul edilmezken, ABD bayrakları ile Suriye tarım bölgelerini ve petrol sahalarını kontrol etmektedir (Kurt 2017).

ABD'nin desteği ile 9 Eylül 2017'de başlatılan operasyonla PKK/PYD Irak sınır hattında bulunan Deyrizor ilinin kırsalında bulunan "Konoko" isimli en büyük gaz üretim tesisinin kontrolünü ele geçirdi. DEAŞ'ın bölgeden çekildiği ve PKK/PYD terör

gruplarının Fırat Nehri doğusunda bulunan ve Suriye'nin enerji kaynaklarının neredeyse üçte birini oluşturan 11 petrol yatağını da ele geçireceği açıklandı. Sözü edilen petrol yataklarının yönetimi 3 yıldır DEAŞ'da idi ve bu kuyular sayesinde milyonlarca dolar kazanç elde etmiştir. İran'ın kara, Rusya'nın ise hava desteğini alan Esad, DEAŞ'ı bu petrol yataklarından uzaklaştırmıştır (Haber 7 2017).

4. SONUÇ

Batılı ülkelerin, İslam ve Türk toprakları üzerinde egemenlik kurma hakkına sahip olma düşünceleri neticesinde tüm Dünya'ya yayılmış olan BOP, ülkeleri bazen bir arada bazen de birbirleri ile savaşıyor duruma kadar getirmiştir.

Ortadoğu'da bulunan toprakların petrol yatakları ile zengin olması, yapay devletlerin kendilerine toprak ve dolayısı ile de özerklik istemeleri, Ortadoğu'yu bir cadı kazanına dönüştürmüştür. Yıllarca süren savaşlar neticesinde, binlerce sivil halk ve asker şehit olmuştur.

ABD Başkanı Bush ile ateşlenen ve üzerinde planların yapıldığı sözde Arap ülkelerinde reformlar gerçekleştirmek ve demokrasiyi bu ülkelere yerleştirmek olan plan yürürlüğe bir kez daha girmiştir. Daha sonraları bu planına Kuzey Afrika ülkelerini de katarak Dünya'ya demokrasiyi yerleştirmeyi hedeflemekteydi. Ancak tüm Ortadoğu'yu şuanda incelediğimizde ülkelerin bu topraklarda çıkar ilişkisi daha çok gündeme oturmuştur.

Suriye, Arap Baharından önce de sorunları olan bir ülke idi ancak ekonomisi, ticareti, çevre ülkeler ile ilişkileri gelişmekte olan, insanların rahat ve huzurla yaşayabildiği, kendine yetebilen bir ülke idi. Savaş ile birlikte ülke barut kokusuna bürünmüş ve deyim yerinde ise cehennemi andırmaktadır.

İngiltere ve ABD'nin müdahaleci yaklaşımlarından dolayı Rusya'ya karşı yaklaşan Suriye, bir müddet sonra Çin ve İran ile de yakınlaşması büyük güçlerin kendi içlerinde de polemikler oluşturmuştur.

Suriye, Rusya'nın kendisine verdiği maddi destekle, ABD yönetimine karşı direnmeyi sürdürmüş olmasına rağmen, Rusya'nın dağılması ile birlikte, ABD tüm Dünya'ya hakim olmak istemekte özellikle de Rusya'nın elinde olan tek geçiş noktasına sahip olmak istemektedir.

Suriye krizinin başlangıcında çözüm bulmak ümidi ile ABD'ye yaklaşan Türkiye, özellikle Trump'ın başkanlığa gelişinden itibaren birbirleri ile çatışmaktadırlar. Türkiye'nin NATO müttefiği olan ABD, PKK'yı çok uzun yıllardır hem askeri malzeme hem de eğitim açısından beslemektedir. Amaç Türkiye'nin doğu topraklarının ve Suriye topraklarının bir kısmını ele geçirip Kürtlerin dolayısı ile de PKK'nın özerk bölgede yaşamasını amaçlamaktadır. Dolayısı ile hem Suriye krizinde hem de

Türkiye'nin toprak bütünlüğü açısından ABD ile olan ilişkiler sonuç alınamayan bir noktaya gelmiştir.

Türkiye ve Rusya, kendi aralarında olan bazı anlaşmazlıklara rağmen, Suriye krizinde çözüm bulmak ümidi ile beraber çalışmışlar ve birçok konuda hem fikir olmuşlardır. Astana'da Mayıs 2017 tarihinde bir araya gelen Türkiye, İran ve Rusya'nın garantörlüğünde "Çatışmasızlık Bölgeleri" olarak ilan edilen bölgelerde altı aylık bir süre için çatışmalar durdurulmuştur. Bu üç devletin ortaklaşa yapmak istediği; çatışmaların durması ile birlikte bölgede insani yardımların ulaştırılması ve yerleşim yerlerinin yaşanır boyutlara getirilip, göç eden halkın evlerine döndürmek istenmesiydi. Suriye üzerinde etkin olarak hareket eden bu üç devlet, ortak bir yapıda buluşmuş ve bölgede olan sorunların giderilmesi için stratejik bir üretim sağlamışlardır.

ABD'nin bölgeye girmesi ile birlikte Suriye uzun bir süre İsrail ile uğraşamayacağından, bu konudaki müttefiki olan İran'ı sessiz bırakacaktı. Dolayısı ile İsrail konusunda İran tek başına kalacaktı.

Trump'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı General Mike Flynn'ın verdiği demeçte yeni kurulan hükümetin Kürtlere büyük önem verdiği ve destek verileceğini, ayrıca gelecek yıllarda bağımsız bir Kürdistan devletinin kurulacağını söylemiştir. Aynı Başkan Trump'ın peşmerge ve Kürdistan ile alakalı görüşlerinin ne olduğu sorusuna yanıt olarak da; "Bu soru beni mutlu etti. Peşmerge en kahramanca mücadeleyi veren güçlerdendir. Peşmergeyle birlikte yürüttüğüm çalışmalar, bana Peşmergenin, çok yetenekli bir yönetime ve önemli bir örgütlenme yapısına sahip olduğunu gösterdi. IŞİD'in tamamen yok edilmesi için ABD'nin daha fazla yardımına ihtiyaçları var. Peşmerge genelde bütün Orta Doğu coğrafyasında özelde ise Irak'ta çok gururlu bir sorumluluğu yerine getiriyor. Peşmerge'nin, ABD tarafından daha fazla desteklendiğini görmeyi çok isterim. Aynı zamanda Kürdistan'ın da bölgedeki önemli konumu ve istikrarı sağlaması beni çok mutlu ediyor." Ayrıca Kürdistan televizyonunda konuşan Flynn, "Bana göre Kürtler, bu güne kadar rastladığım en kahraman topluluklardandır" ifadesini kullandı. ABD ve koalisyon ülkelerinin kurulacak bağımsız Kürdistan devletine destek vermesinin önemini vurgulayan Flynn daha sonra konuşmasına şu sözleri eklemiştir: "Bana göre yeni bir Ortadoğu şekillenecek ve Irak ile Suriye bütünlüğünü koruyamayıp dağılacak. Ortadoğu'da üç veya dört yeni devletin doğacağı

kanaatindeyim ve gelecekte bir bağımsız Kürdistan'ı göreceğimizi söyleyebiliriz." (Kuzu 2017, s. 279).

Flynn'ın da aktardığı gibi ABD'nin esas planı bölgede Kürdistanı kurup, İsrail ile müttefik olarak İran, Irak, Suriye ve Türkiye'ye karşı bir güç elde etmektir. Çünkü İsrail, tüm Müslüman ülkelerin arasında kalmakla, bölgede yalnızlaşıyordu. Bölgede ABD kontrolünde ve silahlı bir Kürdistan'ın kurulması hem İsrail hem de ABD için Ortadoğu politikalarında ve bölgenin içerisinde olması bakımından büyük bir avantaj sağlayacaktı.

ABD ile Rusya bu kriz döneminde her ne kadar da bir birleriyle zıt olsalar da, bölgenin DEAŞ'dan temizlenmesi için beraber çalışmışlar ve Rusya bölgeyi havadan bombalamıştır.

Araplar ile Amerikan politikası tamamen birbirine zıt olduklarından, bölgede barışın sağlanması ile birlikte Amerika'nın burada ne kadar süre ile askeri üs ve diğer olanaklardan yararlanabileceğini merak edilmektedir. ABD'nin planlarında yalnızca Suriye değil, Irak, Türkiye ve Arap Yarımadasında da üstünlüğünü kurmak istemesi gayet aşırıdır. ABD'nin, Suriye topraklarında askeri varlığının ne kadar süreceği veya istediği zaman artırabileceği ve bu bölgede üstünlüğünü öne çıkarması Rusya tarafından kabul edilebilecek bir durum değildir. Eğer böyle bir durum ile karşı karşıya kalınırsa, ABD kendini Suriye topraklarında özgür hissedecek ve her an Suriye'de yeni bir kaosa neden olabilecektir. Sivil halka karşı yapılacak herhangi bir hareketi fırsat bilip Suriye ordusuna saldırıda bulunabilir ve Rusya'nın yardımı olmaz ise, Suriye ordusu ABD'ye karşı savunma yapamaz. ABD'nin arkasına yaslandığı konu IŞİD olduğuna göre ve bu sorun da kalktığına göre ABD neden hala daha Suriye topraklarında kalmak istemektedir? Buna karşılık olarak da Rusya Devlet Bakanı Vladimir Putin, Suriye'de daimi olarak kalacak Tartus ve Hmeymim'de konuşlanacağını açıklamıştır.

Görülen o ki, ABD ve Rusya iki güç, ABD istilacı ve Rusya da korumacı, olarak Suriye topraklarında konuşlanmışlardır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Arı, T., 2017a. *Geçmişten günümüze Ortadoğu, siyaset, savaş ve diplomasi Cilt 1*. Alfa Akademi, Bursa, 7. Baskı
- Arı, T., 2017b. *Geçmişten günümüze Ortadoğu, Irak, İran, ABD, petrol, Filistin sorunu ve Arap baharı Cilt 2*. Alfa Akademi, Bursa, 1. Baskı
- Dam, V. N., 2000. *Suriye'de iktidar mücadelesi Esad ve Baas Partisi yönetiminde siyaset ve toplum*. A.Çalkıvık ve S. İdiz (Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık (orijinal basım tarihi 1996).
- Doster, B., 2012. *Arap Baharı Özelinde Rusya'nın Suriye politikası, Arap Baharı ve Suriye*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, ss47-51
- Baar, J., 2011 *Kırmızı çizgi paylaşılmayan toprakların yakın tarihi*. İstanbul, Pegasus Yayınları 1. Baskı. Çeviren Ekin Can Göksoy
- Kaynak, M., 2004 *Büyük Ortadoğu Projesi* Röportaj Faruk Bilgin. İstanbul, Nadir Kitap
- Kuzu A., 2017. *Yeni bir Dünya düzenine doğru Donald Trump make America great again (Amerika'yı yeniden yüceltmek)* İstanbul, Kariyer Yayıncılık 1. Baskı.
- Manaz, A., Dr., 2015. *Türkiye'ye yönelik terör odaklar*. İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık
- Özkoç, Ö., 2008. *Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış politika (1943-1991)* Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Tezler Dizisi: 17,.
- Yılmaz, S., 2016. *Rusya neden Suriye'de?* Ankara, Yazar Yayınları

Sürelî Yayınlar

- A Haber 8 Mart 2016. *DAEŞ'in elindeki esir kadınların dramı* [online], <http://www.ahaber.com.tr/dunya/2016/03/08/daesin-elindeki-esir-kadinlarin-drami> [erişim tarihi 30 Eylül 2017]
- AA 2017. *İngiltere'nin Suriye'deki operasyonları sembolik* [online], 29 Şubat 2016, <http://aa.com.tr/tr/dunya/ingiltere-nin-suriye-deki-operasyonlari-sembolik/529126> [erişim tarihi 30 Ağustos 2017]
- Abdulnassır Cemal & Dursun Davut 2009. Türkiye Diyaet Vakfı, İslam Araştırmaları Merkezi, Cilt 07, Sayfa 299 <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=070299> [erişim tarihi 15 Aralık 2017]
- Acun Can & Keskin Bünyamin, 2016 ;*PKK'nın Kuzey Suriye örgütlenmesi PYD-YPG* [online] https://setav.org/assets/uploads/2016/12/20160222181213_pkknin-kuzey-suriye-orgutlenmesi-pyd-ypg-pdf.pdf [erişim tarihi 4 Kasım 2017] SETA Yayınları 61 1.Baskı 2016 İstanbul
- Alagöz Emine, 2010 *Yükselen Güç Çin'in Dünden Bugne Dış Politikası* [online], <http://www.bilgesam.org/incele/865/-yükselen-guc-cin%E2%80%99in-dunden-bugune-dis-politika-analizi/#.WbU5M8hJbIV> [erişim tarihi 10 Eylül 2017]
- Aljazeera Türk, 2013. *PKK nasıl kuruldu ve güçlendi?* [online], <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/pkk-nasil-kuruldu-ve-guclendi> 26 Aralık 2013 [erişim tarihi 24 Kasım 2017]
- Aljazeera Türk, 2017. *İngiltere'den Suriye'ye askeri üs* [online], 9 Ağustos 2016 <http://www.aljazeera.com.tr/haber/ingiltereden-suriyeye-askeri-us> [erişim tarihi 30 Ağustos 2017]
- Altunışık Meliha, 2009. *Ortadoğu ve ABD: Yeni bir döneme girilirken* [online], <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/209531> Ortadoğu Etütleri, Temmuz 2009, Cilt 1, Sayı 1, ss69-81 [online erişim 25 Kasım 017]
- Ataman Muhittin, Nisan 2012. *Suriye'deki iktidar mücadelesi: Baas rejimi, toplumsal talepler ve uluslararası toplum* [online]. http://file.setav.org/Files/Pdf/20121126132435_setasuriye_de_iktidar_mucadelesi.pdf Seta Rapor (Siyaset, Ekonomi ve toplum Araştırmaları Vakfı, No:6 Ankara [erişim tarih 19 Eylül 2017]
- Aydın Sadri, 15 Nisan 2016. *Baas'ın Yükselişi* [online]. <http://www.siyasalhayvan.com/baasin-yukselisi/> [erişim tarihi 24 Eylül 2017]

- Aydınlık 25 Ocak 2017. *Çin: Başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız bir Filistin kurulmalı* [online]. www.aydinlik.com.tr/dunya/2017-ocak/cin-baskenti-dogu-kudus-olan-bagimsiz-bir-filistin-kurulmalı [erişim tarihi 12 Eylül 2017]
- BBC Türk 12 Ocak 2016. *Davutoğlu: Sultanahmet'teki saldırının faili yabancı uyruklu DEAŞ üyesi* [online]. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160112_sultanahmet_patlama [erişim tarihi 30 Eylül 2017]
- BBC Türk 29 Haziran 2016. *Atatürk Havalimanı'nda saldırı: 42 ölü* [online]. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160628_istanbul_havalimani_saldiri [erişim tarihi 30 Eylül 2017]
- BBC Türk 5 Ocak 2017. *Reina saldırısı hakkında neler biliniyor?* [online]. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38486486> [erişim tarihi 30 Eylül 2017]
- Bianet, *İsrail-Filistin sorununun tarihçesi* [online], <http://bianet.org/bianet/bianet/53881-ısrail-filistin-sorununun-tarihcesi#1948> [erişim tarihi 10 Ağustos 2017]
- Beştaş Ali, 2014. *Bir IŞİD panoraması* [online], <http://www.surecanaliz.org/tr/makale/ali-bestas-bir-isis-panaromasi> [erişim tarihi 20 Ekim 2017]
- Beycan.net 2015. *1916 Sykes-Picot Antlaşması* [online]. <http://www.beycan.net/1059/1916-sykes-picot-antlasmasi.html> [erişim tarihi 17 Eylül 2017]
- Bölükbaşı Süha, 1999. *Türkiye ve İsrail: Mesafeli yakınlıktan stratejik ortaklığa* [online], Liberal Düşünce, Kış 1999, s138-152 <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/13/10-suha-bolukbas%FD-turkiye-ve-ısrail-mesafeli-yakinliktan-stratejik-ortakl%FDga.pdf> [erişim tarihi 22 Ekim 2017]
- Buzpınar Tufan, 2009. *Suriye* [online], Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Araştırmaları Merkezi, İslam Ansiklopedisi, cilt 37, sayfa 551-552 <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=d370551> [erişim tarihi 16 Eylül 2017]
- Can Sadık 2011. *Suriye Esad krallığı: Hafız Esad'dan Başsar Esad'a* [online]. <http://www.sadikcan.com/suriye-esad-kralligi-hafiz-esaddan-bassar-esada.html> [erişim tarihi 15 Aralık 2017]
- Chen Yiyi, 2015. *Çin, İsrail'le Filistin arasındaki ihtilafa müdahil olmaya mahkum* [online], <http://www.dunyabulteni.net/yazar/yiyi-chen/20201/cin-ısraille-filistin-arasindaki-ihtilafa-mudahil-olmaya-mahkm> Dünya Bülteni 15 Mayıs 2015 [erişim tarihi 12 Eylül 2017]

- CNN Türk, 8 Haziran 2016. *IŞİD seks kölesi olmaya direnen 19 Ezidi kadını yakarak öldürdü* [online], www.cnnturk.com/dunya/isid-seks-kolesi-olmaya-direnen-19-ezidi-kadini-yakarak-oldurdu [erişim tarihi 30 Eylül 2017]
- Cülük Ahmet. 21 Ocak 2015. *IŞİD'in dünden bugüne gelişimi ve geçirdiği dönüşüm* [online], <http://akademikperspektif.com/2015/01/21/isidin-dunden-bugune-gelisimi-ve-gecirdigi-donusum/> [erişim tarihi 18 Ekim 2017]
- Değerli Sarıkoyuncu Esra, 2008. *İngiltere'nin doğu (şark) politikası (1882-1914)* [online], Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı:14, Nisan, sayfa: 1-15, <http://www.akademikbakis.org/eskisite/14/ingiltere.pdf> [erişim tarihi 27 Ağustos 2017]
- Demirel Gözde, 2016. *Uluslararası Aktörlerin Suriye politikası* [online], Orsam Ankara Uluslararası Öğrenciler Akademisi, Ortadoğu Çalışmaları İhtisas Atölyesi Öğrenci Makaleleri Derlemesi, Aralık 2016 Ankara ss 149-157 <http://www.orsam.org.tr/files/ihtisasatolyesi/2016.pdf#page=154> [erişim tarihi 23 Eylül 2017]
- Deniz Şadiye, 2012. *Ortadoğu'nun yeniden inşasının yapı bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi üzerine bir analiz* [online], Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt 5 Sayı 20 Kış 2012 ss 168-183 http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt5/cilt5sayi20_pdf/2_tarih/deniz_sadiye.pdf [erişim tarihi 14 Ekim 2017]
- Deyupoğulları Canan, 2012. “Şam Baharı”ndan “Arap Baharı”na Beşar Esad Suriyesi [online] <http://www.uiportal.net/sam-baharindan-arap-baharina-besar-esad-suriyesi.html> 25 Şubat 2012 [erişim tarihi 4 Kasım 2017]
- Doğru Haber, 2013. *Suriye 1980'lerden bu yana kimyasal silah üretiyor* [online] 23 Ağustos 2013 <https://dogruhaber.com.tr/haber/95162-suriye-1980lerden-bu-yana-kimyasal-silah-uretiyor/> [erişim tarihi 27 Ağustos 2017]
- Doster Barış, 2012. *Bir Bölgesel Güç Olarak İran'ın Ortadoğu Politikası* [online], Ortadoğu Analizi, Ağustos 2012 Cilt 4 Sayı 44 s:44-51 <http://www.orsam.org.tr/files/OA/44/4barisdoster.pdf> [erişim tarihi 30 Ağustos 2017]
- Ehli Beyt Haber, 6 Ocak 2017. *İmad Hamis: İran-Suriye ilişkileri uluslararası ilişkilerde görülmemiş örnektir* [online], <http://www.ehlibeythaber.net/imad-hamis-iran-suriye-iliskileri-uluslararasi-iliskilerde-gorulmemis-ornektir/> [erişim tarihi 5 Eylül 2017]
- Ekrem Erkin, 2012 *Çin'in Suriye sorunu üzerindeki temel çıkarları: Rusya Faktörü* [online], <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-cinin-suriye-sorunu-uzerindeki-temel-cikarlari-rusya-faktoru/1119> SDE, Stratejik Düşünce Enstitüsü 12 Temmuz 2012 [erişim tarihi 23 Eylül 2017]

- Eliçalışkan M., 2014. *Coğrafya Dünyası* [online], <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/suriye.htm> [erişim tarihi 5 Ağustos 2017]
- En son haber 16 Eylül 2017. *ABD, yasadışı yollardan temin ettiği silahları PYD'ye verdi* [online], <http://www.ensonhaber.com/abd-yasadisi-yollarla-temin-ettigi-silahlari-pydye-verdi.html> [erişim tarihi 5 Kasım 2017]
- Erdemol Mustafa, 08 Ekim 2015. *Çin Suriye'yle neden ilgileniyor?* [online], www.birgun.net/haber-detay/cin-suriye-yle-neden-ilgileniyor-91632.html [erişim tarihi 22 Eylül 2017]
- Erdoğan Şemsettin ve Deligöz Ergün, Mayıs 2015. *Irak Şam İslam Devleti (İŞİD): Gücü ve Geleceği* [online], http://www.kho.edu.tr/akademik/enstitu/savben_dergi/141/2.pdf Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi Cilt 14 Sayı 1, 5-37 [erişim tarihi 1 Ekim 2017]
- Erkal Mustafa, (tarih belli değil). *Küreselleşme ve Dinler Arası Diyalog* [online], <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuoskon/article/view/1023006046/1023005570> [erişim tarihi 30 Ağustos 2017]
- Erkmen Serhat, 2012 *Suriye'de Kürt Hareketleri* [online], http://www.orsam.org.tr/eski/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201286_127%20yeni_raporson.pdf Ortadoğu Stratejik Araştırmaları Merkezi Rapor no 127, Ağustos 2012
- Ermağan İsmail ve Üstündal Emin, 2014 *Çin'in Orta doğu Politikaları* [online], <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/219654> [erişim tarihi 10 Eylül 2017]
- Ertürk Kenan, Temmuz 2011. *Suriye'yi doğru anlamak!* [online], 21. Yüzyıl Sayı 31 ss45-51 http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/8kenan_erturk.pdf [erişim tarihi 18 Eylül 2017]
- Euronews 30 Haziran 2017. *Trump'ın 6 Müslüman ülkeyi kapsayan seyahat yasağı başladı* [online], <http://tr.euronews.com/2017/06/30/abd-6-ulkeyi-kapsayan-seyahat-yasagi-basladi> [erişim tarihi 30 Eylül 2017]
- Fidan Giray, Mart 2011. *Çin-Arap Dünyası İlişkileri: Eski Köye Yeni Adet* [online], 21. Yüzyıl, sayı 27 sayfa 53-59 <http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/214.pdf> [erişim tarihi 10 Eylül 2017]
- Fidan Giray, 18 Şubat 2013. *Tarihten Günümüze Asya'da Çin Merkezli Kültür Alanı* [online], http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/25722/tarihten_gunumuze_asyada_cin_merkezli_kultur_alani [erişim tarihi 10 Eylül 2017]
- Gözen Ramazan, 2001. *Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Gelişimi ve Etkileri* [online], <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354821> [erişim tarihi 22 Ekim 2017]

- Günel Altuğ, 2012. *Büyükortadoğu Projesi ve Türkiye* [online], <http://www.medyaokuryazar.com/wp-content/uploads/2012/12/gmep.pdf> [erişim tarihi 14 Ekim 2017] s156-164
- Gürbüz Kahraman 2015. *Hatay, su ve terör sorunları ekseninde Türkiye-Suriye ilişkileri* [online]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, 256 sayfa.
- Haber 3 28 Ağustos 2017. *ABD'nin yeni Ortadoğu planı deşifre oldu* [online], www.haber3.com/dunya/ortadogu/abdnin-yeni-ortadogu-plani-desifre-oldu-haberi-4880011 [erişim tarihi 3 Ekim 2017]
- Haber 7 23 Eylül 2017. *Terör örgütü PKK/PYD en büyük kaynağı ele geçirdi* [online] <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/2431130-teror-orgutu-pkkpyd-en-buyuk-kaynagi-ele-gecirdi> [erişim tarihi 4 Kasım 2017]
- Hürriyet Gazetesi 10 Haziran 2011. *Erdoğan'dan Esad ailesine sert mesaj* [online], <http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-esad-ailesine-sert-mesaj-18003148> [erişim tarihi 4 Kasım 2017]
- Haberler.com 19 Ekim 2016. *Cumhurbaşkanı Erdoğan "İŞİD değil, DEAŞ" dedi, Hangisi doğru?* [online], <https://www.haberler.com/cumhurbaskani-erdogan-isisid-degil-deas-dedi-8874739-haberi/> [erişim tarihi 30 Eylül 2017]
- Haberler.com, 13 Nisan 2017. *Filistin Dışişleri Bakanı El-Maliki Çin'de* [online], www.haberler.com/filistin-disisleri-bakani-el-maliki-cin-de-9495079-haberi/ [erişim tarihi 13 Eylül 2017]
- Hürriyet Gazetesi, 12 Kasım 2015. *PYD'nin yaptıkları kabul edilemez* [online], <http://www.hurriyet.com.tr/pydnin-yaptiklari-kabul-edilemez-40013362> [erişim tarihi 30 Ağustos 2017]
- Hürriyet Gazetesi 23 Temmuz 2015. *İŞİD (DAEŞ, DEAŞ, DAİŞ) NEDİR? Nasıl ortaya çıktı? El Bağdadi kimdir?* [online], <http://www.hurriyet.com.tr/isisid-daes-deas-dais-nedir-nasil-ortaya-cikti-el-bagdadi-kimdir-29600590> [erişim tarihi 1 Ekim 2017]
- Hürriyet Gazetesi 9 Nisan 2017, *Esad'sız çözüm mesajı* [online], 9 Nisan 2017 <http://www.hurriyet.com.tr/esadsiz-cozum-mesaji-40422303> [erişim tarihi 30 Ağustos 2017]
- Hürriyet Gazetesi 2017, *İran Suriye'de uzun menzilli füze fabrikası kurdu iddiası* [online], 16 Ağustos 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/iran-suriyede-uzun-menzilli-fuze-fabrikasi-kurdu-iddiasi-40551602> [erişim tarihi 5 Eylül 2017]

- İçişleri Bakanlığı 2013. *İçişleri Bakanı Şahin'in 5. Büyükeçiler Konferansı konuşması*” Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, Basın Açıklaması, No: 2013/03 [erişim tarihi 17 Şubat 2018]
- İçişleri Bakanlığı 2017. *Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi* [online], Temmuz 2017, http://sahipkiran.org/wp-content/uploads/2017/07/Turkiyenin_DEAS_ile_Mucadelesi_-_Turkeys-Fight-with-ISIS.pdf [erişim tarihi 29 Eylül 2017]
- İlim ve Medeniyet 12 Eylül 2016. *Suriye ve Irak Ekseninde Baas Partisi* [online] <http://www.ilimvemedenyet.com/suriye-ve-irak-ekseninde-baas-partisi.html> [erişim tarihi 19 Eylül 2017]
- İnce Erdal 2017. *Suriye'de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye Tarih ve Günce 2017* Cilt 1 Sayı 1 ss.261-275.
- İzafet, 28 Şubat 2013. *Suriye siyasi tarihi* [online]. <http://www.izafet.net/threads/suriye-siyasi-tarihi.703464/> [erişim tarihi 16 Eylül 2017]
- Karabulut Bilal 2007. *Karadeniz'den Ortadoğu'ya uzanan bir dış politika: geçmişten günümüze Suriye-Rusya ilişkileri* [online], Karadeniz Araştırmaları, Sayı 15, Güz 2007 s:67-88 <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/karadearas/article/viewFile/5000052638/5000049957> [erişim tarihi 7 Eylül 2017]
- Karadeniz Murat, 5 Şubat 2017. *Dünden bugüne Suriye özel Dosyası, Suriye bu hale nasıl geldi?* [online], <http://www.islamveihvan.com/suriye-bu-hale-nasil-geldi.html> [erişim tarihi 16 Eylül 2017]
- Karataş Orhan 21 Eylül 2017. *Barzani kalleşliğinde DEAŞ'ın rolü* [online], <http://www.ortadogugazetesi.net/haber.php?id=62755> [erişim tarihi 3 Ekim 2017]
- Kemalov İlyas, 2012. *Rusya'nın Ortadoğu Politikası* [online], ORSAM Rapor No:125 Temmuz 2012 http://www.orsam.org.tr/eski/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2012714_rapor125.pdf [erişim tarihi 7 Eylül 2017]
- Keyvan Özlem, 10 Şubat 2017. *Çin'in Suriye Politikası* [online], <https://ankasam.org/cinin-suriye-politikasi/> [erişim tarihi 22 Eylül 2017]
- Kırcalı Fuat, 2 Mayıs 2011. *11 Eylül ve Irak savaşı sonrası Türkiye'nin Ortadoğu politikası* [online] <http://politikakademi.org/2011/05/11-eylul-ve-irak-savasi-sonrasi-turkiyenin-ortadogu-politikasi/> [erişim tarihi 29 Ekim 2017]
- Kona Gamze, 2011. *Yeni Irak, yeni Ortadoğu ve Türk dış Politikası* [online] http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/yeni_irak_yeni_ortadogu_ve_turk_dis_politikasi_125b694c-f4d8-4a0d-8047-920213aeebce.pdf TASAM Stratejik Öngörü cilt 9 sayı 101 [erişim tarihi 29 Ekim 2017]

- Köprülü Kazım, 2017. *Ortadoğu'da Birleşik Arap Devleti denemeleri* [online] <https://www.stratejikortak.com/2017/12/ortadoguda-birlesik-arap-devleti-denemeleri.html> [erişim tarihi 15 Aralık 2017]
- Köylü Murat, 2015. *Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Türkiye ve Suriye* [online], <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/uiibd/article/view/5000145478/5000140200> Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 2015 s:85-100 [erişim tarihi 14 Ekim 2017]
- Kurt Selim, Eylül 2014 *Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikaları* [online], www.researchgate.net/publication/272832439_SOĞUK_SAVAS_SONRASI_AB_D%27NIN_ORTADOĞU_POLITIKASI Tarih Okulu Dergisi Yıl 7, Sayı 19 ss167-197 [erişim tarihi 25 Kasım 2017]
- Kurt Veysel, 29 Ağustos 2017. *DEAŞ miadını doldurdu mu?* [online] <http://www.setav.org/deas-miadini-doldurdu-mu/> [erişim tarihi 5 Kasım 2017]
- Mercan Hüseyin Muhammed, 2010. *Beşar Esad dönemi Suriye dış politikasında süreklilik ve değişim* [online] http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu8%20makale/muhammed_hus_eyin_mercan.pdf Akademik Orta Doğu Cilt 4 Sayı 2, 2010 ss 103-118
- Milliyet Gazetesi 20 Ağustos 2014. *IŞİD'den korkunç infaz* [online], <http://www.milliyet.com.tr/isid-ten-korkunc-infaz-diyarbakir-yerelhaber-344271/> [erişim tarihi 30 Eylül 2017]
- Milliyet Gazetesi 3 Ocak 2015. *IŞİD'in köle pazarında Türklere ayrıcalık!* [online], <http://www.milliyet.com.tr/isid-in-kole-pazarinda-turklere-gundem-1993494/> [erişim tarihi 30 Eylül 2017]
- Milliyet Gazetesi 19 Mayıs 2016. *Sykes-Picot anlaşması nedir?* [online], <http://www.milliyet.com.tr/sykes-picot-anlasmasi-nedir--gundem-2247554/> [erişim tarihi 17 Eylül 2017]
- Milliyet Gazetesi 22 Şubat 2017. *DEAŞ iflasın eşiğinde* [online], <http://www.milliyet.com.tr/deas-iflasin-esiginde-dunya-2400611/> [erişim tarihi 5 Ekim 2017]
- Milliyet Gazetesi 8 Nisan 2017. *İngiltere Dışişleri Bakanı Rusya Gezisini iptal etti* [online] <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-ingiltere-den-flas-dunya-2428762/> [erişim tarihi 30 Ağustos 2017]
- Muslimport, 2016. *Çin'den İran, Mısır ve Suud'a ziyaret, Filistin'e destek* [online] 24 Ocak 2016 <http://www.muslimport.com/cinden-iran-misir-ve-suuda-ziyaret-filistine-destek-3253h.htm> [erişim tarihi 13 Eylül 2017]
- Oğuz Cem Mustafa 2014. *Birlik arzusunda araçsallaşan sosyalizm: Baas Partisi'nde sosyalist düşüncenin niteliği* Atılım Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 4 Sayı 1 ss25-41

- Oktaý Hasan, 2016. *AKP'nin Suriye politikasının değişmesi ve değişimin PYD'ye olası yansımaları* [online], 28 Haziran 2016 <http://www.kafkassam.com/akpnin-suriye-politikasinin-degismesi-ve-degisimin-pydye-olasi-yansimasi.html> [erişim tarihi 22 Ekim 2017]
- Omar Adil Muwafaq, 2017. *Son gelişmeler ışığında Türkiye'nin Irak ve Suriye dış politikası* [online] <https://ankasam.org/son-gelismeler-isiğında-turkiyenin-irak-ve-suriye-dis-politikasi/> [erişim tarihi 14 Ekim 2017]
- Orsam 2012. *Suriye'de Kürt Hareketleri* [online] http://www.orsam.org.tr/eski/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201286_127%20yeni_raporson.pdf [erişim tarihi 11 Kasım 2017] Ortadoğu Stratejik Araştırmaları Merkezi, Ağustos 2012 Rapor no 127
- Özekmekçi İnanç, 2005. *Türkiye'nin Doğu Sınırında Yeni bir güç: Çin* [online] <http://dispolitikaforumu.com/wp-content/uploads/2013/05/cin.pdf> Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dii Politika Formu [erişim tarihi 21 Eylül 2017]
- Öztürk Burçak, 2014 *Dosya: 35 madde ile Türkiye Suriye ilişkileri* [online], <https://onedio.com/haber/turkiye-suriye-293864> 25 Nisan 2015 [erişim tarihi 4 Kasım 2017]
- Pars Today, 2017. *İran Bęyükelçisi: İran ve Suriye ilişkileri özel ve stratejiktir* [online], http://parstoday.com/tr/news/iran-i61345-%C4%B0ran_b%C3%BCy%C3%BCkel%C3%A7isi_%C4%B0ran_ve_suriye_ili%C5%9Fkileri_%C3%B6zel_ve_stratejiktir 13 şubat 2017, [erişim tarihi 5 Eylül 2017]
- Sabah Gazetesi 7 şubat 2016 *İşte Ortadoğu'yu kan gölüne çeviren iki batılı: Sykes ve Picot* [online], <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2016/02/07/iste-ortadoguyu-kan-golune-ceviren-iki-batili-sykes-ve-picot-1454829054> [erişim tarihi 17 Eylül 2017] Erhan Afyoncu makalesi
- Sabah Gazetesi, 27 Nisan 2017. *İngiltere Suriye'de askeri operasyona kapıyı kapatmadı* 27 Nisan 2017 [online], <http://www.sabah.com.tr/dunya/2017/04/27/ingiltere-suriyede-askeri-operasyona-kapiyi-kapatmadi> [erişim tarihi 30 Ağustos 2017]
- Sabah Gazetesi 18 Kasım 2017. *ABD, PYD'ye 3 bin TIR silah gönderdi* [online], www.sabah.com.tr/gundem/2017/11/18/abd-pydye-3-bin-tir-silah-gonderdi [erişim tarihi 25 Kasım 2017]
- Salık Nuri, 2011. *Beşar Esad dönemi Suriye dış politikasında pragmatizm ve Türkiye-Suriye ilişkilerinin geleceği* [online], <http://www.orsam.org.tr/files/OA/35/1nuri.pdf> [erişim tarihi 4 Kasım 2017] Orsam Ortadoğu Analizi Kasım 2011, Cilt 3 Sayı 35 s20-32
- Salık Nuri, 2016. *Suriye tarihinin dönüm noktası: 8 Mart 1963 darbesi* [online], http://www.academia.edu/29305055/Suriye_Tarihinin_D%C3%B6n%C3%BCm_Noktas%C4%B1_8_Mart_1963_Darbesi [erişim tarihi 8 Ağustos 2017] Academia Eylül-ekim 2016 Cilt:8 Sayı:76

- Sinkaya Bayram, 2011. *İran-Suriye İlişkileri ve Suriye’de Halk İsyanı* [online], Ortadoğu Analizi, Osram Eylül 2011 Cilt 3 Sayı 33, <http://www.orsam.org.tr/files/OA/33/4bayram.pdf> [erişim tarihi 1 Eylül 2017]
- Sinkaya Bayram, 2011. *Geçmişten günümüze Türkiye’nin Ortadoğu politikası ve batı etkisi*, [online], Adam Akademi, 2011/1: 79-100 http://www.academia.edu/1099895/Ge%C3%A7mi%C5%9Ften_G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCze_T%C3%BCrkiye_nin_Ortado%C4%9Fu_Politikas%C4%B1_ve_Bat%C4%B1_Etkisi [erişim tarihi 22 Ekim 2017]
- Sökmen İnci Aşkın, 2012. *İdeolojik boyutu ile PKK terör örgütü*, [online], Doktora Tezi, TC Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara. http://www.kho.edu.tr/Dokuman/enstitu/tezler/Askin_Inci_Sokmen.pdf [erişim tarihi 17 Şubat 2018]
- Sözcü Gazetesi 28 Temmuz 2017 *Rusya en az 49 yıl daha Suriye’de* [online]. <http://www.sozcu.com.tr/2017/dunya/rusya-en-az-49-yil-daha-suriyede-1950361/> [erişim tarihi 9 Eylül 2017]
- Stratejik Ortak 11 Haziran 2016. *Baas Partisi’nin İdeolojisi ve Tarihi* [online], www.stratejikortak.com/2016/06/baas-partisi-nedir.html [erişim tarihi 19 Eylül 2017]
- Suriye Devrimi 2015 *Hafız Esad döneminde Suriye* [online], <http://suriyedevrime.com/hafiz-esad-doneminde-suriye/> [erişim tarihi 15 Aralık 2017]
- Şahin Mehmet, 2010. *Türkiye’nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim* [online], http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu8%20makale/mehmet_sahin.pdf Akademik Orta doğu Cilt 4, Sayı 2, 2010 [erişim tarihi 29 Ekim 2017]
- Telatar Gökhan, 2012. *Barack Obama’nın Dış Politikasında Demokrasinin Yayılması Misyonu* [online], <http://alternatifpolitika.com/makale/barack-obama-nin-dis-politikasinda-demokrasinin-yayilmasi-misyonu> Alternatif Politika Cilt 4 Sayı 1 Şubat 2012 [erişim tarihi 25 Kasım 2017]
- Telci İsmail, 2017. *Turmp’ın Başkanlığı Ortadoğu için ne anlama geliyor?* [online], www.setav.org/trumpin-baskanligi-ortadogu-icin-ne-anlama-geliyor/ SETA 29 Ocak 2017 [erişim tarihi 25 Kasım 2017]
- Time Türk 6 Ocak 2014. *İsrail, Hibullah’ın yeni füzelerini neden sorun ediyor?* [online], www.timeturk.com/tr/2014/01/06/israil-hizbullah-in-yeni-fuzelerini-neden-sorun-ediyor.html [erişim tarihi 9 Eylül 2017]
- Tutar Bercan, 2017. *Referandum DAEŞ projesinin son aşamasıdır* [online], <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/bercan-tutar/2017/09/24/referandum-deas-projesinin-son-asamasidir> [erişim tarihi 5 Ekim 2017]

- Türkiye dış İşleri Bakanlığı *Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri* <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> [erişim tarihi 14 Ekim 2017]
- Rusya'nın Sesi, 11 Aralık 2014 *Esad: Rusya'nın tavrı krizin çözümünü kolaylaştırıyor* [online], https://tr.sputniknews.com/rsfmradio.com/2014_12_11/Esad-Rusya-nin-tavri-krizin-cozumunu-kolaylastiriyor/ [erişim tarihi 9 Eylül 2017]
- Sputniknews, 19 Ağustos 2016. *Çin, Suriye'de daha aktif rol üstlenecek* [online], <https://tr.sputniknews.com/analiz/201608191024470663-cin-suriye-ortadogu-destek/> [erişim tarihi 22 Eylül 2017]
- Ulusun Şayan, 2009. *Şark Meselesi'nden Sevr'e Türkiye* [online], ÇTTAD, VIII/18-19 (2009/Bahar-Güz) s:229-256 [erişim tarihi 26 Ağustos 2017] http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi%2018-19%20yeni/12-%20sayan%20Ulusun.pdf
- Umar Ömer, 2002. *Suriye'de Fransız emperyalizmi* [online], Fırat Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi Cilt 12, Sayı 1 Sayfa 297-310, Elazığ 2002 <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt12/sayi1/297-310.pdf> [erişim tarihi 17 Eylül 2017]
- Uygur Kayahan, 2016. *Suriye'ye Çin de geldi* [online], Güneş 11 Ekim 2016 <http://www.gunes.com/yazarlar/kayahan-uygur/suriyeye-cin-de-geldi-725672> [erişim tarihi 23 Eylül 2017]
- Valansi Karel 2008. *İsrail-Mısır barış antlaşması'nın 30. Yılı* [online] <http://arsiv.salom.com.tr/news/print/11242-Israil-Misir-Baris-Antlasmasinin-30-yili.aspx> [erişim tarihi 15 Aralık 2017]
- Yavuz Nuri, 2003. *Şark Meselesi Açısından Ortadoğu Gelişmeleri* [online], <http://gefad.gazi.edu.tr/article/view/5000078886> GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 3 s:89-98 [erişim tarihi 24 Ağustos 2017]
- Yazıcı Nevin, 2012. *Suriye Siyasi Tarihi*, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü [online], <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/suriye/2012/05/29/6619/suriye-siyasi-tarihi> [erişim tarihi 5 Ağustos 2017]
- Yazıcı Nevin, 2012. *Suriye'de azınlık iktidarı: Nusayriler* [online], http://www.academia.edu/23240434/The_Minority_Government_In_Syria_The_Nassairier_Suriye_de_Az%C4%B1nl%C4%B1k_%C4%B0ktidar%C4%B1_Nusayr%C3%AEler [erişim tarihi 15 Aralık 2017]
- Yazıcı Amine, 2012. *Rusya'nın Suriye Politikası* [online], SDE Analiz , Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri) s40-43 <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/-suriye-krizinde-bolgesel-ve-kuresel-aktorler-perspektifler-sorunlar-ve-cozum-onerileri-analizi/2958> [erişim tarihi 8 Eylül 2017]

- YDG Haberler Rusya 21 Mayıs 2014 *Rusya, Suriye ile askeri ilişkilerinin seviyesini yükseltiyor* [online], http://www.ydh.com.tr/HD12846_rusya-suriye-ile-askeri-iliskilerinin-seviyesini-yukseltiyor.html [erişim tarihi 9 Eylül 2017]
- Yenal Serkan 2007. *Arap milliyetçiliği düşüncesinin oluşumu* Akademik Orta Doğu Sayı 14 ss201-212
- Yeni Şafak 31 Mayıs 2017. *Karzai: DEAŞ ABD'nin projesi* [online], <http://www.yenisafak.com/gundem/karzai-deas-abdnin-projesi-2691615> [erişim tarihi 5 Ekim 2017]
- Yılmaz Ekim Yağmur 2017. *Altı gün savaşları* [online], <http://ankaenstitusu.com/alti-gun-savaslari/> [erişim tarihi 15 Aralık 2017]
- Yılmaz Salih, 2014, *Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrasında Türkler ile Büyük Devletlerin Siyasetleri*, TYB Akademi, Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 4, Sayı 11, Mayıs 2014 s:11-35 [online], http://www.academia.edu/7086143/Birinci_D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1_%C3%96ncesi_ve_Sonras%C4%B1nda_T%C3%BCrkler_ile_B%C3%BCy%C3%BCk_Devletlerin_Siyasetleri [erişim tarihi 30 Ağustos 2017]
- Yolcu Ekrem, 2012. *Suriye*, [online], <http://www.enfal.de/suriye.htm> [erişim tarihi 16 Eylül 2017]
- Yüce Müge, 2016. [online], *Yeni Ortadoğu: toplum, siyaset ve ekonomi konferansı*, Fevziye Mektepleri Vakfı, Işık Üniversitesi, 24-25 Mart 2016 ss21-29 <http://193.255.146.20:8080/xmlui/bitstream/handle/11729/831/FINISH%20Yeni%20Ortado%C4%9Fu%20Toplum%20Siyaset%20ve%20Ekonomi%20Konferans%C4%B1%2024-25%20Mart%20....pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=26> [erişim tarihi 23 Eylül 2017]
- Zengin Can, 2015. *İngiltere'nin Suriye Krizindeki Tutumu* [online], BİLGESAM Analiz Avrupa No: 1274 30 Aralık 2015 <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-445-20151230291274.pdf> [erişim tarihi 27 Ağustos 2017]

EKLER

EK .1: Doğruhaber Gazetesi 23 Ağustos 2013 tarihli Suriye 1980'lerden bu yana kimyasal silah üretiyor başlıklı haberi

Esed rejimi miktarı bilinmeyen oranlarda kimyasal silahların saklandığı büyük depolara sahip.

Suriye'nin başkenti Şam'ın Doğu Guta bölgesinde düzenlenen saldırıyla 1300'den fazla kişinin ölmesine ve binlerce kişinin zehirlenmesine neden olan zalim Esed rejiminin ilk kimyasal silahı 1973 yılında Sovyetler Birliği'nden aldığı, üretime ise 1980'li yılların ortalarında başladığı belirtildi. Suriye yönetiminin şuanda farklı bölgelerde 4 kimyasal silah fabrikası, 2 mühimmat deposu ve 1 laboratuvara sahip olduğu iddia edildi.

Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu (SMDK), dün son yılların en dramatik katliamını gerçekleştiren Esed rejiminin, kimyasal silah potansiyeliyle ilgili rapor hazırladı. Rapora göre, ilk kimyasal silahı 1973 yılında Sovyet Birliği'nden alan Suriye, üretime ise 1980'li yılların ortalarında başladı. Suriye daha sonraki yıllarda da Sovyetler Birliği ve Çekoslovakya'dan savunma amaçlı kimyasal silah satın aldı.

Kimyasal bomba sayısı

Ölümcül hardal ile “İprite” (Sülfür hardal) ve sarin gazları içeren gelişmiş kimyasal silah programına sahip olduğu iddia edilen Suriye rejiminin, çoğu sarin gazıyla doldurulmuş havadan atılan birkaç bin bomba ile 50 - 100 adet arası kısa ve uzun menzilli balistik füze başlığı ve top mermilerine sahip olduğu iddia edildi.

Büyük bir gizlilik içerisinde korunan silahların başkent Şam'ın kuzey doğusu ile Humus'un kuzeyinde bulunan 2 mühimmat deposunda saklandığı belirtiliyor. Suriye'nin ayrıca, Halep iline bağlı Es-Sefir ilçesinde, Humus Organize Sanayi Bölgesinin yakınları ve Hama'nın güneyi ve Lazkiye'nin batısında olmak üzere sinir ile sarin ve tabun gazı imal edildiği tahmin edilen 4 fabrikaya sahip olduğu öne sürüldü.

Tüm fabrikaları, içinde gelişmiş bir laboratuvarın da bulunduğu Savunma Bakanlığı'na ait Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Merkezi denetliyor. Şam'ın Adra bölgesinde bulunan merkezde, farklı ülkelerden de çok sayıda uzman çalışıyor. Aynı raporda, Suriye'nin kimyasal ve biyolojik silah üretimiyle ilgili teknikleri, Hollanda, İsviçre ve Fransalı araçlardan temin ettiği iddia edildi.

SON 11 AYDA 11 KEZ KİMYASAL SİLAH KULLANILMIŞ

Suriye'nin başkenti Şam'da kimyasal silahlarla düzenlenen saldırı sonrası yerleşim birimlerine geçtiğimiz 11 ayda 11 kez benzer saldırılarda bulunduğu bildirildi.

Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu (SMDK), Şam'ın banliyöleri ile Halep, Humus ve İdlib kentlerinde kimyasal silah kullanıldığına ilişkin 11 belge yayınladı.

SMDK'nın raporuna göre, Esed güçleri 2012 yılı eylül ayından itibaren kimyasal silah kullanmaya başladı. Raporda, Esed güçlerinin ilk kez Humus kentinin banliyölerinde kimyasal başlıklı füze kullandığı belirtildi. Humus'a bağlı Der Bealbe'de top ateşiyle yapılan saldırıda, öldürücü etkisi olmayan "faktör 15" adlı kimyasal silah kullanıldı. Saldırıda 10 kişi zehirlendi.

Bilanço ağır

Bu saldırıdan 3 ay sonra, 17 Mart'ta Şam'ın banliyölerinden Ay Terme'de kimyasal silah kullanan Esed güçleri, ilk ciddi ölümcül saldırıyı Halep'e bağlı Han Asel'de gerçekleştirdi. Savaş uçağıyla atılan sarin gazlı bombalar 17 kişinin ölümüne, 140 kişinin de zehirlenmesine neden oldu. Aynı gün Şam'ın banliyösü el-Uteybe'de düzenlenen saldırıda ise onlarca kişi zehirlendi, 3 kişi yaşamını yitirdi.

Geçen mart ayında başkentin Adra banliyösüne yönelik saldırıda da 6 kişi öldü, onlarca kişi zehirlendi.

Halep'in eş-Şeyh Maksud bölgesini 13 Nisan'da vuran Esed rejimi, 25 Nisan'da Şam'ın banliyösü Dareyya'ya sarin gazı içeren bombalar yağdırdı. Saldırıda 200 kişi zehirlendi.

En korkunç saldırı Guta'da

Türkiye sınırına yakın İdlib kentine bağlı Serakıb'da 29 Nisan'da askeri helikopterle yapılan kimyasal saldırıda en az 6 kişi öldü, onlarca kişi zehirlendi. Esed rejimi, 21 Temmuz'da Şam'ın banliyösü Hayyermuk'a zehirli gaz ihtiva eden top atışı gerçekleştirdi. Saldırıda ölen ya da zehirlenen olup olmadığına ilişkin bilgi edinilemedi.

Saldırıların muhalif güçlerin etkinlik kazandığı Şam'ın banliyölerine yoğunlaştıran Esed güçleri, 6 Ağustos'ta Adra'ya çeşitli kimyasalların kullanıldığı silahlarla saldırı. Saldırıda 437 kişi yaralanırken, ölü sayısı hakkında net bilgi verilmedi.

Tepkilere rağmen saldırılarına devam eden Esed rejimi, en büyük katliamı dün Şam'ın Doğu Guta bölgesinde gerçekleştirdiği bildirildi. Sarin gazının kullanıldığı saldırıda çoğu bebek ve kadınlardan oluşan 1300'ü aşkın kişi öldü, binlerce kişi de zehirlendi.

Esed güçlerinin sivillere yönelik olarak 11 kez kimyasal silah kullandığını belgelediğine ilişkin SMDK'nın açıklamasına karşın, çeşitli muhalif gruplar bu sayının 39'a ulaştığını, bu bilgilerin görgü tanıkları, aktivistler ve olay yerindeki video kayıtlarına dayandırıldığını ifade ediyor.

EK.2: T.C Dış İşleri Bakanlığının 21 Ağustos 2015 tarihli BBC'nin Terörizmi Açıkça Destekleyen Yayını Hakkında Kınama

DNo: 235, 21 Ağustos 2015, BBC'nin Terörizmi Açıkça Destekleyen Yayını Hk.

Birleşik Krallık yayın kuruluşu BBC'nin 20 Ağustos 2015 tarihli yayınında PKK terör örgütünün yazılı ve görsel propagandasına yer verdiği görülmüştür.

Başta AB ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin terörist olarak adlandırdığı bir örgüt hakkında bu şekilde yayın yapılması terörizme açık bir destektir.

İngiltere dahil olmak üzere AB ülkeleri tarafından terörist niteliği tespit ve teslim edilmiş olan bu yasadışı örgütü, bir başka terör örgütü ile mücadele eden masum bir örgütmüş gibi göstermeye çalışan ve PKK'ya katılımı teşvik eden bu yayın hiçbir şekilde kabul edilemez. Yayın bu alandaki BM ve Avrupa Konseyi kararlarını da ihlal etmektedir. Terörizmi teşvik etmek ve övmek suçtur.

PKK terör örgütü, sadece son bir ay zarfında 64 insanı katletmiş, 350 kişiyi yaralamış, 16 kişiyi kaçırmış, demiryolları ve barajlara sabotaj yapmış, ulaşım altyapılarına ve araçlara saldırmıştır.

Terör örgütleri, terörizm konusunda sergilenen bu sorumsuz ve ikiyüzlü yaklaşım ve destekten beslenmektedir. Söz konusu yayın bunun somut bir göstergesi ve kanıtıdır.

BBC'nin geçtiğimiz günlerde Kuzey İrlanda'da bir polis karakoluna bombalı saldırıda bulunan IRA hakkında izlediği yayın politikasını PKK terör örgütü için de uygulaması beklenir.

Bu tür yayınlar terör örgütlerinin mağdurlarının haklarının da vahim bir ihlalidir.